

Dalia Dilytė

SENA IR NAUJA KRISTIJONO DONELAIČIO PASAKĖČIOJE „LAPĖS IR GANDRO ČESNIS“

Anotacija. Straipsnyje pateikiamas išsamus Kristijono Donelaičio pasakėčios „Lapės ir gandro česnis“ tyrimas. Pasakėčios tekstas tiriamas įvairiais aspektais: eilėdaros, leksikos, stilistikos, kompozicijos etc. Stengiamasi nustatyti pasakėčios teksto santykį su *Metais*, su kitomis pasakėčiomis, su Donelaičio pirmtakų ir amžininkų kūryba. Tyrimo medžiaga suteikia galimybę padaryti išvadas, atskleidžiančias būdingiausias pasakėčios „Lapės ir gandro česnis“ bruožus, tradicinius ir originalius ypatumus.

Raktiniai žodžiai: Lietuvių literatūra; pasakėčios istorija; Donelaitis.

SIUŽETO ISTORIJA

Pasakėčios „Lapės ir gandro česnis“ siužeto tradicija yra labai sena. Ji siekia Antikos laikus. Legendinio graikų pasakėtininko Ezopo rinkinyje tokios pasakėčios nerandame¹, bet ji turi du kitus antikinius šaltinius. Fedro jambais sueiliuota neilga, tik dvylikos eilučių pasakėčia apie lapę ir gandrą (I. 26)² prasideda dviejų eilučių moralu. Jame pranešama, kad pasakėčia moko, jog nereikia niekam kenkti, o jei kas nuskriaudė, tai reikia atsimokėti tuo pačiu. Toliau eina pasakojimas. Stiliaus puošmenų vengiantis Fedras lakoniškai išdėsto, kad

¹ Ésope, *Fables*, texte établi et traduit par Émile Chambry, Paris: Les Belles Lettres, 1985.

² Phèdre, *Fables*, texte établi et traduit par Alice Brenot, Paris: Les Belles Lettres, 1989.

lapė pakvietė gandra į vaišes ir ant didelės marmuro plokštės papylė sriubos. Išalkęs gandras jokiū būdu negalėjo jos paragauti. Pakvietęs lapę pas save, gandras padėjo pilną sutrinto maisto ąsotį. Pats sotinosi, įkišęs snapą, o viešnią kamavo badu. Šiai veltui laižant ąsočio kaklą, paukštis keliauninkas pasakė, jog kiekvienas turi ramiai pakęsti savo sumanymų mėgdžiojimą. Dar yra išlikęs nežinia kieno perdirbtos Babrijaus pasakėčios (51) variantas³. Jis panašus į Fedro, bet kelios detalės skiriasi: vietoje gandro veikia gervė, ir viena, ir kita veikia smagiai juokiasi, matydama kitą veltui bandant pasivaišinti. Moralas išreikštas teismukai: kaip tu man, taip aš tau.

Gal Vėlyvojoje antikoje, o gal jau žlugus Vakarų Romos imperijai, Viduramžiais, (kadangi nieko tiksliai nežinoma, mokslininkai nurodo intervalą tarp 350 ir 500 m. po Kr.) vadinamojoje gališkoje Romos imperijos dalyje paplito proza parašytas lotyniškas pasakėčių rinkinys. Jo autorius pasivadino Romulu, rinkinio pradžioje įdėtame laiške prisistatydamas Ezopo pasakėčių vertėju iš graikų kalbos. Kas buvo tas Romulas, ar jis pasivadino slapyvardžiu, ar čia tikrasis jo vardas, kol kas nepaaiškėjo ir tikriausiai jau niekada nepaaiškės. Todėl tradiciškai Romulas laikomas pasakėčių autoriumi, o rinkinys irgi vadinamas *Romulu*. Jame perpasakotos Ezopo, Fedro, Babrijaus ir, kaip spėjama, mūsų laikų nepasiekusių autorių pasakėčios. *Romulas* buvo labai populiarus Viduramžiais ir tuomet patyrė įvairių transformacijų. Rašytojai (Vincentas de Beauvais, Adémaras, Walteris Anglicus ir kiti), kaip ir Antikos žmonės, laikė pasakėčias folkloro kūriniiais ir, vadindami jas Ezopo pasakėčiomis, dažnai perrašydavo kiekvienas savais žodžiais. Dažniausiai buvo stengiamasi pakeisti tik moralą, nes moralas yra ta pasakėčios dalis, kuri ryškiausiai atskleidžia autoriaus mintis bei gyvenimo nuostatas. Be to, autoriai dažnai papildydavo rinkinį kitomis žinomomis ir savo sukurtomis pasakėčiomis. Manoma, kad XI a. pasirodė ir du poetinės formos Romulo

³ *Babrii fabulae Aesopeae*, rec. Otto Crusius, Lipsiae: In aedibus B. G. Teubneri, 1897.

pasakėčių variantai, vadinami *Nilanto Romulo* (*Romulus Nilantinus* arba *Romulus Nilantis*) vardu. Be to, *Romulo* parafraze laikomas vadinamasis *Anglų Romulo rinkinys* (*Corpus Romuli Anglici*) arba tiesiog *Anglų Romulas* (*Romulus Anglicus*), atsiradęs, kaip spėjama, XII a. *Romulo* korpuse randame keturis pasakėčios apie lapę ir gandrą variantus. Visi jie prasideda įžanginėmis pamokomosiomis moralo frazėmis, o dvi iš jų turi ir pasakėčios pabaigos moralus. Vieno varianto įžangoje patariama: „Nedaryk kitam to, ko nenorėtumei, kad tau būtų daroma. Apie tai autorius pateikė mums pasakėčią.“⁴ Kitas variantas moko labai panašiai: „Kiekvienas kitiems tegu nedaro to, ko nenori, kad jam būtų daroma.“⁵ Trečias variantas objektyviai konstatuoja: „Kam nors iš ko nors pasityčiojus, dažniausiai gaunama grąžos.“⁶ Ketvirtas sujungia objektyvų elementą su pamokomuoju: „Nereikia niekam kenkti. Pasakėčia primena, jog kitą įžeidusiam atkeršijama panašiu principu.“⁷

Pirmojo varianto pasakėčia pasakoja, kad lapė pirmoji pasikvietė („prior invitavit“) gandrą į svečius ir padėjo dubenėlyje skystos sriubos, kuria šis negalėjo pasisotinti, tad grįžo namo alkanas. Po kelių dienų jis paprašė lapę ateiti į svečius ir padarė šitaip: stikliniame ąsotyje patiekė puikių valgių, paragavo ir ragina lapę. Lapė pasijuto įžeista, o gandras taip jai pasakė: „Jei tu man patiekei gerų dalykų, tai priimk ir šiuos kaip tokius pat, o jei niekini, tai atsiprašau.“ Antrasis šios pasakėčios variantas vaišes vaizduoja detaliau. Paruošusi skysto valgio, lapė išpylė jį ant marmuro plokštės ir viską nulaižė. Nieko negalėjęs suvalgyti gandras pasikvietė į svečius lapę, sudėjo vaišes į ąsotį ir ragina valgyti. Lapė tik nuo ąsočio snapelio šį tą lyžtelėjo. Gandras lapei piktai tarė: „Norom nenorom turi atgauti tai, ką esi

⁴ Georg Thiele, *Der Lateinische Äsop des Romulus und die Prosa-Fassungen des Phädrus. Kritischer Text mit Kommentar und einleitenden Untersuchungen*, Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 1910, p. 128. Čia ir toliau pateikiamas *Romulo* citatas vertė autorė.

⁵ *Ibid.*

⁶ *Ibid.*, p. 129.

⁷ *Ibid.*

davusi. Jei manai man davusi gera, priimk tai kaip gera“. Trečiojo varianto pasakėčia teigia, kad lapė patiekė dubenėlyje skystos sriubos, kuria gandras negalėjo pasisotinti, nes neįstengė snapu prisitaikyti pagriebti tokios rūšies valgio, ir parėjo namo alkanas. Gandras, po kelių dienų pakvietęs lapę, iš stiklinio ąsočio puikų valgį skanavo, pasiekęs jį su ilgu savo kaklu („longiore collo“), ir ragino lapę, bet lapė pasijuto įžeista. Gandro kalba tokia pat kaip ir pirmojo varianto pasakėčioje. Ketvirta pasakėčia trumpiausia ir lakoniškiausia. Čia, kaip ir kituose variantuose, akcentuojama, kad lapė pirmoji pasikvietė gandrą, ant marmuro lėkštės papylė sriubos, kurios alkanas gandras jokiu būdu neįstengė paragauti. Pasikvietęs lapę, jis pridėjo pilną ąsotį tiršto maisto. Įkišęs į jį snapą, pats sotinasi, o viešnią kamuoja alkiu. Paskutiniame sakinyje pasirodo pasakotojas, teigdamas sužinojęs, kad šiai veltui laižant ąsočio kaklą, paukštis keliauninkas tarė: „Savo pateiktą pavyzdį kiekvienas privalo pakęsti ramia širdimi.“ Pirmos pasakėčios pabaigoje pateiktas moralas paaiškina, jog čia kalbama apie tuos, kurie smagiai šaiposi („verbis se deludunt“), vargindami kitą asmenį savo daroma skriauda („iniuria“), ir teigia, kad ši pasakėčia ragina nieko neapgaužinti. Trečiojo varianto pabaigos moralas toks pat, kaip pirmojo, o kiti du variantai baigiamojo moralo neturi. *Anglų Romulo*⁸ tekstas panašus. Čia lapės pirmumas neakcentuojamas, tik sakoma, kad lapė pakvietė gandrą pietų ir skysto valgio pateikė lėkštėje. Gandras jo nei mokėjo, nei įstengė („nec scivit, nec potuit“) valgyti. Lapė pasisotino, o gandras grįžo namo alkanas. Gandras netruko atsilyginti, pakvietęs ją vaišių, įsivedė į namus, stikliniame ąsotėlyje pasiūlė puikių valgių ir ragino uoliai valgyti. Toji, negalėdama pasiekti valgio dėl indo siaurumo, smarkiai susigėdo, suvokdama, kad iš jos pasityčiota. Tada gandras jai tarė: „Jei tu manaisi davusi gera, priimk tai kaip gera, o jei ne – atleisk man.“ Moralas tvirtina, jog čia esame raginami kitiems daryti tai, ką norime, kad mums būtų

⁸ Léopold Hervieux, *Les fabulistes latins depuis le siècle d'Auguste jusqu' à la fin du Moyen Age*, t. 2, Paris: Firmin-Didot, 1899, p. 626.

daroma, nes patarnavimą lydi patarnavimas, o vietoje dviejų kumščio smūgių paprastai niekada negrįžta vienas.

Prasidėjus spausdintų knygų erai, 1476 m. *Romulus* buvo išspausdintas. Nors 1479 m. buvo išleistos graikiškos Ezopo pasakėčios, o 1596 m. ir penkios Fedro pasakėčių knygos, lotyniškasis *Romulo* ezopinių pasakėčių variantas Renesanso laikais ir vėliau visoje Europoje tebebuvo labai mėgstamas ir skaitomas. Renesanso laikų leidėjai, remdamiesi *Romulu* ir rastais kitų autorių rankraščiais, patys kūrė lotyniškųjų Ezopo pasakėčių tekstus ir skelbė juos kaip originalius savo kūrinius. Franciscus-Josephus Desbillons'as, išleidęs didelį savo lotyniškų pasakėčių rinkinį, pratarinėje išvardija per dvidešimt prieš jį tokio tipo pasakėčias rašiusių kūrėjų⁹. Solidų pasakėčių leidinį buvo parengęs vienas žymiausių XVI a. filologų, Tiubingeno ir Leipzigo universitetų profesorius, daugelio antikinių veikalų parengėjas leidybai Joachimas Camerarijus (1500–1574). Pirmą kartą Ezopo pasakėčias jis išleido Tiubingene 1538 metais. Paskui pasirodė dar apie keturiasdešimt leidimų. Camerarijaus rinkinį sudaro 425 pasakėčios. Jame randame ir pasakėčių apie lapę ir gandrą. Pasakėčios tekstas¹⁰ žodingas (kad žodžiai nesikartotų, autorius vartoja sinonimus, pažeria frazeologizmą), o siužetas išrutuliotas. Įvadinio pasakojimo apie ankstesnį abiejų personažų susitikimą ar kvietimą ateiti į svečius nėra. Iš karto pradeda vaišių vaizdu: pakvietusi gandrą lapė padėjo jam sriubos lėkštutėje ir pati ją laižydama juokais ragino gandrą valgyti, neniekinti to, kas yra. Gandro būseną autorius perteikia klausiamuoju sakiniu: „Ką daryti gandrui, matant, kad jam neduodama valgio ir tyčiojamas („deludi“)?“¹¹ Toliau eina trumpas, bet gyvas dialogas. Gandras pasako nieko nepasigendąs, visko esą pateikta

⁹ Franciscus-Josephus Desbillons, „Praefatio“, in: Francisci-Josephi Desbillons, *Fabulae Aesopiae*, ed. 6ta, Parisiis: Typis J. Barbou, 1778, p. XX–XXXI.

¹⁰ Čia ir toliau cituojamas pirmojo Camerarijaus leidimo tekstas: *Fabellae Aesopicae plures quadringentis, quaedam prius etiam, multae nunc primum editae, omnes autem orationis conveniente et aequabili veluti filo pertextae a Ioachimo Camerario Paibergensi*, Tubingae: ex officina Ulrici Morhardi, 1538, p. 95.

¹¹ *Ibid.* Čia ir toliau pateikiamas Camerarijaus citatas vertė autorė.

puikiai ir gausiai. Jis norįs atsidėkoti ir kviečiaįs lapę pas save vaišių. Ta apsimetusi atsikalbinėja: kam to reikia, ji nenorinti, kad jis turėtų išlaidų. Gandras įkalbinėja ir prašo pažadėti ateiti. Lapė sutinka, nors esanti kviesta kitur. Gandras paruošia pailgą stiklinę vazą siauru kaklu, į ją sudeda prašmatnių bei skanių valgių ir padeda laiku vaišių atėjusiai lapei. Pats ryja ir lapei liepia valgyti, maloniai priimant tai, kas pateikta. Lapė, matydama, kad priimta taip pat maloniai, kaip užvakar pati priėmė gandrą, išeidama sako niekuo nesiskundžianti. Pasakėčia baigiama apibendrinamuoju sakiniu, teigiančiu, jog kitų apgaulinėtąs būtinai bus apgautas pats. Be to, toliau eina moralo sakiny: „Pasakėčia rodo, kad apgaulės ir klastos („circumventiones et dolos“) dažniausiai sugrįžta pas jų rezgėjus.“

Tuo metu pasirodė ne tik lotynišku, bet ir naujosiomis kalbomis sukurtų pasakėčių. Hansas Sachsas (1494–1576) parašė darnios kompozicijos pasakėčių „Lapė ir gandras“¹², susidedančią iš trijų lygių dalių. Pirma keturiolikos eilučių dalis pasakoja apie gandro viešnagę pas lapę. Dialogo šioje dalyje nėra. Trumpai pranešama, kad lapė gegužės mėnesį pakvietė gandrą pasisvečiuoti jos rūmuose. Susėdus prie stalo, gandrui buvo patiekta skystos tyrės lėkštė ir maloniai paprašyta valgyti. Gandras tik baksnojo lėkštę, negalėdamas nieko doro pasiimti ir liko alkanas. Šią dalį poetas baigia, pranešdamas apie personažų jausmus: gandras nusiminė, o lapė liko patenkinta, kad pasityčiojo iš svečio. Antroji, irgi keturiolika eilučių turinti dalis, skirta panašiam gandro svečiavimuisi pas lapę. Čia irgi vyrauja naratyvas, į jį įterptos tik dvi trumpos gandro frazės. Poetas pasakoja, kad gandras pasikvietė lapę ir iškepė bei išvirė daug mažų skanių žuvų. Jas sudėjo į plataus dugno, bet siauro kaklo stiklinį indą. Atnešęs indą ant stalo, pakvietė viešnią smagiai valgyti. Negalėdama pasiekti valgio, lapė nukorė nosį. Gandras nusijuokė ir pasakė šiais gausiais pietumis atsimokąs už pa-

¹² *Deutsche Tierfabeln vom zwölften bis sechzehnten Jahrhundert*, ausgewählt, in heutige Sprachform übertragen, eingeleitet und erläutert von Richard Schaeffer, Berlin: Rütten & Loening, 1955, p. 412–414.

tirtas patyčias. Dar keturiolika eilučių sudaro moralas. Poetas sako, jog Ezopas, parašęs šią pasakėčią, paliko tokį pamokymą: jei tu nori iš kito pasijuokti, bandai kitą pastatyti į keblią padėti tyčiodamasis ir regzdamas pinkles, tai turi būti pasiruošęs, kad tau bus atmokėta tuo pačiu. Moralas baigiamas posakiu, teigiančiu, kad žaidėjas kėgliais nustato taisykles ir sau.

Grakštaus sąmojo nuspalvintą XVII a. pasakėtininko La Fontaine'o pasakėčią „Lapė ir gandras“¹³ sudaro beveik vien tik autoriaus kalbėjimas. Vienintelis tiesioginės kalbos elementas yra į jį įterptas trumpas lapės sutikimas, gandrui kviečiant ją į svečius. Lapė sakosi mielai priimanti kvietimą, nes su draugais bendraujanti paprastai, be jokių ceremonijų: „Volontiers, lui dit-il; car avec mes amis / Je ne fais point cérémonie.“ Personažų dialogo šiame kūrinėlyje nėra. Pateikiamos vaišių detalės: lapė įpylė sultinio į lėkštę, o gandras vaišino malonų kvapą skleidžiančiais virtos mėsos gabaliukais, sudėtais į plonakaklę vazą. Baigiama dviejų eilučių moralu, kuriame autorius pareiškia rašąs apgavikams ir perspėja, kad jiems bus atsilyginta apgaule.

Pasakėčia itin suklestėjo XVIII a., tačiau dabar žanro nuostatai pasikeitė. Tų laikų autoriai stengėsi būti originalūs kūrėjai. Jie arba sugalvodavo savitus siužetus, arba pasirinkę tradicinį, gerai žinomą siužetą, pakreipdavo jį netikėta linkme, taip demonstruodami kūrybinę išmonę. Kartais originalumu sužibėdavo moralas. Pavyzdžiui, Gottholdas Ephraimas Lessingas, Christianas Fürchergottas Gellertas ir nežinomas Karaliaučiaus universiteto studentų ir dėstytojų sukurtų pasakėčių rinkinio autorius parašė to paties pavadinimo pasakėčias „Lokys šokėjas“ apie šokių bei įvairių triukų mokantį dresuotą lokį, sugrįžusį į mišką. Visų pasakėčių esminė pasakojimo dalis panaši: dresuotojas išmokė lokį, šis pabėgo, grįžo pas gentainius ir jiems pademonstravo savo gebėjimus. Tačiau ir siužeto linijų

¹³ Jean de la Fontaine, *Oeuvres, revue sur les plus anciennes impressions et les autographes et augmentée* par M. Henri Régnier, t. 1, Paris: Librairie Hachette, 1925, p. 112–114.

plėtotė, ir moralai skiriasi. Lessingo pasakėčioje atskiro moralo nėra. Jį atstoja seno lokio, pamačiusio sugrižėlio programą, žodžiai, skelbiantys, kad nors dresuotas lokys mokąs nematytų dalykų, nors jo menas esąs sunkus, jis rodąs žemą dvasią ir nusistatymą vergauti¹⁴. Gellertas pasakoja, kad žiūrovus lokius apėmė baisus pavydas, ir jie šokantį lokį išvijo. Toliau eina moralas, kuriame autorius pataria skaitytojui nebūti sumaniam, tada neapykantos būsią mažiau, nes būsiąs panašus į kitus. O jei jis esąs sumanesnis už kitus, tai turįs to nerodyti. Mat kai žmogus išgarsėja, apie jo meną gerai kalbama neilgai, greitai pasirodo pavydas, pretenzijas išlikti ainių atmintyje paverčiąs nusikaltimu¹⁵. Karaliaučiaus rinkinio autorius pasakoja, kad visi žiūrovai buvo patenkinti, išskyrus kiaulę. Ši nesišypsojo ir nesidžiaugė lokio menu. Morale autorius tvirtina, kad kiaulė jam atrodo daug protingesnis gyvulys, nei galima pamanyti¹⁶. Lessingas parašė prozinę pasakėčią „Lapė ir gandras“¹⁷, po pavadinimo pridėdamas nuorodą „Phaedrus I. 26“ ir taip primindamas, jog idėją pasiūlė Fedro pasakėčios siužetas, tačiau su Fedru kūrinėlį sieja tik tie patys veikėjai. Lessingas pasakoja, kad lapė paprašė keliautoją gandrą papasakoti apie aplankytus kraštus, o šis išvardijo kiekvieną pelkę ir kiekvieną pievą, kur šveitė skaniausius kirminus ir riebiausias varles. Moralas sudėtas iš trijų sakinių: „Jūs, pone, esate ilgai gyvenęs Paryžiuje. Kur geriausiai maitinama? Kokie vynai Jums labiausiai patiko?“¹⁸ Tarp kitų žymiausių šio amžiaus pasakėtininkų kūrinėlių nei tokio pat pavadinimo, nei pasakojimo apie tai, kaip lapė su gandru vaišino vienas kitą, rasti nepavyko. Tokio siužeto pasakėčios nėra ir tarp Karaliaučiaus rinkinio pasakėčių.

¹⁴ Gotthold Ephraim Lessing, *Lessing's Werke*, herausgegeben von Richard Gosche, t. 1, Berlin: G. Grote'sche Verlagsbuchhandlung, 1875, p. 192–193.

¹⁵ Christian Fürchergott Gellert, *Fabeln und Lieder*, Frankfurt am Main: Insel Verlag, 1986, p. 11–13.

¹⁶ [S. n], *Der deutsche Aesop*, Königsberg, 1742, p. 374. Knyga defektuota, antraštinio lapo nėra.

¹⁷ Gotthold Ephraim Lessing, *op. cit.*, p. 233.

¹⁸ *Ibid.* Vertė straipsnio autorė.

Pasakėčios pavadinimo istorija tokia. Antikinės pasakėčios, kaip ir tų laikų pavieniai lyriniai eilėraščiai, jokių pavadinimų neturėjo. Romulas, sekdamas Antikos tradicija, irgi niekaip nepavadino pavienių pasakėčių. Bet vėlesni jo perrašinėtojai ir lotyniškai rašiusieji sekėjai ir Romulo, ir savo kūriniams pradėjo teikti veikėjus ir svarbiausius pasakojimo objektus pristatančius pavadinimus. Pvz., „Apie lapę ir erelį“, „Apie liūtą ir šerną“, „Apie vilką ir avytę“ arba tiesiog: „Lapė ir erelis“, „Arklys ir asilas“, „Lapė ir vynuogės“, „Vilkas ir ėriukas“ ir pan. Pradėjus spausdinti antikinės pasakėčias, ir joms buvo suteikti tokio pat tipo pavadinimai. Personažų ir svarbiausių pasakojimo objektų pristatymo principą pavadinime perėmė nacionalinėmis kalbomis rašiusieji autoriai. Ir Hanso Sachso, ir La Fontaine'o, ir net Lessingo pasakėčių apie lapės ir gandro vaišes pavadinimas vienodas: „Lapė ir gandas.“

TEKSTO KOMENTARAS

Išsamaus, įvairius semantinius lygmenis aprėpiančio Kristijono Donelaičio pasakėčios „Lapės ir gandro česnis“ komentaro ligi šiol neturime. Dažniausiai leidėjai pasitenkina svetimžodžių ar realiųjų žodynėliu, kai kurie pateikia tekstologinių aiškinimų, bet, tarkim, tokio komentaro, kokį turi La Fontaine'o¹⁹ pasakėčios, nėra. Esama tik jo užuomazgų: keturių jos eilučių komentarą randame Ludwigo Passarge's leidime²⁰, trijų vietų aiškinimą pateikė Aleksandras Aleksandrovas²¹ ir keturias eilutes pakomentavo 1977 m. Donelaičio *Raštų* leidėjai²². Donelaičio pasakėčios komentarą parašyti nėra lengva dėl daugelio priežasčių. Čia pateikiamas pirmasis tokio komentaro

¹⁹ Jean de la Fontaine, *op. cit.*

²⁰ Christian Donalitiūs, *Littauische Dichtungen*, übersetzt und erläutert von Ludwig Passarge, Halle a. S.: Verlag der Buchhandlung des Waisenhauses, 1894, p. 347–348.

²¹ Alexander Aleksandrow, *Sprachliches aus dem Nationaldichter Litauens Donalitiūs*, Dorpat: Schnakenburg's Buchdruckerei, 1886, p. 48, 57, 65.

²² Kristijonas Donelaitis, *Raštai*, Vilnius: Vaga, 1977, p. 355.

bandymas. Autorė bandė vadovautis minėto La Fontaine'o komentaro ir antikinių pasakėčių komentarų principais. Ji suvokia, kad šios pasakėčios komentaras toli gražu nėra tobulas, kad jį galima ir reikia plėsti ir papildyti, kad pagaliau galima rašyti kitaip, tačiau kol kas visus šiuos dalykus linkusi atidėti vėlesniam laikui ar palikti kitiems.

Komentuojamo teksto vieneto pasirinkimą implikavo eilėdara: viena hegzametro eilutė dažniausiai yra savarankiška frazė. Žinoma, kartais pasitaiko perkėlimų (enjambement), tačiau nepaisant jų, toks komentavimo principas yra racionaliausias. Jį paprastai renkasi antikinių ir vėlesnių laikų poemų komentatoriai. Eilėdara tiriama vadovaujantis akcentinės (dar vadinamos tonine) eilėdaros principais, nes Alekso Girdenio *Metuose* atrastą akcentinės ir metrinės (kiekybinės) eilėdaros sintezės principą²³ šioje pasakėčioje, atrodo, galima pastebėti pasirodant tik retsykais. Be eilėdaros, dar pateikiami leksikos, sintaksės, realijų, atskirų teksto dalių semantikos aiškinimai. Rašant leksikos komentarą, nemažų sunkumų iškyla dėl to, kad neturime senosios lietuvių raštijos žodyno. Tad dažnai sunku nustatyti, ar aptariamasis žodis jau buvo kokio nors autoriaus pavartotas iki Donelaičio. Kartais nieko negali padėti nei LKŽ, nei Jono Palionio *XVI–XVII a. lietuviškų raštų atrankinis žodynas*²⁴. Pavyzdžiui, žodį „medžioti“ LKŽ pateikia tik nuo Simono Daukanto, o Palionio žodyne jo nėra todėl, kad sudarytojas į jį sudėjo tik tuos žodžius, kurių nėra LKŽ. Be abejo, labai pravertė Dominyko Urbo sudarytas Martyno Mažvydo raštų žodynas²⁵ ir Mikalojaus Daukšos *Katekizmo* gale pateiktas jo žodynas²⁶. Nors

²³ Aleksas Girdenis, „Metų hegzametas“, in: *Darbai apie Kristijoną Donelaitį*, Vilnius: Vaga, 1993, p. 60–96.

²⁴ Jonas Palionis, *XVI–XVII a. lietuviškų raštų atrankinis žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2004.

²⁵ Dominykas Urbas, *Martyno Mažvydo raštų žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998. Aptariamo žodžio vieta nurodoma skliaustuose straipsnio tekste.

²⁶ *Mikalojaus Daukšos 1595 metų katekizmas*, parengė Vida Jakštienė ir Jonas Palionis, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1995, p. 631 – 748. Aptariamo žodžio vieta nurodoma skliaustuose straipsnio tekste.

žodžio buvimas žodynuose yra leksikografijos, o ne literatūros faktas, žodžių reikšmėms apibrėžti ir kitais tikslais naudotasi Konstantino Širvydo trečiojo žodyno fotografuotu leidimu ir po jo pateikta Kazio Pakalkos sudaryta lietuviškų žodžių rodykle²⁷. Naudotasi ir kitais šaltiniais (jie nurodyti išnašose), kreiptas dėmesys į anksčiau už Donelaičio kūrinėlius pasirodžiusios nedidelės to paties pasakėčios žanro knygelės – Jono Šulco išverstų Ezopo pasakėčių – leksiką. Pagrindiniai Donelaičio kūrybos leksikos duomenys komentarui paimti iš Jono Kabelkos žodyno²⁸. Straipsnio autorė tik suskaičiavo ir išskyrė iš jo kiekvieno žodžio vartojimo dažnį visose pasakėčiose ir šioje pasakėčioje atskirai. Iš Kabelkos žodyno paimti žodžių reikšmių ir jų priklausomybės vienai ar kitai kalbos daliai duomenys. Teksto kritikos arba tekstologinį komentarą komentarų rašymo praktika paprastai laiko atskirai pateikiamu tyrimu, tad jis į šį komentarą neįtraukiamas.

*Lapės ir gandro česnis.*²⁹ Donelaičio pasakėčios pavadinimas nuo anksčiau minėtų tuo pačiu siužetu rašiusių autorių skiriasi tuo, kad akcentuoja ne tiek personažus (jie pristatomi kilmininko linksniu), kiek svarbiausią pasakojimo įvykį – vaišes, taip daug išsamiau už pirmtakus nusakydamas kūrinėlio temą. *Lapės*. Įvairios žodžio „lapė“ formos šioje pasakėčioje pavartotos 8 kartus (LGČ antr., 1, 15, 18, 34, 35, 56, 65). Čia lapė yra pagrindinė veikėjas. Dar vieną sykį šio žvėries vaizdas šmėkšteli pasakėčioje „Šuo Didgalvis“ (ŠD 15), o kituose Donelaičio kūrinuose lapė apskritai neminima. Abiejose pasakėčiose lapė pavaižduota neigiamai. Mažvydas ir Daukša šio žodžio nepavartojo, bet lietuvių raštijoje prieš Donelaitį lapės vaizdas jau buvo: Jono Palionio duomenimis, lapė paminėta Jono Bretkūno *Biblijoje*³⁰. Ir. Šį jungtuką

²⁷ Konstantinas Širvydas, *Pirmasis lietuvių kalbos žodynas = Dictionarium trium linguarum*, Vilnius: Mokslas, 1979. Aptariamo žodžio vieta nurodoma skliaustuose straipsnio tekste.

²⁸ Jonas Kabelka, *Kristijono Donelaičio raštų leksika*, Vilnius: Mintis, 1964.

²⁹ Pasakėčios tekstas cituojamas iš paskutiniojo *Raštų* leidimo: Kristijonas Donelaitis, *Raštai*, Vilnius: Vaga, 1977.

³⁰ Jonas Palionis, *Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a.*, Vilnius: Mintis, 1967, p. 221.

atskirų žodžių ir sakinių jungimo atvejams Donelaitis pavartojo 926 kartus. Pasakėčiose – 77 kartus. Šioje pasakėčioje – 16 kartų (LGČ antr., 9, 13, 21, 23, 26, 33, 35, 38, 41, 46, 48, 54, 57, 61, 73). Mažvydas (p. 150) ir Daukša (p. 662) šį žodį vartojo (p. 150). *Gandro*. Šio paukščio vaizdo kitose pasakėčiose nėra, bet jis randamas *Metuose*. Poemoje (PL 43 – 62, 171 – 201; ŽR 28) jo įvaizdis teigiamas: tai darbštus, tvarkingas, pamaldus šeimininkas. Aleksandrovas, komentuodamas gandro įvaizdį Donelaičio kūryboje, teigia, kad gandas iš visų paukščių yra labiausiai prisirišęs prie žmogaus ir lietuvių itin mėgstamas³¹. Iš viso žodis „gandas“ Donelaičio kūriniuose pavartotas 13 kartų, kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – 10 kartų (LGČ antr., 1, 11, 15, 28, 32, 37, 49, 66, 67). Mažvydas ir Daukša šio žodžio nepavartojo, Sirvydas neužfiksavo. Palionio pateiktame senosios raštijos paukščių sąrašė³² žodžio „gandas“ irgi nėra. *Česnis*. Slavizmas. Šis vaišes reiškiantis žodis Donelaičio kūryboje neretas: iš viso pavartotas 26 kartus. Iš jų pasakėčiose – 4 kartus, šioje pasakėčioje – 2 kartus (LGČ antr., 35). Mažvydo ir Daukšos žodis nevertotas, Sirvydo žodyne jo nėra, tačiau, Palionio duomenimis³³, šis žodis raštijoje vartotas seniai: jis ir jo vediniai randami Volfenbiutelio postilėje, Fridricho Pretorijaus rankraštiniame žodyne, Bretkūno *Biblijoje*, to paties autoriaus *Postilėje*. Randame jį ir Šulco Ezopo pasakėčių vertime³⁴.

Pasakėčia pradeda ilgą, 14 eilučių užimančia įžanga. Ją sudaro vienos eilutės ekspozicinis sakinytis ir lapės pokalbis su gandrau.

1 *Lapė ant laukų // medžiodama gandrą sutiko*.³⁵ Ekspozicinis sakinytis nusako situaciją, pristatydamas svarbiausius veikėjus ir veiksmo vietą. Lapė yra truputį reikšmingesnė veikėja, nes sakinyje turi veiksmo poziciją. Iš sakinio sužinome tik apie personažų susitikimą.

³¹ Alexander Aleksandrow, *op. cit.*, p. 39.

³² Jonas Palionis, *Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a.*, p. 221.

³³ *Ibid.*, p. 79.

³⁴ Jono Šulco „Ezopo pasakėčios“, parengė Liucija Citavičiūtė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008, p. 105, 125.

³⁵ Paryškinti balsiai, dvibalsiai ir dvigarsiai žymi iktą.

Jis skiriasi nuo Donelaičio pirmtakų pasakėčių įžanginių sakinių, nes juose, kaip minėta, dažniausiai pranešama apie gandrui skirtą lapės kvietimą pasisvečiuoti. Šios eilutės hegzametras yra taisyklingas. Ji turi tris spondėjus, du daktilius ir baigiasi trochėju. Pentemimerinė³⁶ cezūra dalija eilutę į du ritminius ir prasminius dėmenis. Galima įžvelgti metrinės (kiekybinės) eilėdaros elementų. *Ant*. Šis prielinksnis Donelaičio kūrinuose iš viso pavartotas 134 kartus, pasakėčiose – 17 kartų, šioje pasakėčioje – 6 kartus (LGČ 1, 12, 22, 38, 56, 72). Žodis „laukas“ iš viso Donelaičio raštuose pavartotas 50 kartų; pasakėčiose jį randame tik 2 kartus, abiem atvejais – leksemos „ant laukų“ sudėtyje: čia ir VP 18. Leksema „ant laukų“ Donelaičio kūryboje nėra reta: ją randame ir *Metuose*: „Irgi pavasaris ant visų laukų pasirodė“ (PL 31); „Ir pasisotint ant laukų vos mažumą rado“ (PL 41); „O kiek ant laukų linksmai plezdendami laksto“ (PL 180); „Nei žolelės ant laukų dar augdami žydīm“ (VD 72); „Bet nei žvėrys ant laukų bėginėdami vargtum?“ (ŽR 227)³⁷. Be cituotų vietų, dar ši leksema pavartota VD 451; RG 31, 674. Dabartinėje literatūrinėje kalboje ši leksema nevartojama, vartojamas tik inesyvas. Bendrinėje kalboje ir dabar dar ji vartojama kaip inesyvo sinonimas³⁸. Leksema yra sena: Mažvydo raštuose randame junginį „ant lauko“ (p. 206). Sirvydo žodyne leksema pateikta sakinyje „Javai ant laukų auga“ (p. 634). Eglė Bukantytė teigia, kad XVI a. raštuose konstrukcija „ant“ su kilmininku vartota gerokai dažniau negu inesyvas³⁹. Jolantos Gelumbeckaitės duomenimis, leksema

³⁶ Cezūros vadinamos įvairiai (Žr.: Бруно Снелль, *Греческая метрика*, перевод с немецкого Д. Торшилова, Москва: Греко-латинский кабинет Ю. А. Шичалина, 1999, p. 20–28; Audronė Kairienė, Mindaugas Strockis, *Graikų lyrika*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, p. 156–159). Šiame straipsnyje stengiasi vartoti paprasčiausius, tradicinius cezūrų terminus.

³⁷ *Metų* tekstas čia ir toliau cituojamas iš leidinio: Kristijonas Donelaitis, *Metai ir pasakėčios*, Vilnius: Baltos lankos, 1994.

³⁸ Elena Valiulytė, *Dabartinės lietuvių kalbos sintaksiniai sinonimai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998, p. 65.

³⁹ Eglė Bukantytė, *Martino Lutherio Naujojo testamento (1522–1546) įtaka Jono Bretkūno Naujojo testamento vertimui (1579–1580) sintaksės aspektu*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007, p. 130.

„ant lauko“ yra Bretkūno *Naujajame Testamente*⁴⁰. Abi tyrėjos mano, kad konstrukcija „ant“ su kilmininku atsirado dėl svetimų (lenkų, vokiečių ar graikų) kalbų įtakos. *Medžiodama*. Iš viso žodis pavartotas 7 kartus, *Metuose* – tik 1 kartą (PL 24), dažniau randamas pasakėčiose (6 kartus), o daugiausia – šioje pasakėčioje: 4 kartus (LGČ 1, 4, 43, 56). Čia jis visur susijęs su lape, tad netiesiogiai apibūdina lapę kaip grobio besivaikančią, grobuonišką ir grobikišką būtybę. Mažvydas žodžio nepavartojo, Sirvydas „medžioju, gaudau žveris“ pateikia kaip lot. „sector“, „venor“, „capto, sequor feras“ atitikmenį (p. 254)⁴¹. *Sutiko* yra retas Donelaičio žodis, pavartotas iš viso tik 2 kartus. Be šios vietos, jis dar randamas 1 kartą *Metuose* (RG 618: *sutikęs*). Abiem atvejais pavartotas taisyklingai: su galininku. Mažvydo ir Daukšos žodis nevartotas, Sirvydas junginį „sutinku ant kelio“ pateikė kaip lot. „occurro“, „obviam fio alicui“, „obviam habeo aliquem“ atitikmenį (p. 435). Šulco vertime „sutikti“ pavartotas su naudininku⁴².

2 „*Sveiks, – tarė, – miels brolau! // Ką veikia tavo pačiūtė?*“ Lapės kalba prasidėjęs dialogas rodo šios veikėjos iniciatyvumą. Jos pirmieji žodžiai demonstruoja didelį jos mandagumą. Hegzametro eilutė taisyklinga. Ją sudaro du daktiliai ir trys spondėjai⁴³. Cezūra pentemimerinė. *Sveiks*. Kaip sveikinimosi žodį Donelaitis vartoja tik kontrahuotą formą. Žodis pavartotas iš viso 8 kartus, 2 priklauso šiai pasakėčiai (LGČ 2, 19). Kitose pasakėčiose jo nėra. Zigmo Zinkevičiaus teigimu, judriojo a išmetimas yra būdingas Donelaičio krašto tarmės bruožas⁴⁴. Šis teiginys tinka visoms tolesnėms pasakėčios teksto sutrumpintos

⁴⁰ Jolanta Gelumbeckaitė, *Linksnų ir prielinksnių konstrukcijų sintaksė Jono Bretkūno Biblijos Evangelijoje pagal Luką*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2002, p. 105.

⁴¹ Kadangi lotynų kalba yra šio žodyno konstanta ir žodžių reikšmės atskaitos taškas (ja pateikiama daugiausia sinonimų ir geriausiai atskleidžiami prasmės niuansai), tai čia ir toliau daugiausia bus nurodomi žodyne duoti lotyniški žodžiai, reisykiais pasitelkiant ir lenkišką žodžio reikšmę.

⁴² Jono Šulco „*Ezopo pasakėčios*“, p. 115: „Laukinei kiaulei sutiko asils.“

⁴³ Kadangi akcentinės eilėdaros hegzametro paskutinė pėda visuomet yra trochėjas, tai jis ir čia nebeįvardijamas, ir toliau nebus minimas.

⁴⁴ Zigmąs Zinkevičius, *Lietuvių kalba XVIII–XIX a.*, Vilnius: Mokslas, 1990, p. 278.

galūnės formoms. Ir kontrahuota, ir nekontrahuota šio žodžio formos yra vartotos Mažvydo (p. 358). Daukša vartojo tik formą „sveikas“ (p. 726). Sirvydo žodyne pateikta nekontrahuota sveikinimosi forma kaip lot. „ave“ ir „salve“, atitikmuo (p. 579). *Tarė*. Perfektinė trečiojo asmens veiksmazodžio „tarti“ forma iš viso pavartota 50 kartų. Pasakėčiose – 11 kartų. Daugiausia vartojimo atvejų (8) randame šioje pasakėčioje (LGČ 2, 11, 19, 24, 27, 29, 42, 51). Tai rodo, kad ši pasakėčia turtinga personažų minčių raiškos. Forma „tarė“ raštijoje užfiksuota seniai: vartota jau Mažvydo (p. 377) ir Daukšos (p. 729). *Mielis*. Tarminė sutrumpintos galūnės forma. Žodis „mielas“ pavartotas iš viso 37 kartus. Donelaitis vns. vard ir šauksm. vartoja tik kontrahuotą formą. Vienaskaitos šauksmininkas iš viso pavartotas 11 kartų, iš jų šioje pasakėčioje – 5 kartus (LGČ 2, 19, 24, 42, 74) – tiek pat kartų, kiek visuose *Metuose*. Dar 1 kartą jį randame ŠD 31. Mažvydas vartojo ir kontrahuotą, ir nekontrahuotą formas (p. 226), Daukša – tik nekontrahuotą (p. 684). Sirvydas pateikia nekontrahuotą formą kaip lot. „carus“, „facetus“, „iucundus“, „festivus“, atitikmenį (p. 272, 551). *Brolau*. Žodis „brolis“, iš viso pavartotas 20 kartų (tų pačių tėvų sūnų kitiems vaikams reiškia 3 kartus, bičiulį, draugą – 17 kartų). Kitose pasakėčiose šio žodžio nėra, šioje pasakėčioje jis randamas 6 kartus. Dažniausia jo forma – šauksmininkas „brolau“. *Metuose* jis randamas 11 kartų, o šioje pasakėčioje – 5 kartus (LGČ 2, 5, 19, 24, 42). Vieną kartą šioje pasakėčioje šis žodis pavartotas tų pačių tėvų vaiko prasme (LGČ 75). Sintagma „mielis brolau“ vartota tik šioje pasakėčioje, *Metuose* jos nėra, ten kreipinys eina arba be epiteto, arba su epitetu „širdings“. Hegzometro eilutėje ir *Metuose* kreipinys dažnai eina prieš cezūrą: „Ale dabok, brolau, aš tau dar daugiau pasakysiu“ (VD 187); „Juk žinai, brolau, koktu, kai svilina saulė“ (VD 204); „Aš, girdėk, brolau, šią kiaušę žilą sulaukęs“ (VD 318). „Tikt girdėk, brolau, kaip man biednam pasidarė“ (VD 366) ir pan. Mažvydas vartojo įvairias formas, tarp jų ir šauksmininką „bralau“ (p. 68). *Ką*. Iš viso klausiamasis įvardis „kas“ pavartotas 54 kartus,

pasakėčiose – 6 kartus, iš jų pusė, 3 kartai, – šioje pasakėčioje (LGČ 2, 3, 4). Mažvydo (p. 185) ir Daukšos (p. 672) vartotas, Sirvydo žodyne užfiksuotas (p. 742). *Veikia*. Žodis „veikti“ iš viso pavartotas 12 kartų, šioje pasakėčioje – 3 kartus (LGČ 2, 3, 4), kitose pasakėčiose jo nėra. Mažvydas jo nevartojo, Daukša vartojo (p. 742), Sirvydas pateikė kaip lot. „ago“, „verso“ atitikmenį (p. 9) *Tavo*. Donelaičio raštuose šis savybinis įvardis iš viso pavartotas 39 kartus, pasakėčiose – 7 kartus, šioje pasakėčioje – 3 kartus (LGČ 2, 3, 51). Palionio nuomone, dažna refleksyvinė (priklausomybę sakinio subjektui reiškianti) šio įvardžio vartoseną, atsirado prūsiniėje lietuvių literatūrinės kalbos atšakoje dėl vokiečių kalbos įtakos⁴⁵. Jam pritaria Albertas Rosinas: „Tekstologiniai tyrimai parodė, kad lietuvių senųjų raštų participinių ir savybinių įvardžių refleksyvinė vartoseną yra arba vokiečių, arba lenkų kalbos interferencijos rezultatas.“⁴⁶ *Pačiutė*. Maloninė žodžio „pati“ forma iš viso pavartota 2 kartus. Kitose pasakėčiose jos nėra. Vieną kartą šis žodis pavartotas *Metuose*, kalbant apie pirmojo žmogaus Adomo žmoną Ievą: „Ale ką mislyjo Ievutė, tavo pačiutė“ (PL 382). Passarge, parašęs komentarą keturioms šios pasakėčios eilutėms, tarp jų ir šitai, atkreipė dėmesį į šį žodį, beje, tiksliai apibūdinamas lietuvių būdo bruožas: „Paciete im Litauischen weniger etwas Kleines als etwas Liebes bedeutet, z.B., saulele die liebe Sonne. Der Höffliche Littauer vermeidet auch ein Gebrechen oder einen Fehler direkt zu bezeichnen und nennt den Häßlichen lieber nicht schön, den Blinden nicht sehend.“⁴⁷ Pilypas Ruigys irgi buvo atkreipęs dėmesį į tai, kad lietuvių kalbai būdingas dažnas deminutyvų vartojimas⁴⁸. Mažvydas

⁴⁵ Jonas Palionis, *Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a.*, p. 192–195.

⁴⁶ Albertas Rosinas, *Baltų kalbų įvardžiai*, Vilnius: Mokslas, 1988, p. 179.

⁴⁷ Christian Donalitis, *op. cit.*, p. 347: „Pačiutė“ lietuviškai reiškia ne tiek mažybiškumą, kiek meilumą, pavyzdžiui, „saulelė“ – „mieloji saulė.“ Mandagus lietuvis vengia tiesiai nurodyti ydą ar trūkumą ir bjaurų mieliau vadina negražiu, aklą – neregiu.“ Vertė autorė.

⁴⁸ *Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija. Feodalizmo epocha*, redagavo Kostas Korsakas ir Jurgis Lebedys, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1957, p. 152.

su Daukša nei paprastos, nei maloninės žodžio „pati“ formos nevar-tojo. Sirvydas užfiksavo formą „pati“ kaip lenk. „żona“ ir lot. „uxor“ atitikmenį (p. 650).

3 *Kūdikiiai tavo taip jau // ką veikia savo lizdelyj?* Ši eilutė tęsia ankstesniosios pradėtą mandagaus pokalbio pradžios elementų dėstymą. Hegzametras taisyklingas. Vyrauja daktiliai: jų čia trys, o spondėjų – du. Cezūra pentemimerinė. *Kūdikiiai*. Iš viso žodis pavartotas 4 kartus. Kitose pasakėčiose nėra, šioje – šį 1 kartą. Mažvydo vartotas (p. 200), Daukšos nevartotas, Sirvydo užfiksuo-tas (p. 752). *Taip jau*. Reikšmė: taip pat. Iš viso randami 46 atvejai. Pasakėčiose – 8 kartai. Šioje pasakėčioje – 1 kartas. Mažvydo žody-nas nurodo „taip jau“ (p. 374), Daukša ir Sirvydas tokios formos nepateikia. *Savo*. Iš viso Donelaičio pavartotas 166. Pasakėčiose – 13 kartų. Šioje pasakėčioje – 6 kartai (LGČ 3, 9, 62, 63, 73₂), tad apie pusę visų pasakėčių atvejų. Visais atvejais šio savybinio įvardžio vartoseną šioje pasakėčioje yra refleksyvinė, tad taikytina apie 2-ą eilutę kalbant cituota (p. 7) Rosino nuomonė. Mažvydo (p. 330) ir Daukšos (p. 720) žodis vartotas. *Lizdelyj*. Mažybinė forma čia charakterizuoja mandagų kalbėjimą. Deminutyvinė forma su galūne -ij iš viso Donelaičio kūriniuose pavartota 2 kartus: čia ir 1 kartą *Metuose* (RG 40). Zinkevičius spėja, kad loc. sing. galūnė buvusi ne -yje, o -ij⁴⁹, tad išeitų, kad čia turime archainę formą. Mažvydas ir Daukša nevar-tojo nei paprastos, nei mažybinės formos. Sirvydas pateikia formą „lizdas“ (p. 760).

4 *O ir tu ką veiki, // ar sveiks, ar drūts dar medžioji?* Šia eilute baigiasi pokalbio pradžios mandagybių išsakymas. Jį pajvairina ir natūralios kalbos išpūdzio teikia paralelizmas *ar sveiks, ar drūts*. Hegzametro eilutė taisyklinga. Ją sudaro trys spondėjai ir du dak-tiliai. Cezūra pentemimerinė. *O*. Sujungiamasis jungtukas iš viso pavartotas 185 kartus. Pasakėčiose – 22 kartus. Šioje pasakėčio-je – 7 kartus (LGČ 4, 45, 60, 64, 67, 68, 71). Vartotas Mažvydo

⁴⁹ Zigmąs Zinkevičius, *op. cit.*, p. 279.

(p. 252), Daukšos (p. 698). *Ir*. Prieveiksmio reikšmė (irgi, taip pat) Donelaičio kūrinuose iš viso randama 136 kartus, pasakėčiose – 18 kartų, šioje pasakėčioje – 4 kartus (LGČ 4, 27, 45, 64). Mažvydo, Sirvydo ir Daukšos žodynuose jungtuko ir prieveiksmio reikšmės neatskirtos, tad sunku ką nors pasakyti apie vartosenos tradiciją. *Tu*. Dažnas Donelaičio įvardis: įvairios formos iš viso pavartotos 335 kartus, pasakėčiose – 38 kartus, šioje pasakėčioje – 9 kartus (LGČ 4, 6, 24, 27, 29, 55, 62, 63, 64). Mažvydo (p. 392) ir Daukšos (p. 736), 33 kartus randamas Šulco vertime⁵⁰. *Ar*. Dalelytė (reikšmė: bene, begu) iš viso pavartota 75 kartus, pasakėčiose – 9 kartus, šioje pasakėčioje – 2 kartus (LGČ 4, 69). Mažvydo vartota (p. 36), Daukšos nevartota, Sirvydo neužfiksuota, Šulco vertime yra⁵¹. *Sveiks*. Tarminė sutrumpintos galūnės forma. Nesergančių būtybę reiškiantis žodis „sveikas“ yra pavartotas iš viso 8 kartus, kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Donelaitis vns. vard. vartoja tik kontrahuotą formą (VD 5, 12, 17, 248). Mažvydas (p. 358), Daukša (p. 726) ir Sirvydas (p. 860) pateikia nekontrahuotą vardininką. *Drūts*. Tarminė sutrumpintos galūnės forma. Donelaitis iš viso pavartojo 6 kartus, iš jų – 2 kartus pasakėčiose, šioje pasakėčioje – tik čia. Vns. vard. vartojamas tik kontrahuotas. Su žodžiu „sveiks“ šis žodis siejamas ir *Metuose*: „vis sveiks ir drūts pasilinkmink“ (VD 5); „sveiks ir drūts miegot į patalą kopia“ (VD 17). Mažvydas su Daukša žodžio „drūtas“ nevartojo, Sirvydas užfiksavo kaip lot. „constans“, „stabilis“, „solidus“, „tenax“ (p. 519, 540) atitikmenį taip pabrėždamas stiprumo, atsparumo reikšmę. *Dar*. Iš viso žodis pavartotas 185 kartus. Pasakėčiose – 18 kartų, šioje pasakėčioje – 4 kartus (LGČ 4, 24, 47, 56). Mažvydas ir Daukša nevartojo, Sirvydo neužfiksuotas, Šulco vertime nėra.

5 *Bet nepadyvyk man, // brolau, jau barti reikėtų*. Žodis „bet“ rodo temos pakeitimą: lapė pradeda priekaištauti. Priekaištas nėra

⁵⁰ Jono Šulco „Ezopo pasakėčios“, p. 201.

⁵¹ *Ibid.*, p. 193.

rūstus: jį švelnina atsiprašymo tonu skambantis „nepadyvyk man“, jau girdėtas kreipinys „brolau“ ir būtinumo priekaištauti išsakymas ne tiesiogine, o tariamąja nuosaka („reikėtų“). Hegzometro eilutė taisyklinga. Cezūra pentemimerinė. Vyrauja spondėjai: jų čia trys, o daktilių – du. *Bet*. Iš viso – 177 kartai. Pasakėčiose – 30 kartų. Šioje pasakėčioje – 7 kartai (LGČ 5, 16, 28, 32, 35, 36, 69). Mažvydo vartotas (p. 63), Daukšos nevartotas, Sirvydo pateikiamas kaip lenk. „ale“ ir lot. „sed“, „verum“, „at“, „ast“ atitinkmuo (p. 100). *Nepadyvyk man*. Slavizmas. Kabelka nurodo, kad Donelaičio raštuose šis žodis reiškia: nesistebėk⁵². Veiksmažodis „padyvyti“ yra pavartotas Donelaičio 8 kartus, pasakėčiose – 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas ir Daukša nevartojo, Sirvydo neužfiksuoja, Šulco vertime irgi nėra. Simonas Vaišnoras, kaip ir Donelaitis, vartojo su naudininku: „idant tam mano darbui, kurį ant naudos bažnyčiai esmi perguldęs, nepadyvytų“⁵³. Palionis nurodo, kad Bretkūno verstoje *Biblijoje* „padyvyti“ reiškia „jausti apmaudą“ („verdrießen“), ten jis irgi pavartotas su naudininku⁵⁴. Galimas daiktas, jog šioje ir kai kuriose kitose Donelaičio vietose jis irgi turi apmaudavimo reikšmės atspalvį. Palionio duomenimis, žodis vartotas ir Bretkūno *Postileje*, o su naudininku jis eina Chilinskio *Biblijoje*. Tokia, pasak mokslininko, turbūt lenkų kalbos įtakoje atsiradusi XV–XVII a. raštų vartoseną „galima sakyti, tada buvo visuotinė, norminė“⁵⁵. *Raštų* (1977) komentare pateiktas toks paaiškinimas: „*nepadyvyk man*; nesistebėk iš manęs“⁵⁶. *Man*. Įvairios asmeninio įvardžio „aš“ formos iš viso pavartotos 503 kartus, pasakėčiose – 27 kartus, šioje pasakėčioje – 3 kartus (LGČ 5, 30, 48). Mažvydas (p. 37) ir Daukša (p. 636) įvardį vartojo, Sirvydas užfiksavo (p. 678). *Jau*. Iš viso – 332 vartojimo atvejai, pasakėčiose – 26 kartai, šioje pasakėčioje –

⁵² Jonas Kabelka, *op. cit.*, p. 155.

⁵³ *Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija*, p. 94.

⁵⁴ Jonas Palionis, *XVI–XVII a. lietuviškų raštų atrankinis žodynas*, p. 95.

⁵⁵ Jonas Palionis, *Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a.*, p. 157.

⁵⁶ Kristijonas Donelaitis, *Raštai*, p. 355.

9 kartai (LGČ 5, 8, 11, 15, 28, 37, 39, 43, 46), taigi, trečdalis. Mažvydo (p. 170) ir Daukšos (p. 667) vartotas, Sirvydo pateiktas kaip lot. „iam“ atitikmuo (p. 188). *Barti*. Donelaitis vartoja iš viso 23 kartus, iš jų – 5 kartus pasakėčiose. Šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydo (p. 59) ir Daukšos (p. 640), Sirvydo užfiksuotas kaip lot. „clamosse obiurgo“, „incurro in aliquem verbis“, (p. 162), „arguo“, „increpo“, „obiurgo“ (p. 523) atitikmuo. *Reikėtų*. Neretas žodis, iš viso pavartotas 161 kartą, pasakėčiose – 6 kartus, šioje pasakėčioje – 2 kartus, abiem atvejais – tariamosios nuosakos forma (LGČ 5, 11). Mažvydo (p. 321) ir Sirvydo (p. 835) pateikiamos tik kontrahuotos formos („reiktų“), Daukša tariamosios nuosakos nepavartojo.

6 *Kodėl tu mane // per tokį didelį čėsą*. Lapė pradeda priekaištą, ne tiesioginiu sakiniu paprastai konstatuodama, kad gandras seniai pas ją nebuvo, bet pateikdama klausimus, pabrėždama žodį „kodėl“. Taip ji suteikia priekaištui mandagumo atspalvio, o kartu galbūt parodo, kad norėtų sužinoti priežastį, išgirsti gandro pasiteisinimą. Šios eilutės hegzametas išeina taisyklingas, priėmus dabartinės literatūrinės kalbos požiūriu netaisyklingą žodžio „kodėl“ kirčiavimą. Toks kirčiavimas Donelaičiui yra būdingas: ir *Metuose* poetas kirčiuoja pirmąjį šio žodžio skiemenį: „Kodėl taip didei slapais su pasaka savo?“ (PL 100); „Kodėl jų taip daug pirm čėso giltinė suka“? (VD 37). Eilutėje vyrauja spondėjai, tik viena penktoji pėda yra daktilis. Cezūra pentemimerinė. *Kodėl*. Iš viso pavartotas 4 kartus, iš jų 2 kartus – šioje pasakėčioje. Kitose pasakėčiose nėra. Mažvydo vartotas (p. 193), Daukšos nevartotas, Sirvydo nepateiktas. *Per*. Prielinksnis iš viso pavartotas 63 kartus, pasakėčiose – 10 kartų, šioje pasakėčioje – 1 kartą. *Čėsą*. Slavizmas. Reikšmė: laiką. Iš viso pavartotas 33 kartus, kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje pavartotas 2 kartus (LGČ 6, 39). Mažvydo vartotas (p. 77), Daukšos nevartotas, Sirvydo nepateiktas. Palionio duomenimis, randamas Jokūbo Morkūno *Postilėje* ir Simano Vaišnoros *Margarita Theologica*⁵⁷. Be to, randamas

⁵⁷ Jonas Palionis, XVI–XVII a. lietuviškų raštų atrankinis žodynas, p. 78.

giesmynuose⁵⁸. Yra ir Šulco vertime⁵⁹. *Per čėsą*. „Per“ su galininku laikui reikšti iš viso randama 13 kartų, pasakėčiose – 2 kartai, šioje pasakėčioje – tik čia. Gelumbeckaitės duomenimis, sintagma „per“ su galininku laikui reikšti vartojama Bretkūno vertime⁶⁰. Mažvydas yra vartojęs „per česus“, „per naktį“ ir pan. (p. 78 ir 284) *Tokį*. Iš viso – 77 kartai, pasakėčiose – 13 kartų, šioje pasakėčioje – 4 kartai (LGČ 6, 23, 28, 55). Įvardis „toks“ čia turi ne tiek apibrėžiamąją, kiek žodžio „didelis“ prasmės stiprinamąją reikšmę⁶¹. Analogiškas atvejis: „Špielmonai taip jau dėl tokio didelio stroko / Su žaislais savo skambančiais po suolu nulindo“ (RG 245 – 246). Panašiai įvardis „toks“ su būdvardžiu pavartotas ir kitur: „Ir naujienas tas bei tokį dyviną trūsą“ (PL 242); „Taigi pameskim jau tokį netikusį būdą“ (ŽR 192); „Taigi ben kartą pamesk tokį netikusį būdą“ (PŠ 48). Mažvydas irgi yra vartojęs su būdvardžiu: „tokius naujus“ (p. 389). Šulco vertime randame junginį „tokį brangų“. Jo pasirinkimą galėjo lemti originalo junginys „tam pretiosa“⁶². *Didelį*. Iš viso žodis pavartotas 45 kartus. Pasakėčiose – 4 kartus, šioje pasakėčioje – 3 kartus (LGČ 6, 42, 73), tad sudaro daugumą. Laikui apibūdinti žodis pavartotas tik čia. Mažvydas (p. 93) ir Daukša (p. 648) vartojo tik formą „didis“, Sirvydas pateikė ir „didelis“ (p. 511).

7 *Kodėl taip ilgai // nelankei nameliuose mano?* Anaforiškai pakartotas „kodėl“ pratęsia ankstesnės eilutės mandagų, bet aktyvų veikėjos priekaištavimą. Nors dabartinės literatūrinės kalbos požiūriu ankstesnės eilutės *man* ir šios eilutės *mano* nėra taisyklingai pavartoti, tačiau semantinį vaidmenį jie vaidina, charakterizuodami lapę kaip

⁵⁸ *Giesmės dangaus miestui. XVI–XVIII amžiaus lietuvių bažnytinių giesmių antologija*, parengė Dainora Pociūtė-Abukevičienė, Mikas Vaicekauskas, žodyną sudarė Jonas Karaciejus, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, p. 646.

⁵⁹ Jono Šulco „*Ezopo pasakėčios*“, p. 194.

⁶⁰ Jolanta Gelumbeckaitė, *op. cit.*, p. 196.

⁶¹ Rosinas nurodo, kad su būdvardžiu vartojamas įvardis „toks“ pažymi ypatybės intensyvumą. Albertas Rosinas, *op. cit.*, p. 85.

⁶² Jono Šulco „*Ezopo pasakėčios*“, p. 93, 185.

savanaudišką, savo asmenį itin pabrėžiančią būtybę. Hegzametro eilutė taisyklinga. Ją sudaro trys spondėjai ir du daktiliai. Cezūra pentemimerinė. *Taip ilgai*. Sintagma „taip“ su prievėsiumi yra Donelaičiui būdingos vartosenos atvejis: „Kodėl taip didei slapais su pasaka savo?“ (PL 100); „Dievą bluznydams, taip baisiai šaukti pagavo“ (PL 215); „Tėvs mano Kubas taip glūpai kol gyvs nepadare“ (PL 444); „Nės, kad reik verpt, jos taip daugel pasakų vapa“ (PL 617); „Ai, dėl ko ponus taip skaudžiai kankina ligos?“ (VD 36). „O tu dar drįsti jiems taip durnai pasitursyt?“ (VD 296), „Krizo kukorius taip smarkiai pleškino svodbai“ (RG 147); „O Mikols darže taip smarkiai svilina kuilį“ (RG 345); „Prakaito taip daug nuo veido mums nulašėjo“ (RG 368); „Bet ir vakmistriui taip smarkiai mušė per ausį“ (ŽR 459). Žodis „taip“, reiškiantis „smarkiai“, „daug“, randamas Donelaičio kūryboje iš viso 84 kartus. Pasakėčiose – 8 kartus, šioje pasakėčioje – 4 kartus (LGČ 7, 16, 20, 30). *Ilgai*. Iš viso žodis pavartotas 7 kartus, pasakėčiose – 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas (p. 146) ir Daukša (p. 661) vartojo, Sirvydas užfiksavo kaip lot. „diu“, „perdiu“, „longo spatio“ atitikmenį (p. 144). *Nelankei*. Iš viso žodis „lankyti“ pavartotas 7 kartus, pasakėčiose – 4 kartus, iš jų 3 kartus šioje pasakėčioje (LGČ 7, 40, 68). Su neiginiu – tik čia. Žodis eina su galininku „mane“. Palionis teigia taip: „Po neigiamų veiksmožodžių, ypač ano meto Rytų Prūsijos autorių, gana dažnai buvo vartojamas ne tik kilmininkas, bet ir galininkas. Šitoks galininko vartojimas, be abejo, buvo apspręstas tų autorių tarmės, nes žemaičių ir pietvakarių aukštaičių su neigiamais veiksmožodžiais dar ir dabar pasakomas galininkas.“⁶³ Jam pritaria Bukantytė, išnagrinėjusi Jono Bretkūno NT vertimą⁶⁴. Mažvydas ir Daukša žodžio „lankyti“ nepavartojo, Sirvydas pateikė kaip lot. „viso“, „inviso“, „visito“, „frequentio“ atitikmenį (p. 297). *Name-liuose*. Mažybinė forma vartojama, viena vertus, išreiškiant kuklumą, norą nepasigirti, o antra vertus, siekiant išsakyti artimumą, meilumą.

⁶³ Jonas Palionis, *Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a.*, p. 161–162.

⁶⁴ Eglė Bukantytė, *op. cit.*, p. 120.

Iš viso šią formą Donelaitis vartoja 4 kartus. Kitose pasakėčiose jos nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. *Metuose* randame junginį „mano namelių“: „Tikt n' užmirškit irgi manęs ir mano namelių“ (VD 711). Mažvydas ir Daukša deminutyvo nevartojo, Sirvydas užfiksavo kaip lot. „aedicula“, „domuncula“ atitikmenį (p. 147). Jį randame ir vienoje Stepono Jaugelio-Telegos giesmėje: „Namai nameliai – ne niekai.“⁶⁵ *Mano*. Iš viso pavartota 25 kartus, pasakėčiose – 7 kartus, šiai pasakėčiai tenka gera pusė vartojimo atvejų – 4 kartai (LGČ 7, 20, 74₂). Šiam įvardžiui tinka kalbant apie 2-ą eilutę nurodyta (p. 7) Palionio ir Rosino nuomonė.

8 *Rasi, jau išdykai, // varlių per daugel turėdams*. Pradėdama abejojimo, spėjimo reikšmę turinčiu „rasi“, lapė demonstruoja ir tam tikrą kalbėsenos atsargumą, ir suvokimą, kad kaltinimas pasipūtimu, atsiskyrimu nuo kitų bendruomenės narių dėl praturtėjimo, per didelio gėrybių kiekio turėjimo, šiuo atveju yra nepagrįstas, bet vis dėlto pasinaudoja šiuo tam tikruose sluoksniuose visais laikais paplitusiu priekaištu. Hegzometro eilutė taisyklinga. Ji sudėta iš trijų spondėjų ir dviejų daktilių. Cezūra pentemimerinė. *Rasi*. Iš viso žodis pavartota 11 kartų, pasakėčiose – 6 kartus, šioje pasakėčioje – 3 kartus (LGČ 8, 31, 51). Tad pasakėčioms tenka pusė visų vartojimo atvejų. Mažvydas ir Daukša šio žodžio nevartojo, Sirvydo žodyne jo nėra, Šulco vertime irgi nėra. *Išdykai*. Retokas Donelaičio žodis, iš viso pavartotas 5 kartus, pasakėčiose – 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas su Daukša šio žodžio nepavartojo, Sirvydas jį užfiksavo, bet pateikė ne palaidumo, nerimtumo, išlepimo, o sulaukėjimo, sužvėrėjimo reikšmę (lot. „efflor“ „silvesco“, (p. 469, 637). Donelaitis dažnai šiuo veiksmazodžiu ir iš jo padarytu daiktavardžiu nusako žmogaus pasipūtimą, išdidumą, bendruomenės nario nutolimą nuo visuotinių papročių bei įpročių: „Tarp lietuvininkų daug yr išdykusių būrų / Ir bernų daug yr, kurie tą niekina valgi“ (ŽR 346 – 347); „Bet ir mūs valgius, lietuviškai padarytus, / Tūls išdykėlis nenauds išpeikt nesibijo“

⁶⁵ *Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija*, p. 83.

(VD 356 – 357). *Varlių*. Iš viso raštuose pavartota 14 kartų, kitose pasakėčiose nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas ir Daukša šio žodžio nevertė, Sirvydas pateikė kaip lot. „rana“ atitikmenį (p. 611). Palonio duomenimis, žodis yra Bretkūno *Biblijoje*⁶⁶. Šulco vertime pavartotas 13 kartų⁶⁷. *Per*. Dalelytė iš viso pavartota 9 kartus, dauguma vartojimo atvejų (8) tenka pasakėčioms, šioje pasakėčioje ji pavartota 3 kartus (LGČ 8, 16, 56). *Daugel*. Iš viso žodis pavartotas 10 kartų, pasakėčiose – 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia⁶⁸. Mažvydo ir Daukšos nevertė, Sirvydo neužfiksuotas. Šulco vertime yra⁶⁹. Prieveiksminė konstrukcija *per daugel* yra pavartota iš viso 3 kartus, kitose pasakėčiose nevertė, šioje pasakėčioje – čia vienintelis jos vartojimo atvejis. *Turėdams*. Tarminė sutrumpintos galūnės forma. Iš viso veiksmažodis „turėti“ pavartotas 45 kartus, pasakėčiose – 9 kartai, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas pavartojo kontrahuotą formą „neturėdams“⁷⁰.

9 *Ir savo rupuižes // iš prūdy mūsų žvejodams*. Dar vieną eilutę skirdama gandro gėrybėms nusakyti, lapė stengiasi papildyti ir sustiprinti savo teiginį. Hegzometro eilutė taisyklinga. Ją sudaro trys spondėjai ir du daktiliai. Cezūra pentemimerinė. *Rupuižes*. Fonetinis dialektizmas⁷¹. Iš viso – 8 vartojimo atvejai, kitose pasakėčiose nėra, šioje – 3 atvejai (LGČ 9, 50, 67). Mažvydo ir Daukšos nevertė. Sirvydas pateikė „rupuožė“ (p. 838). Palonio duomenimis, Bretkūno *Biblijoje*⁷² yra „rupūžė“. Passarge parašė šiam žodžiui tokį komentarą: „Die Kröte als Schimpfwort spielt in ganz Ostpreußen eine große Rolle.“⁷³ Prie tokio komentaro reikėtų pridurti štai ką. Nepaisant to,

⁶⁶ Jonas Palionis, *Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a.*, p. 223.

⁶⁷ Jono Šulco „*Ezopo pasakėčios*“, p. 202.

⁶⁸ Į Kabelkos sudarytą žodyną ši vieta nėra įtraukta.

⁶⁹ Jono Šulco „*Ezopo pasakėčios*“, p. 95 ir 109.

⁷⁰ Dominykas Urbas, *op. cit.*, p. 396.

⁷¹ Jonas J. Kabelka, *op. cit.*, p. 21; Zigmas Zinkevičius, *op. cit.*, p. 278.

⁷² Jonas Palionis, *Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a.*, p. 223.

⁷³ Christian Donalitis, *op. cit.*, p. 347. „Rupūžė yra svarbus keiksmažodis visoje Rytų Prūsijoje.“ Vertė autorė.

kad keiksmožodžio reikšme šis žodis kartais vartojamas ir dabar, čia jis neturi plūstamosios ar menkinamosios reikšmės, tiesiog konstatuojama gandro maisto rūšis, kaip ankstesnėje eilutėje paminėtos varlės. *Metuose* nurodomas toks pat jo lesalas: „Ir, kelias varles bei rupuizes paragavę, / Dievui iš širdies visos viernai dėkavojo“ (PL 61 – 62). Beje, ši ir ankstesnė pasakėčios eilutės parodo, kad lapė puikiausiai žino, kuo minta gandas ir norėdama būtų galėjusi paruošti jam tinkamo valgio. Iš. Iš viso – 69 kartai veiksmo kilimo vietai nusakyti, iš jų pasakėčiose – 13 kartų, šioje pasakėčioje – 6 kartai (LGČ 9, 25, 34, 65, 70, 71). *Prūdy*. Slavizmas. Reikšmė: tvenkinių. Labai retas Donelaičio žodis, pavartotas tik du kartus: vieną kartą *Metuose* (PL 514), ir vieną – čia. Mažvydas ir Daukša nevartojo, Sirvydas užfiksavo kaip lot. „stagnum“ atitikmenį (p. 520). *Mūsų*. Čia ne asmeninio, o savybinio įvardžio reikšmė. *Metuose* forma „mūsų“ yra pavartota 70 kartų, pasakėčiose – 8 kartus, šioje pasakėčioje – 3 kartus. Kabelka žodyne visas formas sudėjo prie asmeninių įvardžių, tačiau patikrinus pasirodė, kad *Metuose* tik tris kartus žodis turi asmeninio įvardžio reikšmę (PL 192, VD 555 ir RG 260), taigi, absoliučiai vyrauja savybinio įvardžio reikšmė. Pasakėčiose randame tik savybinę reikšmę, šioje pasakėčioje visais trim atvejais (LGČ 9, 19, 65) įvardis „mūsų“ irgi yra savybinis. Šulco vertime irgi randame savybinę reikšmę⁷⁴. *Žvejodams*. Tartinė sutrumpintos galūnės forma. Itin retas žodis. Veiksmožodžio „žvejoti“ Donelaičio raštuose niekur kitur nėra, tik čia jis pavartotas vienintelį kartą. Mažvydas ir Daukša nevartojo, Sirvydo žodynas neužfiksavo, Šulco vertime nėra.

10 *Juk nemandagu // yr kaimyną gerą užmiršti*. Šiame sakinyje jau nebėra nei abejonių, nei klausimų, priekaištas jame išsakytas tiesiogiai konstatuojant neginčytiną tiesą. Tad lapė baigia kalbą gana stipria gaida. Hegzometro eilutė taisyklinga. Ją sudaro trys spondėjai ir du daktiliai. Cezūra pentemimerinė. *Juk*. Dalelytė sustiprinimui pažymėti pavartota iš viso 117 kartų. Pasakėčiose – 6 kartus, šioje

⁷⁴ Jono Šulco „Ezopo pasakėčios“, p. 105.

pasakėčioje – tik čia. Mažvydo nevirtota, Sirvydo nepateikta. Daukšos vartota (p. 669), Šulco vertime ją randame 9 kartus⁷⁵. *Nemandagu*. Žodis „mandagus“ yra retas, iš viso pavartotas 4 kartus, kitose pasakėčiose jo nėra, tik čia. Mažvydas šio žodžio nevirtoto, Daukša vartojo (p. 681). Sirvydas žodžiu „mandagus“, kaip ir Donelaitis, apibūdina tinkamą elgesį, tam tikro etiketo laikymąsi, nurodydamas jo atitikmenis lot. „aptus“, „idoneus“, „accomodatus ad aliquid“ (p. 177), o žodį „nemandagus“ laiko lot. „enormis“, „informis“ atitikmeniu (p. 302), pabrėždamas tam tikrą normos ribų laužymą. *Yr*. Formą „yra“ iš viso Donelaitis pavartojo 41 kartą, iš jų sutrumpintą – 35 kartus, pasakėčiose – iš viso 7 kartus, kontrahuotą – 4 kartus; šioje pasakėčioje – iš viso 4 kartus (LGČ 10, 12, 41, 72), iš jų kontrahuotą – 3 kartus. Mažvydas kontrahuotos formos nevirtoto (p. 69), Sirvydas tokios formos irgi nevirtoto (p. 698). Daukša formos „yra“ nevirtoto. Šulcas nepavartojo sutrumpintos formos. Kontrahuotos galūnės forma Donelaičio kūryboje kartais, matyt, atsirado dėl hegzometro reikalavimo, o kartais – kaip tarminis variantas. *Kaimyną*. Iš viso žodis pavartotas 27 kartus, pasakėčiose – 4 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydo žodyne jo nėra, Daukšos vartotas (plur., p. 670) Sirvydo pateiktas kaip lot. „vicinus“, „accola“ atitikmuo (p. 496). *Gera*. Iš viso pavartota 10 kartų, pasakėčiose – 7 kartus, šioje pasakėčioje – 4 kartus (LGČ 10, 20, 50, 69). Mažvydo (p. 127) ir Daukšos (p. 656) žodis vartotas. Pažymins po pažymimojo žodžio čia galėjo būti parašytas dėl hegzometro reikalavimo, nors Palionis pabrėžia, kad XV–XVII a. raštijoje tokia žodžių tvarka yra dažna, ir įžvelgia lenkiškų originalų įtaką⁷⁶. *Užmiršti*. Įvairios veiksmažodžio „užmiršti“ formos iš viso pavartotos 21 kartą. Pasakėčiose šio žodžio daugiau niekur nėra, tik čia. Mažvydo (p. 403) ir Daukšos (p. 739) žodis vartotas, Sirvydo nevirtotas.

11 *Rods*, – *tarė gandrai jai* // – *ir jau ben kartą reikėtų*. Gandras, nesileisdamas į mandagybes, ir galbūt tuo parodydamas, kad lapės

⁷⁵ *Ibid.*, p. 196.

⁷⁶ Jonas Palionis, *Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a.*, p. 208.

sveikinimas ir teiravimasis apie šeimą yra tik tušti žodžiai, iš karto eina prie esmės. Jo atsakymo pirmasis sakiny s kupinas neryžtingumo ir netikrumo: tai rodo abejojimo žodis *rods* ir tariamoji forma *reikėty*. Hegzametas geras. Sudėtas iš trijų spondėjų ir dviejų daktilių. Cezūra pentemimerinė. *Rods*. Iš viso – 56 kartai, pasakėčiose – 4 kartai, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydo nevirtota, Sirvydo neužfiksuota. Šulco vertime yra tokia pat kontrahuota forma „rods“⁷⁷. Ją randame ir Kristijono Milkaus išverstoje Gellerto pasakėčioje „Kūlikas“⁷⁸. Daukša vartojo nekontrahuotą formą „rodžias“ (p. 718). Junginys „Rods, – tarė“ Donelaičio kūrinuose visada eina hegzametro eilutės pradžioje ir yra įgijęs epinės formulės funkciją. Pvz.: „Rods, – tarė, – mūs giminė taip jau vis šlovina Dievą“ (PL 79); „Rods, – tarė Pričkus, – jauns žmogus durnai dūkinėdams“ (PL 294); „Rods, – tarė Slunkius, – vėl bensyk su padėjimu Dievo“ (PL 418); „Rods, – tarė Blėkuis, – ką mes pernai sau nusipelnėm“ (PL 553); „Rods, – tarė Lauras, – ant kumpos lazdos pasirėmęs“ (VD 46); „Rods, – tarė Lauras, – su miera vis reik pasipurtyt“ (RG 393); „Rods, – tarė Pričkus, – taip ir man daugysk pasidarė“ (RG 485); „Rods, – tarė Pričkus, – su tabaku būrus pavitodams“ (ŽR 117); „Rods, – tarė Selmas, – nė vienam klastuot nepraeitis“ (ŽR 182); „Rods, – tarė Lauras, – rods taip reik gyvent gaspadoriams“ (ŽR 528). *Jai*. Įvairios įvardžio „jis“ formos iš viso pavartotos 491 kartą, pasakėčiose – 43 kartus, šioje pasakėčioje – 15 kartų (LGČ 11, 16₂, 18, 22₂, 23, 25, 32, 33, 34, 39, 40, 64, 67). *Ben*. Iš viso žodis (reikšmė: „bent“) pavartotas 32 kartus, pasakėčiose – 6 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas (p. 62) ir Daukša (p. 640) žodį vartojo, Sirvydas užfiksavo kaip lot. „minimum“, „saltem“ atitikmenį (p. 462). *Kartą*. Iš viso vns. gal. forma (kitų linksnių nė viename Donelaičio kūrinyje nepavartota) – 16 kartų. Pasakėčiose – 6 kartai, tad trečdalis, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydo (p. 184) ir Daukšos (p. 672) vartoti įvairūs linksniai. Junginį „ben kartą“ dar randame

⁷⁷ Jono Šulco „Ezopo pasakėčios“, p. 105.

⁷⁸ Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija, p. 207.

Metuose: „Kad po tiek vargų ben kartą vėl pasidžiaugtų“ (VD 681); „Bėkit, skubykitės ben kartą dar pasilinksmit“ (RG 65); „Taigi ben irgi manęs ben kartą jau susimilkit“ (ŽR 353).

12 *Ale žinai*, // *koks trūsas yr* // *ant stogo maitintis*. Gandras pateikia pirmąjį pasiteisinimo argumentą, tikėdamasis, jog lapė supranta jį amžinai triūsiant. Hegzametro eilutė taisyklinga, sudaryta iš trijų spondėjų ir dviejų daktilių. Ji turi dvi cezūras: tritemimerinę ir heptemimerinę. *Ale*. Slavizmas. Reikšmė: bet, tačiau. Iš viso pavartotas 61 kartą, pasakėčiose – 3 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas žodį vartojo (p. 15), Sirvydas nepateikė. *Žinai*. Veiksmažodis „žinoti“ pavartotas iš viso 77 kartus, pasakėčiose – 6 kartus, šioje pasakėčioje – 2 kartus (LGČ 12, 30), abiem atvejais esamojo laiko vienaskaitos antro asmens forma. Mažvydo (p. 439) ir Daukšos (p. 748) vartota įvairios formos, Sirvydas veiksmažodį „žinau“ pateikė kaip lot. „scio“, „notum mihi est“, „constat mihi“ atitikmenį (p. 576). *Koks*. Iš viso – 78 kartai, iš jų santykiui žymėti – 10 kartų. Pasakėčiose santykį žymi 2 kartus, šioje pasakėčioje – 1 kartą. Mažvydas (p. 194) ir Daukša (jis vartojo vns. vard. „koksai“, p. 675) santykiui žymėti vartojo. *Trūsas*. Žodis iš viso pavartotas 7 kartus. Kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydo ir Daukšos nevartotas, Sirvydo neužfiksuotas, Šulco vertime yra⁷⁹. *Ant stogo*. Leksema taisyklinga ir dabartinės literatūrinės kalbos požiūriu. Kituose Donelaičio kūriniuose jos nėra, čia ji pavartota vienintelį kartą. Žodis „stogas“ iš viso pavartotas 8 kartus, pasakėčiose – 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Daukša nevartojo, Mažvydas pavartojo ir leksemą „ant stogo“ (p. 345). *Maitintis*. Nedažnas žodis. Iš viso „maitinti“ pavartota 6 kartus, o sangražinė forma – 5 kartus. Pasakėčiose – tik sangražinė forma 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas ir Daukša šio žodžio nevartojo, Sirvydas pateikė tik nesangražinę formą, bet tai visai kita reikšmė, gal susijusi su žodžiu „maita“, nes jis žodį „maitinu“ (turbūt kirčiuoti reikia „maītinu“ ir suvokti, kad jis reiškia gyvo padaro artinimą prie

⁷⁹ Jono Šulco „Ezopo pasakėčios“, p. 121.

maitos, prie mirties būsenos) laiko žodžių „varginu“, „silpninu“ sinonimu (p. 265) ir lot. „fatigo“, „lasso“ atitikmeniu (p. 545).

13 *Irgi kelius vaikelius // penėti ir užauginti*. Ši eilutė detalizuoja gandro darbus. Hegzametras geras. Persvarą turi daktiliai: jų randame tris, o spondėjų – du. Cezūra pentemimerinė. *Irgi*. Sujungiamasis jungtukas, jungtuko „ir“ sinonimas. Iš viso pavartotas 88 kartus, pasakėčiose – 3 kartus, šioje pasakėčioje – 1 kartą čia. Mažvydo vartotas (p. 153), Daukšos nevertotas, Sirvydo neužfiksuotas. *Kelius*. Žodis „keli“ pavartotas 26 kartus. Kitose pasakėčiose jo nerandame, tik šioje jis pavartotas 3 kartus (LGČ 13, 17, 22). Vyriškos giminės daugiskaitos galininko forma pavartota 2 kartus, ji nenusistovėjusi: vieną kartą randame formą „kelis“ (RG 81), o kitą kartą – šioje vietoje pavartotą tarminį variantą – „kelius“. Mažvydo ir Daukšos žodis nevertotas, Sirvydo neužfiksuotas. Šulco vertime irgi nėra. Bet žodis „keli“ užfiksuotas Pilypo Ruigio, vartotas Adomo Šimelpenigio⁸⁰. *Vaikelius*. Mažybinė žodžio „vaikas“ forma iš viso pavartota 3 kartus, iš jų 2 kartus – šioje pasakėčioje, kitose pasakėčiose jos nėra, 1 kartą ją randame *Metuose* (VD 740). Mažvydo (p. 408) ir Daukšos (p. 740) vartota, Sirvydo pateikta kaip lot. „puellus“, „puerulus“, atitikmuo (p. 29). *Penėti*. Iš viso žodis pavartotas 7 kartus, pasakėčiose – 4 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydo vartotas (p. 283), Daukšos veiksmožodis nepateiktas (tik „penas“ ir „penėjimas“, p. 707), Sirvydo užfiksuotas kaip lot. „alo“, „victum praebeo“ (p. 522) atitikmuo⁸¹. *Užauginti*. Iš viso – 4 kartai. Pasakėčiose daugiau nėra, tik čia. Mažvydo vartota (p. 401), Daukšos nevertota, Sirvydo neužfiksuota.

14 *Prieg tam nuo vanagu, // piktų neprieteliu, ginti*. Gandras tęsia mintį, nurodydamas kitokio pobūdžio rūpesčius. Hegzometro eilutė taisyklinga. Ją sudaro trys spondėjai ir du daktiliai. Galimą įžvelgti metrinės (kiekybinės) eilėdaros elementų. Cezūra pentemimerinė. *Prieg tam*. Leksema labai reta: iš viso pavartota tik 2 kartus: čia ir

⁸⁰ *Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija*, p. 150, 159.

⁸¹ Dabar paprastai vietoje „penėti“ vartojamas „maitinti“.

1 kartą *Metuose* (RG 140). Prieveiksmiu tapęs prielinksnio ir įvardžio junginys reiškia „be to“. Mažvydo žodyne prielinksnis „prieg“ yra, bet leksema „pieg tam“ nepateikta (p. 304). Daukša prieveiksminę leksemą „prieg tam“ vartojo (p. 85, 257, 369). Sirvydo žodyne ji vienoje vietoje sakinyje „Atlieku prieg tam“ (p. 651) turi prielinksnio reikšmę, o kitoje vietoje ji pateikta kaip lot. „ad haec“, „ad hoc“, „deinde“ atitinkmuo, tad jai suteikta prieveiksmio reikšmė (p. 237). Palionis nurodo, kad rytų ir vidurio Lietuvos XVI–XVII a. lietuvių literatūrinės kalbos atšakose prielinksnis „prieg“ dažnai buvo vartojamas su naudininku⁸², bet apie prieveiksmiu tapusį junginį „prieg tam“ neužsimena. *Nuo*. Iš viso – 18 kartų, iš jų pasakėčiose – 4 kartai, šioje pasakėčioje – tik čia. Gynimo nuo ko nors reikšmė – tik čia, kitur niekur nėra. *Vanagy*. Žodis iš viso pavartotas 8 kartus, pasakėčiose – 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Vanagas – neigiamas plėšraus gyvūno tipas: „Mažuką vanags ar kiaunė kopinėdama smaugė“ (PL 166); „Vanags, ans klastorius ir pelėda, jo dumčius“ (PL 197); „Tė, kur vanags su vaikais daug sulesė vištų“ (RG 49); „Viens nešvankėlis mėsinėjo vanagą juodą“ (RG 280); „Ar kaip baisiai koks nukumpęs vanago snapas“ (RG 537); „Dar prie tų pridėjo jis vanagą piktą“ (ŠD 17). Mažvydo ir Daukšos nevertotas, Sirvydo užfiksuota nekontrahuota galūnė („vanagas“, p. 183, lot. „accipiter“). Palionio duomenimis, žodis „vanagas“ yra Bretkūno *Biblijoje*⁸³. Šulco vertime nom. sing. galūnė kontrahuota⁸⁴. *Pikty*. Žodis iš viso pavartotas 7 kartus, pasakėčiose – 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydo (p. 289) ir Daukšos (p. 709) vartotas, Sirvydo užfiksuotas kaip žodžių „bjaurus“, „dargus“ sinonimas ir lot. „scelestus“, „facinorosus“, „improbus“, „nefarius“ atitinkmuo. (p. 300). Be to, Sirvydas pateikė platesnę šio žodžio reikšmių skalę, piktu pavadinamas ir blogą kvapą („piktas kvapas iš nasrų“, p. 135), blogą paprotį („paprotys piktas“, lot. „consuetudo mala“, p. 289), netikrą,

⁸² Jonas Palionis, *Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a.*, p. 184.

⁸³ *Ibid.*, p. 222.

⁸⁴ Jono Šulco „*Ezopo pasakėčios*“, p. 107.

nevykusį politiką („piktas politikas“, lot. „pseudopoliticus“, „politici nomen falso usurpans“, p. 419) ir pan. *Neprietelių*. Slavizmas. Reikšmė: priešų. Iš viso – 24 kartai, pasakėčiose – 8 kartai, tad trečdalis. Šioje pasakėčioje – 3 kartai. Mažvydo (p. 238) ir Daukšos (p. 691) vartotas, Sirvydo pateiktas kaip lot. „hostis“, „inimicus“ atitikmuo (p. 311). Šulco vertime yra⁸⁵. *Ginti*. Labai retas Donelaičio žodis: kituose kūriniuose nepavartotas, tik vienintelį kartą čia. Mažvydo (p. 134) ir Daukšos (p. 656) vartotas, Sirvydo pateiktas kaip lot. „tueri“, „defendere“, „tutari“ atitikmuo (p. 120).

Čia įžanginė pasakėčios dalis baigiasi. Didžiąją jos dalį sudaro dialogas, užimantis 13 eilučių. Pašnekesys imituoja dviejų netoliese vienas nuo kito turinčių ūkius kaimynų pokalbį. Kalbėjimas panašus į šnekamąją kalbą, labai gyvas ir tikroviškas. Organizuojantis, aktyvusis dialogo veiksnys yra lapė. Ji pradeda pašnekesį, jos kalba, turinti tikslą įtikinti gandrą ją aplankyti, užima 9 eilutes, o gandro perpus mažiau – tik 4. Iš pradžių lapė pasisveikina ir mandagiai, pagal visas etiketo taisykles pirmiausia pasiteirauja apie gandro pačią, paskui – apie vaikus, galop – apie patį šeimnininką. Ir gandro žmonai, ir vaikams, ir jam pačiam skirtas tas pats veiksmazodis „veikti“ su klausiamuoju įvardžiu „ką“ juos visus sujungia ir pristato kaip vieną šeimą. Lapės kalbai mandagumo atspalvio suteikia ir maloninės formos „pačiuotė“, „lizdelis“. Jos priekaištai dėl gandro nesilankymo išsakyti atsargiai ir neįžeidžiamai. Tad visa kalba charakterizuoja lapę kaip nepaprastai lipšnią ir mandagią kaimynę. Gandras, nieko neatsakęs nei į lapės pasveikinimą, nei į mandagų teiravimąsi apie šeimą, iš karto pateikia pasiteisinimo argumentus, išvardydamas esminius savo vargus ir rūpesčius. Iš įžangos skaitytojai susidaro įspūdį, kad jis yra darbštus ir rūpestingas šeimos tėvas. Tokios plačios, informacijos kupinos įžangos neturi nė viena Donelaičio pirmtakų ir amžininkų to paties siužeto pasakėčia. Jau minėjome, kad jos tenkinasi arba striuku ekspoziciniu sakiniu, pranešančiu apie lapės kvietimą, arba trumpu įžanginiu moralu.

⁸⁵ Jono Šulco „Ezopo pasakėčios“, p. 197.

Toliau prasideda pagrindinė Donelaičio pasakėčios pasakojimo dalis. Ji turi trijų eilučių įžangėlę, pasakojančią apie gandro nuvykimą pas lapę.

15 *Nės jau gandrai gerai // šelmystę lapės numanė.* Ši Donelaičio pasakėčios eilutė originali tuo, kad joje pranešama, jog gandrai puikiai numano lapės rezgamą klastą. Visų kitų Europos pasakėčių gandrai (ar gervės) atskrenda pas lapę nieko nenučiuodamas. Autorius nepasako, kuo remiasi tas gandro numanymas, tad galime tik spėlioti. Viena vertus, gal autorius tuo nori pasakyti, kad gandrai yra apskritai įžvalgūs personažai, o antra vertus, iš įžanginio dialogo sužinoję, kad jie – kaimynai, galime spėti, kad jis gerai pažįsta kaimynės būdą ir nieko gero iš jos nesitiki. Hegzametras taisyklingas. Eilutė sudaryta iš trijų spondėjų ir dviejų daktilių. Cezūra pentemimerinė. *Nės.* Fonetinis dialektizmas⁸⁶. Iš viso pavartotas 61 kartą, pasakėčiose – 4, šioje pasakėčioje – 2 kartus (LGČ 15, 39). Mažvydo žodyne yra „nes“ ir „nės“ (p. 323), Daukšos vartota „nes“ (p. 692), Sirvydo pateikta „nes“ kaip lot. „nam“, „quia“, „quoniam“ (p. 1, 19) atitikmuo. *Gerai.* Iš viso – 13 kartų, pasakėčiose – 5 kartai, šioje pasakėčioje – 2 kartai (LGČ 15, 28). Žodis Mažvydo (p. 127) ir Daukšos (p. 656) vartotas, Sirvydo pateiktas kaip lot. „probe“, „integre“, „bene“ atitikmuo (p. 134, 140). *Šelmystę.* Hibridinis žodis: germaniška šaknis su lietuviška priesaga ir galūne. Reikšmė: apgavikiškas elgesys. Iš viso – 14, pasakėčiose – 5, tad trečdalis, o šioje pasakėčioje – 3 (LGČ 15, 28, 61). Mažvydo ir Daukšos nevartotas, Sirvydo neužfiksuotas, Šulco vertime nėra. Palionio *Atrankiniame žodyne* nepateikta. *Numanė.* Žodis iš viso pavartotas 10 kartų, pasakėčiose – 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydo nevartotas, Daukšos vartotas dalyvis „numanomas“ (p. 695), Sirvydo „numanau“ užfiksuotas kaip „įspėju“, „suprantu“ sinonimas ir lot. „conicio“, „coniecto“, „coniectura auguror“, „consequor“ atitikmuo (p. 147).

16 *Bet kaip ji per daug // ji taip prispyrusi meldė.* Dauguma eilutės žodžių („per daug“, „taip prispyrusi“, „meldė“) nusako itin atkaklų,

⁸⁶ Jonas Kabelka, *op. cit.*, p. 21.

primygtinį kvietimą. Hegzametro eilutė taisyklinga. Vyrauja spondėjai, tik penktoji pėda yra daktilis. Cezūra pentemimerinė. *Kaip*. Jungtuko reikšmę turi iš viso 323 kartus. Pasakėčiose – 35 kartus, šioje pasakėčioje – 4 kartus (LGČ 16, 30, 41, 62), bet šitas atvejis yra ypatingas tuo, kad tik čia iš visų šio žodžio visuose kūriniuose vartojimo atvejų jungtukas „kaip“ turi „kadangi“ prasmę. Mažvydo (p. 177) ir Daukšos (p. 670) tekstų žodynuose priežasties jungtuko reikšmės nuorodos nėra, Sirvydo žodis „kaip“ nepateiktas. Šulco vertime priežasties jungtuko prasmės jis neturi. *Per daug*. Junginys iš viso pavartotas 24 kartus, pasakėčiose – 6 kartus, šioje pasakėčioje – 2 kartus (LGČ 16, 56). Mažvydo ir Daukšos žodynuose nėra pateikta. Sirvydo užfiksuotas kaip lot. „redundantia“, „superfluitas“, „exsuperatio“ atitikmuo (p. 285). *Prispyrusi*. Niekur kitur šio žodžio nėra. Tai vienintelis „prispirti“ vartojimo atvejis Donelaičio kūriniuose. Mažvydo ir Daukšos nevartotas, Sirvydo žodis „prispiriu“ užfiksuotas kaip „primygu“, „spaudžiu“ sinonimas ir lot. „urgeo“, „premo adversarium“, „suburgeo“, „compello“, „insto alicui acriter“ (p. 146, 284, 424, 462) atitikmuo. Dalyvį randame Kristijono Milkaus išverstoje Gellerto pasakėčioje: „ir neprivalo taip labai prispyręs darbo nusitverti“⁸⁷. *Mel-dė*. Iš viso žodis „melsti“ pavartotas 8 kartus, pasakėčiose – 4 kartus, tad joms tenka pusė visų vartojimo atvejų. Didžioji jų dalis yra šioje pasakėčioje – žodis pavartotas 3 kartus (LGČ 16, 33, 48). Mažvydas (p. 223) ir Daukša (p. 683) žodį vartojo, Sirvydas užfiksavo kaip lot. „rogo“, „peto“, „posco“, „deprecor“ atitikmenį (p. 443, 453).

17 *Nulėkė po kelių // dienų ant pietų steliuotas*. Eilutė baigia vykimu į vaisės temą. Hegzametras taisyklingai sudėtas iš trijų spondėjų ir dviejų daktilių. Cezūra pentemimerinė. Dabartinei literatūrinei kalbai nebūdingas žodžio „pietų“ pirmojo asmens kirčiavimas, bet lygiai taip pat Donelaitis kirčiuoja šį žodį ir *Metuose*: „**Jau** ir blogs skilvys dėl pietų pradeda skūstis“ (VD 206). *Nulėkė*. Labai retas Donelaičio žodis: iš viso pavartotas 3 kartus. Kitose pasakėčiose jo nėra,

⁸⁷ *Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija*, p. 207.

šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydo ir Daukšos nevertotas, Sirvydo užfiksuoatas kaip lot. „volatu procul provehor“ ir „devolo“ atitikmuo (p. 619, 644). *Po* su kilmininku laikui žymėti iš viso pavartota 11 kartų, pasakėčiose daugiau niekur nėra, tik čia. Mažvydo toks junginys tokia reikšme vertotas (p. 294), Sirvydo pateiktas (p. 820). *Dienų*. Iš viso žodis „diena“ pavartotas 33 kartus, pasakėčiose – 5 kartus, šioje pasakėčioje – 2 kartus (LGČ 17, 43). Mažvydas (p. 95) ir Daukša (p. 649) vartojo, Sirvydas pateikė kaip lot. „dies“ (p. 156) atitikmenį. Junginys *po kelių dienų* labai primena dviejų pirmųjų Romulo variantų gandro atvykimo pas lapę nuorodą „post paucos dies“, bet, be abejo, gali būti atsiradęs ir nepriklausomai nuo Romulo. *Ant pietų*. Dabartinės literatūrinės kalbos požiūriu netaisyklingas junginys „ant“ su kilmininku tikslui bei paskirčiai reikšti iš viso pavartotas 6 kartus, kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydo (p. 22) ir Daukšos (p. 633) tokio pobūdžio sintagma vartota, Sirvydo pateikta (p. 620, 654 ir kt.). Junginio *ant pietų* kituose Donelaičio kūrinuose nėra, tik čia. *Pietų*. Iš viso – 9 kartai, kitose pasakėčiose šio žodžio nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydo žodis vartotas (p. 289), Sirvydas pateikė ir žodį, ir sakinį „Pietus valgau“ (p. 327, 328). *Steliuotas*. Germanizmas. Reikšmė „kviesti“ tik čia, kitur niekur nėra. Iš viso žodis pavartotas 4 kartus, likusius 3 kartus jo reikšmė yra „gaminti“, „ruošti“. Iš 4 vartojimo atvejų 2 randame šioje pasakėčioje. Mažvydas ir Daukša šio žodžio nepavartojo, Sirvydas neužfiksavo. Palionio duomenimis, šis žodis yra Danieliaus Kleino giesmyne⁸⁸. Randame jį ir Milkauš *Pilkainyje*⁸⁹.

18 *Lapė jį // tuo meilingais // žodžiais sveikint pradėjo*. Vėl iškyla įžangos suformuotas lapės kaip itin malonios ir mandagios būtybės vaizdas. Hegzametro eilutė yra taisyklinga. Tiesa, nėra visai aišku, kokias pėdas Donelaitis norėjo matyti eilutės pradžioje, bet tai nerodo nei teksto, nei poeto netobulumo. Tokių atvejų pasitaiko ir antikinėje

⁸⁸ Jonas Palionis, *XVI–XVII a. lietuviškų raštų atrankinis žodynas*, p. 438.

⁸⁹ *Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija*, p. 215.

poezijoje. Šią eilutę galime skaityti dviem variantais. Vienu atveju galime manyti, jog pirmoji pėda yra spondėjas, po jo eina daktilis, du spondėjai, daktilis ir trochėjas (taip ir yra paryškinta citatoje). Eilutė turi dvi cezūras: tritemimerinę ir heptemimerinę. Tritemimerinė cezūra yra neryški, norint galima be jos apsieiti. Kitu atveju eilutė prasidėtų daktiliu, po jo eitų trys spondėjai, daktilis ir trochėjas. (*Lapė ji tuo // meilingais žodžiais // sveikint pradėjo*). Tuomet irgi tektų daryti dvi cezūras: tritemimerinę ir pavadinimo neturinčią cezūrą po aštuntojo puspėdžio. *Tuo*. (Tuoj, tuoju). Šis prieveiksmis iš viso pavartotas 96 kartus. Pasakėčiose – 6 kartus, šioje pasakėčioje – 2 kartus (LGČ 18, 22). Mažvydo (p. 395), Daukšos (p. 737) ir Sirvydo (p. 874) žodynuose randame tik formas „tuoju“ ir „tuojuas“. Šulco vertime yra tik „tuoj“⁹⁰. *Meilingais*. Iš viso žodis „meilingas“ pavartotas 6 kartus. Kitose pasakėčiose jo nėra, o šioje jį randame 2 kartus (LGČ 18, 41), tad joje sutelktas trečdalis visų vartojimo atvejų. Mažvydas šio žodžio nevartojo. Daukša, kaip ir Donelaitis, vartojo kaip žodžio „meilus“ sinonimą. Apie Dievo balsą jo *Katekizme* sakoma: „išgirst aną meilų ir meilingą balsą tavo“ (p. 347). Kitoje vietoje teigiama, jog žmonės be nuodėmės bus gražūs ir meilingi ir prilygs šventiems angelams (p. 185). Sirvydas žodį „meilingas“ užfiksavo kaip lot. „amatorius“ atitikmenį (p. 272), taip pabrėždamas juslinį reikšmės niuansą. *Žodžiais*. Iš viso pavartota 21 kartą. Pasakėčiose – 4 kartus, šioje pasakėčioje – 2 kartus. Mažvydo (p. 442) ir Daukšos (p. 748) vartotas, Sirvydo pateiktas kaip lot. „verbum“, „dictum“, „vocabulum“ atitikmuo. *Sveikint*. Iš viso – 8 kartai. Kitose pasakėčiose nėra, šioje – 2 kartai (LGČ 18, 41). Bendraties galūnė visais vartojimo atvejais kontrahuota. Bendraties galūnės sutrumpinimą kartais gali lemti hegzametro reikalavimai, bet daugiausia turbūt – tarmės ypatumai. Mažvydas žodį „sveikinti“ vartojo, bendratį pateikė su nesutrumpinta galūne (p. 358), Sirvydas žodį „sveikinu“ pateikė kaip lot. „saluto“, „salvere iubeo aliquem“ atitikmenį (p. 579). *Pradėjo*. Iš viso žodis „pradėti“ pavartotas 81 kartą, pasakėčiose –

⁹⁰ Jono Šulco „Ezopo pasakėčios“, p. 123.

5 kartus, šioje pasakėčioje – čia. Mažvydo (p. 297) ir Daukšos (p. 710) vartotas, Sirvydo žodis „pradėmi“ pateiktas kaip lot. „inchoo“, „incipio“, „ordior“, „exordior“, „initium facio“ atitikmuo (p. 404).

19 *Sveiks, – tarė, – miels brolau, // į mūsų kampą parėjęs*. Lapė, kaip ir įžangoje, vėl pirmoji pradeda pokalbį. Kartojamas toks pat sveikinimas kaip ir antroje eilutėje. Toks pakartojimas yra epo bruožas: pakartotas junginys *Sveiks, – tarė, – miels brolau* gauna epinės formulės funkciją. Hegzometro eilutė taisyklinga, sudėta iš trijų spondėjų ir dviejų daktilių. Cezūra pentemimerinė. *Į*. Iš viso pavartota 171 kartą, pasakėčiose – 16 kartų, šioje pasakėčioje – 2 kartus (LGČ 19, 20). Mažvydo ir Daukšos nevartotas, Sirvydo neužfiksuotas. Šulco vertime yra⁹¹. Randame vartotą ir Adomo Šimelpenigio⁹². *Kampą*. Iš viso – 15 kartų; krašto, apylinkės reikšmė – 3 kartai. Šioje vietoje pavartota ši reikšmė: lapė sveikina gandrą atkeliavus į jos apylinkę. Pasakėčiose daugiau niekur nėra, tik čia. Mažvydas su Daukša šio žodžio nevartojo, Šulco vertime jo nėra, Sirvydas užfiksavo kaip lot. „angulus“ atitikmenį (p. 197). *Parėjęs*. Žodis retas, pavartotas iš viso 4 kartus. Pasakėčiose daugiau niekur nėra, tik čia. Donelaitis šiam žodžiui suteikia ne tik sugrįžimo, bet ir atėjimo reikšmę: „O paskui, kad čėsas jau žydėti pareina, / Štai viens kaip ponaitis poniškai šokinėdams, / O kits būriškai kaip būravikis beginėdams, / Jaunas savo dienas glūpai gaišydami lošta.“ (VD 80–83). Mažvydo žodis „pareiti“ vartotas (p. 269), Daukšos nevartotas, Sirvydas pabrėžė išsiskirstymo, išsivaikščiojimo niuansą, lot. „discedunt“, „digrediuntur“, „solvunt caetum“ išversdamas „pareit iš draugės“ (p. 482).

20 *Būk taip gers, prašau, // į urvą mano įlįskie*. Vaizdas detalus: po pasveikinimo svečias mandagiai (pavartojant *prašau*) kviečiamas į trobą. Tokia veiksmų eiga visiškai atitinka kaimo etiketą. Svečias pasitinkamas kieme ir kviečiamas: „prašom vidun“, „prašom gryčion“ ir pan. Donelaičio lapės būstas skiriasi nuo kitų rašytojų pavaizduotų

⁹¹ *Ibid.*, p. 195.

⁹² *Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija*, p. 157.

rūmų ar namų. Hegzametras taisyklingas. Vyrauja spondėjai, tik privalomoji penktoji pėda yra daktilis. Cezūra pentemimerinė. Pusę eilutės užima mandagumo žodžiai. *Būk*. Liepiamoji veiksmažodžio „būti“ nuosaka yra pavartota 4 kartus. Pasakėčiose jos daugiau niekur nėra, tik čia. *Gers*. Tarmininis galūnės sutrumpinimas. Mažvydas irgi vartojo kontrahuotą galūnę (p. 128). Junginys *taip gers* dabartinės literatūrinės kalbos požiūriu yra netaisyklingas. Passarge jį pakomentavo teisingai: „Sei so gut, buk taip gers, wörtliche Übersetzung aus dem Deutschen, was sich bei Donalitus oft wiederholt, z. B., im folgenden Verse priimkie uzger, nimm vorliebe.“⁹³ Netaisyklingas junginys „taip“ su būdvardžiu vartotas ir Daukšos: „taip didžio svečio“ (p. 311). *Prašau*. Kituose Donelaičio kūriniuose nėra nei šios, nei kitų žodžio „prašyti“ formų, tik ši vienintelė. Mažvydas (p. 301) ir Daukša (p. 711) žodį vartojo. Steponas Jaugelis-Telega rašė: „Priimk, prašom, tą knygą meilingai.“⁹⁴ Jis vartojo dabartinės kalbos požiūriu taisyklingesnę daugiskaitos pirmojo asmens formą, o Donelaičiui, pavartojusiam vienskaitos formą, įtakos galėjo turėti vokiečių kalbos žodis „bitte“. *Urva*. Žodis „urva“ iš viso pavartotas 5 kartus. Tai – morfologinis dialektizmas⁹⁵. Pasakėčiose jį randame 4 kartus, iš jų daugumą šioje pasakėčioje – 3 kartus (LGČ 20, 25, 34). Mažvydas su Daukša šio žodžio nepavartojo, Sirvydas pateikė vyriškos giminės formą „urvas“ kaip žodžio „olą“ sinonimą ir lot. „ciniculus“, „caverna“ atitikmenį (p. 183). *Įlįskie*. Archainė liepiamosios nuosakos forma⁹⁶. Iš viso žodis „įlįsti“ pavartotas 3 kartus, pasakėčiose – 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Liepiamosios formos kituose kūriniuose nėra, čia ji pavartota vienintelį kartą. Mažvydas su Daukša šio žodžio nevartojo, Šulco vertime randame būtąjį laiką⁹⁷.

⁹³ Christian Donalitus, *op. cit.*, p. 348. „Sei so gut [...] būk taip gers“ – pažodinis vertimas iš vokiečių kalbos. Donelaičio kūriniuose tokie dalykai dažnai kartojasi, pavyzdžiui, kitoje eilutėje „Priimkie užger – kaip gera priimk“. Vertė autorė.

⁹⁴ *Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija*, p. 81.

⁹⁵ Jonas Kabelka, *op. cit.*, p. 21.

⁹⁶ Zigmąs Zinkevičius, *op. cit.*, p. 279.

⁹⁷ Jono Šulco „Ezopo pasakėčios“, p. 123.

21 *Ir, ką aš steliavau, // užger šį sykį priimkie.* Lapės prašymas neišspeikti ar nepaniekinti vaišių kol kas atrodo kaip mandagus ir kuklus pateiksimų valgių pristatymas. Hegzametras taisyklingas, sudėtas iš trijų spondėjų ir dviejų daktilių. Cezūra pentemimerinė. Trys trumpi vienskiemeniai žodeliai eilutės pradžioje hegzametro teorijos požiūriu teikia tekstui dinamikos. *Ką.* Santykinio įvardžio reikšmę žodis „kas“ Donelaičio kūrinuose turi iš viso 92 kartus. Pasakėčiose – 11 kartų, šioje pasakėčioje – 5 kartus (LGČ 21, 36, 58, 63, 64). Mažvydo tokia reikšmė vartota (p. 185). *Steliavau.* Šis žodis šioje pasakėčioje pavartotas jau antrą kartą, bet čia turi kitą reikšmę: „pagaminau“, „išviriau“. *Užger.* Šis prievoksmis yra retas žodis, iš viso pavartotas tik 2 kartus, vieną – čia, o kitą su tuo pačiu veiksmažodžiu „priimti“ – *Metuose*: „Bet užger reik priimt, kaip duoda Dievs padalydams“ (ŽR 567). Passarge laikė germanizmu (žr.: 20 eil. komentarą), bet antra vertus, galima įžvelgti ir lotynų kalbos įtaką, nes žodis *užger* primena anksčiau minėtą Romulo variantuose kartojamą panašų raginimą priimti kaip gera („bona accipe“)⁹⁸. Mažvydas ir Sirvydas tokio žodžio nepateikė, jų žodynuose nėra ir sintagmos „už gera“ nuorodos. Šulco vertime randame sintagmą „už gerą“⁹⁹. *Šį.* Iš viso įvardžio „šis“ įvairios formos pavartotos 37 kartus. Pasakėčiose – 4 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydo (p. 364) ir Daukšos (p. 727) vartotas, Sirvydo užfiksuotas kaip lenk. „ow“ ir lot. „ille“ atitikmuo (p. 376). *Sykį.* Žodis iš viso pavartotas 10 kartų. Kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje pavartotas 2 kartus (LGČ 21, 36). Mažvydo ir Daukšos nevartotas, Sirvydo neužfiksuotas. Šulco vertime nėra. *Priimkie.* Archainė liepiamoji forma. Iš viso žodis „priimti“ pavartotas 4 kartus. Kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydo žodis vartotas, lygiai tokios pat liepiamosios formos nerandame, yra daugiskaitos antras asmuo „prigimkiet“ ir „prymkiet“ (p. 310). Daukša žodį vartojo, imperatyvo formą pateikė „priimk“ (p. 714).

⁹⁸ Georg Thiele, *op. cit.*, p. 129, 130.

⁹⁹ Jono Šulco „*Ezopo pasakėčios*“, p. 111, 121.

22 *Tuo jam ji kelias // kruopas ant luobo užpylė*. Lapės pateiktas valgis ir indas atspindi valstiečių buitį ir skiriasi nuo Donelaičio pirmtakų, įsivaizdavusių lapę turint dubenėlių, lėkščių ar bent marmuro plokštę ir sveičiui patiekus sriubos ar sultinio. Lapės pateiktas gandrui netinkamas valgis parodo arba visišką jos abejingumą sveičiui, savanaudišką nenorą turėti išlaidų ar rūpesčių, įgyjant tokio valgio, kurio jis paprastai minta, arba šitaip pradedamos rodyti piktos jos užmačios pasitycioti iš gandro. Šiaip ar taip, ima byrėti malonios ir geranoriškos būtybės įspūdis. Hegzametras geras. Vyrauja spondėjai, tik privalomoji penktoji pėda yra daktilis. Cezūra pentemimerinė. *Kruopas*. Žodis iš viso pavartotas 5 kartus. Pasakėčiose daugiau nėra, tik čia. *Kruopos* – įprastas Donelaičio valstiečių maistas: „Virus ir avių kruopas užgardina šauniai“ (PL 611); „Tūls, kruopas nedarytas ir vos pasukas ėsdams“ (ŽR 158) „Mes besidovydami daugysk kruopas nedarytas / [...] valgėm“ (RG 364–365). Kadangi lapė pabėrė kelias kruopas ant luobo, tai turime manyti, kad jokio uždaro nepateikė: juk uždarytomis kruopoms turbūt būtų reikėję dubenėlio ar kokio kito panašaus indo. Taigi ji pasiūlė ne tik sveičiui valgyti neįmanomo, bet ir prasto, neskanaus valgio. Mažvydas su Daukša žodžio „kruopos“ nepavartojo, bet Sirvydo žodynas rodo, jog valgio būta populiaraus: jame randame ne tik kruopas apskritai, bet ir miežines kruopas, kruopapenį (kruopomis mintantį žmogų, lot. „pultiphagus“), kruopeles, kruopinį, kruopininką (kruopų malėją), kruopienę (p. 231). Junginys *ant luobo* taisyklingas ir dabartinės literatūrinės kalbos požiūriu. *Luobo*. Retas žodis, iš viso pavartotas 2 kartus. *Metuose* jo nėra, tik čia ir PP 49. Nors lapės „lėkštė“ iš medžio žievės atrodo tinkanti žvėriui, bet lygiai tokią pat Donelaitis randa ir žmonių gyvenime. Tai valstiečių naudotas padėklas ar lentelė: „Štai Enskys tuojaus, ištraukęs didelį peilį, / Virtas ir keptas mėsas jau pradeda pjaustyt / Ir ant luobų ar lentelių pameta stukiais“ (PP 47–49). Mažvydas ir Daukša šio žodžio nevartojo, o Sirvydas užfiksavo tik žievės gabalo reikšmę, pateikdamas žodį „luobas“ kaip kamščiamedžio žievės (lot. „suber“)

atitikmenį (p. 121), o lot. „corticeus“ išversdamas „iš luobo“ (p. 121). *Užpylė*. Donelaičio kūrinuose yra iš viso 4 įvairios šio veiksmazodžio formos, bet tiesioginę žodžio reikšmę randame tik čia. Kitos trys yra metaforinės, pavartotos su žodžiu „akis“ ir reiškiančios nusigėrimą (RG 849; ŽR 150; PP 56). Kitose pasakėčiose šio žodžio nerandame. Mažvydas jo irgi nepavartojo, Daukša, kaip ir Donelaitis šioje vietoje, vartojo tiesioginę reikšmę (p. 355), Sirvydas „užpilu“ užfiksavo kaip „užberiu“ sinonimą ir lot. „supergero“ atitikmenį (p. 295).

23 *Ir tokius valgius // labai ji ragino lesti*. Žodis *labai*, pabrėžiantis raginimo intensyvumą, itin aiškiai atskleidžia lapės dvideidiškumą ir žodžiais užmaskuotą piktą norą pasityčioti iš gandro. Hegzametras geras. Vyrauja spondėjai, tik penktoji pėda yra daktilis. Cezūra pentemimerinė. *Tokius*. *Metuose* vyr. g. dgs. gal. visais atvejais (jų yra 7: PL 78; VD 68; RG 170, 603, 633, 676)) kirčiuojamas pirmas skiemuo, o čia vienintelis atvejis – kai paskutinis. Kitose pasakėčiose vyriškos giminės daugiskaitos galininko nėra. *Valgius*. Žodis iš viso pavartotas 33 kartus, pasakėčiose – 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Nors valgis tik vienas, poeto pavartotą daugiskaitą galime suvokti kaip ironiją: lapė karštai kvietė svečių vaišių, o vaišina tik vienu patiekalu. Bet antra vertus, Šulcas, kaip ir Donelaitis, irgi vartoja tik daugiskaitą, žodžiu „valgiai“ versdamas ir originalo vienaskaitą „esca“¹⁰⁰, ir daugiskaitą „epulae“¹⁰¹, „dapes“¹⁰², „cibi“¹⁰³. Mažvydo (p. 410) ir Daukšos (p. 741) vartota tik „valgymas“, Sirvydo neužfiksuotas. Palionio duomenimis, žodis randamas Bretkūno *Biblijoje* ir jo *Postilėje*¹⁰⁴. *Labai*. Iš viso pavartota 10 kartų, pusę jų – 5 kartus – pasakėčiose. Šioje pasakėčioje – 2 kartus (LGČ 23, 33). Mažvydas (p. 205) ir Daukša (p. 678) žodį vartojo. *Ragino*. Žodis iš viso pavartotas 18 kartų. Pasakėčiose jo daugiau niekur nėra, tik čia. Mažvydas vartojo (p. 316), Daukša

¹⁰⁰ Jono Šulco „Ezopo pasakėčios“, p. 103 ir 186.

¹⁰¹ *Ibid.*, p. 119, 125 ir 188.

¹⁰² *Ibid.*, p. 125 ir 188.

¹⁰³ *Ibid.*, p. 121 ir 188.

¹⁰⁴ Jonas Palionis, *Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a.*, p. 236.

nevartojo, Sirvydas „raginu“ pateikė kaip lot. „urgeo“, „solicito“, „ingruo alicui“ atitikmenį (p. 288). *Lesti*. Itin retas Donelaičio kūrinijų žodis: iš viso pavartotas tik 2 kartus. Kitose pasakėčiose nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Be šios vietos, dar kartą jį randame *Metuose*, irgi su gandru susijusiame tekste: „O štai, kad tarp mūsų kas ką lest pasidrašin“ (PL 192). Junginys „ragino lesti“, viena vertus, primena žmonių pasaulio papročius: žmonės svečius ragina vaišintis. Pavyzdžiui, „Krizas savo svečius meilingai ragino valgyt“ (RG 161); antra vertus, autorius šį sykį atsimena, kad čia veikia gyvūnai, kad svečias yra gandras, todėl jam tinka veiksmazodis „lesti“. Beje, kalbėdamas apie paukščius gaudančius žmones, paberiančius grūdų, poetas žodį „ragina“ susieja su žmonių pasaulio žodžiu „valgyt“: „Grūdus patvoryj barstydamas ragina valgyt“ (PL 191). Mažvydas ir Daukša žodžio „lesti“ nevartojo, Sirvydas pateikė „lasau“ kaip lot. junginio „colligendo edo“ atitikmenį (p. 649).

24 „*Imk, – tarė, – miels brolau, // aš tau daugiaus dar atnešiu.*“ Kadangi lapė tęsia tyčiojimasi, ištardama kreipinį „miels brolau“, tai jos žadėjimas atnešti daugiau valgių jau nebekelia pasitikėjimo jos žodžiais, o tik įtarumą, kad apsimetėlė ruošia kitą šunybę. Eilutės pradžia su veiksmazodžiu *tarė* tampa epine formule. Hegzametras taisyklingas. Jį sudaro trys spondėjai ir du daktiliai. Cezūra pentemimerinė. *Imk*. Iš viso žodis pavartotas 17 kartų, pasakėčiose – 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas (p. 147) ir Daukša (p. 661) žodį vartojo, Sirvydas užfiksavo kaip lot. „accipio“, „sumo“, „capio“ atitikmenį (p. 115). *Daugiaus*. Iš viso pavartota 32 kartus, pasakėčiose – 4 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas (p. 87) ir Daukša (p. 647) formą „daugiaus“ vartojo, Sirvydas nepateikė. Šulco vertime forma „daugiaus“ yra pavartota¹⁰⁵. Palionis teigia, kad prieviksiškai su priesaga -(i)aus būdingi visų XVI–XVII a. tarmių atstovų raštams¹⁰⁶. *Atnešiu*. Iš viso žodis pavartotas 16 kartų. Kitose pasakėčiose nėra,

¹⁰⁵ Jono Šulco „Ezopo pasakėčios“, p. 121.

¹⁰⁶ Jonas Palionis, *Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a.*, p. 144.

šioje pasakėčioje įvairių veiksmožodžio „atnešti“ formų randame 3 kartus (LGČ 24, 27, 42). Mažvydo (p. 48) ir Daukšos (p. 639) žodis vartotas, Sirvydo „atnešu“ pateiktas kaip lot. „affero“ ir „apporto“ atitikmuo (p. 462).

25 *Taip ji pasakiusi // iš urvos greitai išlindo.* Eilutėje randame epiniam pasakojimui būdingą detalumą. Nors eilėdaros požiūriu hegzametas yra taisyklingas (jį sudaro trys spondėjai ir du daktiliai), bet eilutė kai kam gali pasirodyti šiek tiek sunkoka: kad gautume taisyklingas šešias pėdas, turime kirčiuoti antrą ir paskutinį žodžio „pasakiusi“ skiemenį. Tačiau tokių atvejų dažnai pasitaiko ir *Metuose*, pvz., „Bet, pasisotinusi prastai, tikt vandenio trokšti“ (PL 136); „**T**aigi dabokitės ir mašnas čėsu prisikraukit“ (VD 700); „**A**ndai tropijos, kad, **aš**, Pelėdą sutikęs“ (RG 618); „**T**aigi nešūtykim, kad ponai skiauterę rodo“ (ŽR 513). Cezūra pentemimerinė. *Pasakiusi.* Iš viso įvairios žodžio „pasakyti“ formos pavartotos 41 kartą. Kitose pasakėčiose šio žodžio nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas (p. 270) ir Daukša (p. 703) žodį vartojo, Sirvydas neužfiksavo. *Greitai.* Iš viso – 19 kartų, pasakėčiose – 3 kartai, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydo (p. 139) ir Daukšos (p. 659) žodis vartotas, Sirvydo pateiktas kaip lot. „celeriter“, „velociter“, „cito“ atitikmuo (p. 442). *Išlindo.* Retas Donelaičio žodis: jo kūriniuose iš viso randame 5 veiksmožodžio „išlįsti“ formas. Iš jų 3, tad dauguma, yra pasakėčiose, o šioje pasakėčioje žodis pavartotas 2 kartus (LGČ 25, 34). Mažvydas su Daukša šio žodžio nevartojo, Sirvydas užfiksavo „išlindu“ kaip lot. „erepo“ ir „proserpo“ atitikmenį, pabrėždamas šliaužimo momentą (p. 597).

26 *Ir surinkusi daug // ipuvusių atnešė kaulų.* Visų Donelaičio pirmtakų šio siužeto pasakėčiose minimas tik vienas patiekalas, o mūsų poetas, matyt, norėdamas, kad skaitytojams nekiltų jokių abejonių dėl lapės abejingumo svečio pomėgiams, savanaudiškumo, siekimo pasityčioti iš gandro, leidžia jai atnešti dar vieno gandrui netinkamo, bjauraus valgio. Taip lapės neigiamos ypatybės itin išryškinamos. Hegzametas geras. Eilutę sudaro trys daktiliai

ir du spondėjai. Cezūra pentemimerinė. *Surinkusi*. Tai vienintelė veiksmožodžio „surinkti“ forma Donelaičio kūriniuose. Kitos 12 *Metuose* pavartotų formų yra sangrąžinės, išvestos iš „susirinkti“. Žodis „surinkti“ Mažvydo vartotas (p. 355), Daukša pavartojo tik „surinkimas“ (p. 725), Sirvydas pateikė „surinku“ kaip lot. „colligo“, „lego“ ir „cogo“ atitikmenį (p. 633). *Daug*. Žodis iš viso pavartotas 102 kartus, pasakėčiose – 6 kartus, šioje pasakėčioje – 2 kartus (LGČ 26, 29). Mažvydo (p. 87) ir Daukšos (p. 647) vartotas. *Ipuvusiy*. Itin retas Donelaičio žodis. Veiksmožodžio „įpūti“ kituose kūriniuose niekur nėra, tik šioje pasakėčioje jis pavartotas 2 kartus (LGČ 26, 66). Mažvydas ir Daukša nepavartojo, Sirvydas neužfiksavo. *Kaulų*. Žodis iš viso pavartotas 5 kartus. Kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje pavartotas 2 kartus (LGČ 26, 66). Mažvydas šiuo žodžiu apibūdina žmogaus kūninę prigimtį, jo kūno kaulus (p. 186). Daukša neavartojo, Sirvydas pateikė kaip lot. „os, ossis“ atitikmenį (p. 220).

27 „*Štai, – tarė, – ir mėsos // tau atnešu skanų kąsnelį.*“ Lapės žodžiai skaitytojo jau nebestebina, ji toliau tęsia labai rafinuotą tyčiojimąsi iš svečio, apipuvusius kaulus, bjaurų ir gandrui netinkamą valgį, meiliai apibūdinama junginiu „skanus kąsnelis“. Hegzametras taisyklingas. Cezūra pentemimerinė. Vyrauja daktiliai: jų yra trys, o spondėjų – du. *Štai*. Iš viso – 102 kartai, pasakėčiose – 9 kartai. Šioje pasakėčioje daugiausia vartojimo atvejų: 5 kartai (LGČ 27, 32, 40, 47, 51). Mažvydo ir Daukšos žodis nevartotas, Sirvydo užfiksuotas kaip lot. „en“ ir „ecce“ atitikmuo (p. 375). *Mėsos*. Iš viso – 17 kartų, pasakėčiose – 2 kartai, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas ir Daukša neavartojo, Sirvydas pateikė ir žodį „mėsa“ kaip lot. „caro“ atitikmenį (p. 270), ir daug jo vedinių (p. 766). *Skanų*. Iš viso – 8 kartai, pasakėčiose – 2 kartai, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas ir Daukša neavartojo, Sirvydas neužfiksavo, Šulco vertime nėra. *Kąsnelį*. Mažybinė žodžio „kąsnis“ forma iš viso pavartota 5 kartus, dauguma vartojimo atvejų (3 kartai) tenka šiai pasakėčiai (LGČ 27, 48, 54). Kitose pasakėčiose šio žodžio nėra. Mažvydas ir Daukša šio

žodžio nevartojo, Sirvydas žodį „kąsnis“ pateikė kaip lot. „bucca“, „buccella“, „bucca“ atitikmenį (p. 209).

28 *Bet jau gandra, gerai // tokią šelmystę matydams*. Gandras aki-vaizdžiai pamato, kad viskas klostosi taip, kaip jis spėjo. Hegzometro eilutė taisyklinga, sudėta iš trijų spondėjų ir dviejų daktilių. Cezūra pentemimerinė. Žodžio „tokią“ paskutinis skiemuo kirčiuojamas ir *Metuose*: „Ale nemislykit, tokią girdėdami kalbą“ (RG 354). *Matydams*. Tarminė sutrumpintos galūnės forma. Iš viso įvairios veiksmazodžio „matyti“ formos pavartotos 30 kartų. Pasakėčiose – 6 kartus, šioje pasakėčioje – 2 kartus (LGČ 28, 47). Pusdalyvio vyriškos giminės forma pavartota 7 kartus, visais atvejais galūnė kontrahuota. Donelaičio kūrinuose veiksmazodis „matyti“ dažnai reiškia ne tik matymą, bet ir dėmesio atkreipimą, pamatymą, pastebėjimą, suvokimą, tam tikrą sielos judesį. Pvz.: „Žinom juk ir jau daugyk iširdami matėm“ (ŽR 568); „Taigi matai, kaip žmogiškas trumpintelis amžis / Žydinčioms ir krintančioms prilygsta žolelėms“ (VD 94–95); Įdomu, kad Sirvydas kaip lot. „video“ atitikmenį siūlo tik žodį „regiu“ (p. 574: „saepe video“ – „dažnai regiu“) o žodį „matau“ laiko žodžio „jaučiu“ sinonimu ir lot. „sentio“, „percipio“ atitikmeniu (p. 141). Tad ir jis žodžiui „matyti“ suteikia suvokimo, pamatymo vidaus akimis reikšmę. Mažvydas ir Daukša žodžio „matyti“ nevartojo, Šulco vertime randame tokį pat kaip Donelaičio kontrahuotos galūnės pusdalyvį „matydams“¹⁰⁷. Iš keturių žodžio „matyti“ vartojimo atvejų Šulcas vieną kartą suteikė žodžiui supratimo, suvokimo reikšmę¹⁰⁸.

29 „*Aš, – tarė, – tau, sesel, // už garbę daug dėkavoju*. Po ankstesnės eilutės skaitytojai gali tikėtis, kad gandra, aiškiai pamatęs lapės niekšišumą, išrėš jai tiesą į akis, bet ši eilutė tokias viltis panaikina. Gandras pirmą sykį pademonstruoja mandagumą, tad galime manyti, kad ir anksčiau jis su lape kalbėdavosi mandagiai, bet poetas, nenorėdamas nukrypti nuo temos, jo kalbėjimo neperteikė. Skamba

¹⁰⁷ Jono Šulco „Ezopo pasakėčios“, p. 109.

¹⁰⁸ *Ibid.*, p. 105.

gero tono, beveik net nevalstietiška, sakytume, aukštojo stiliaus padėka: gandra dėkoja už suteiktą garbę pasisvečiuoti, pasivaišinti. Hegzametro eilutė gera. Ją sudaro trys spondėjai ir du daktiliai. Cezūra pentemimerinė. *Sesel.* Tarminis sutrumpintos galūnės variantas. Labai retas Donelaičio žodis: tai vienintelė jo kūrinių vieta, kurioje šis žodis pavartotas. Mažvydo (p. 333) ir Daukšos (p. 721) deminutyvo nėra, tik „sesuo“. Sirvydas irgi pateikia tik formą „sesuo“ kaip lenk. „siostra“ ir lot. „soror“ atitikmenį (p. 501). Šulco vertime randame lygiai tokį pat kontrahuotą deminutyvo šauksmininką „sesel“¹⁰⁹. Tai buvo visoje Lietuvoje įprastas kreipinys į tos pačios pasaulietinės ar religinės bendruomenės moteriškos giminės asmenį. Deminutyvinė forma reiškė kalbančiojo mandagumą ir pagarbą adresatui. *Už.* Su galininku prielinksnis iš viso pavartotas 17 kartų. Kitose pasakėčiose tokios šio prielinksnio vartosenos nerandame, šioje pasakėčioje – 2 kartus (LGČ 29 ir 51). Mažvydo raštuose tokia vartoseną yra (p. 401), Daukša irgi „už“ vartojo su galininku (p. 93, 99, 129, 135 ir kt.). Sirvydas šio prielinksnio visai neužfiksavo, jis pateikė „ažu“: „ažu pinigūs“ (p. 649). *Garbę.* Žodis iš viso pavartotas 19 kartų, pasakėčiose – 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydo (p. 122) ir Daukšos (p. 655) vartotas, Sirvydo (p. 506) pateikta su galūne -a: „garba“ (lot. „fama“, „gloria“, „nomen“). *Dėkavoju.* Slavizmas. Reikšmė: dėkoju. Iš viso žodis pavartotas 10 kartų. Pasakėčiose daugiau nėra, tik čia. *Daug dėkavoju* konstrukcija yra nelietuviška, primena prancūzišką („merci beaucoup“) ar vokišką („vielen Dank“) darinį. Geriau pasakyta panašiam *Metų* sakinyje: „Štai jie dar už garbę tą didei dėkavojo“ (PL 346). Mažvydas (p. 90) ir Daukša (p. 647) žodį „dėkavoti“ vartojo, Sirvydas pateikė kaip lot. „gratiam habeo, redeo, ago“ atitikmenį (p. 156).

30. *Man, nežinau kaip, // šiandien taip // dyvinai pasirodo.* Gandras pradeda atsisakyti vaišių, kalbėdamas netiksliai ir neapibrėžtai („nežinau kaip“, „pasirodo“, „dyvinai“). Hegzametras taisyklingas.

¹⁰⁹ *Ibid.*, p. 115.

Eilutė sudėta iš trijų daktilių ir dviejų spondėjų. Galime išskirti dvi cezūras: ryškesnę heptemimerinę ir ne tokią ryškią – po ketvirtojo skiemens arba tritemimerinę. *Nežinau*. Iš viso įvairios veiksmoždzio „nežinoti“ formos pavartotos 11 kartų, pasakėčiose – 3 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas (p. 439) ir Daukša (p. 693) žodį vartojo, Sirvydas užfiksavo kaip lot. „nescio“, „sum nescius“, „haud scio“, „ignoro“, „incertus sum“, „latet me“ atitikmenį (p. 319). *Kaip*. Čia žodis turi įterptinės konstrukcijos elemento funkciją. *Šiandien*. Retas žodis, iš viso pavartotas 4 kartus. Kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas vartoja nekontrahuotą formą „šiandieną“ (p. 362), Daukša nevartojo, Sirvydas neužfiksavo. *Dyvinai*. Slavizmas. Reikšmė: keistai, nepaprastai. Iš viso randame 3 vartojimo atvejus. Pasakėčiose pavartotas 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas vartojo kontrahuotą formą „dyvnai“ (p. 99), Daukša šio žodžio nevartojo, Sirvydas neužfiksavo, Palionis nurodo ne prieveiksmį, o būdvardį „dyvinas“ esant Bretkūno *Biblijoje*¹¹⁰. *Pasirodo*. Iš viso pavartota 17 kartų, kitose pasakėčiose nėra, tik čia. Mažvydas šio žodžio nevartojo, Daukša vartojo (p. 703), Sirvydas pateikė formą „pasirodžiu“ kaip „erumpo“, „exorior“, „effloresco“ atitikmenį (p. 599).

31 *Rasi kokia liga // ar gumbas sunkina širdį.* Šia fraze gandras jau aiškiai pasako sugalvotą atsisakymo priežastį. Hegzametras geras, sudėtas iš trijų spondėjų ir dviejų daktilių. Cezūra pentemimerinė. *Liga*. Retas Donelaičio žodis, iš viso kūriniuose pavartotas tik 3 kartus. Kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas (p. 210) ir Daukša (p. 679) žodį vartojo, Sirvydas pateikė kaip lot. „morbus“, „invaletudo“, „infirmitas“ atitikmenį (p. 128). *Ar*. Čia turime jungtuko „arba“ reikšmę. Iš viso ji randama 127 kartus, pasakėčiose – 5 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. *Gumbas*. Retas žodis, iš viso pavartotas 4 kartus. Kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Kabelka aiškina, kad „gumbas“ reiškia vidurių

¹¹⁰ Jonas Palionis, *XVI–XVII a. lietuviškų raštų atrankinis žodymas*, p. 95.

skausmus, dieglius¹¹¹. Donelaičio kūriniuose šis žodis iš tiesų, matyt, reiškia ne tiek auglį ar naviką, kiek kažkokio trikdančio normalias funkcijas gumulo susiformavimą organizme ar net to gumulo įspūdį: „Ar gumbu sergi, per daugel kabiar ėdęs“ (PL 222); „Tuo gumbu vaitot ir skaudžiai sirgti pradėjo“ (RG 236); „Nės tokiais daiktais jos smarkų išveja gumbą“ (PP 66). Mažvydas vieną kartą pavartojo „gumbė“ ir jo žodyno sudarytojas pateikė spėjimą: gal žodis reiškias marą (p. 143). Sirvydas gumbu laiko išaugą, auglį (lot. „tuber“, lenk. „guz“), pateikia žodžio „gumbas“ sinonimą „paukšlė“ (p. 177) ir junginį „ąžuolinis gumbas“ (lot. „galla“, p. 164). Palionis nurodo, kad žodis „gumbas“ yra Bretkūno *Biblijoje* ir turi reikšmę „votis“, „guzas“, o Karaliaučiuje išleistuose giesmynuose esantis žodis „gumbė“ reiškia marą¹¹². *Sunkina*. Itin retas Donelaičio žodis: pavartotas iš viso 3 kartus, kitose pasakėčiose nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas su Daukša šio žodžio nevartojo, Sirvydas užfiksavo kaip „sloginu“ sinonimą ir lot. „ango“, „urgeo“, „torqueo“ atitikmenį (p. 146), taip pabrėždamas ne išorinio fizinio svorio sukeliama sunkumą, o fizinių ir psichinių veiksmų suponuotą varginimo procesą. *Širdį*. Iš viso – 16 kartų, pasakėčiose – 3 kartai, iš jų 2 kartai šioje pasakėčioje (LGČ 31, 50). Tą patį junginį su žodžiu „sunkina“ randame ir *Metuose*: „Ir permier besirūpydams, savo sunkina širdį“ (PL 443). Mažvydas (p. 363) ir Daukša (p. 727) žodį „širdis“ vartojo, Sirvydas pateikė kaip lenk. „serce“ ir lot. „cor“ atitikmenį (p. 498).

32 *Bet jiems bekalbant // štai gandro atlėkė bernas*. Pasirodo jokio kito pasakėčių rašytojo šia tema sukurtame kūrinyje nematytas personažas – gandro samdinys. Hegzametras geras. Eilutę sudaro vien spondėjai, išskyrus tradicinę penktąją pėdą. Cezūra pentemimerinė. *Bekalbant*. Žodis „kalbėti“ iš viso pavartotas 16 kartų, kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Padalyvio „bekalbant“ kituose kūriniuose nėra, šis vartojimo atvejis yra vienintelis. Mažvydas

¹¹¹ Jonas Kabelka, *op. cit.*, p. 88.

¹¹² Jonas Palionis, *Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a.*, p. 247.

(p. 179) ir Daukša (p. 671) žodį „kalbėti“ vartojo, bet padalyvio formos – ne, Sirvydas, be kitų šio veiksmazodžio formų, pateikė ir padalyvį, bet be priedėlio („kalbunt“: p. 278 ir 511). *Atlėkė*. Labai retas Donelaičio žodis, iš viso pavartotas tik 2 kartus. Kitose pasakėčiose jo nėra, šioje – tik čia. Mažvydas su Daukša nevartojo, Sirvydas nepateikė. Šulco vertime yra¹¹³. *Bernas*. Tarną samdinį reiškiantis žodis iš viso pavartotas 16 kartų, kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje čia vienintelis vartojimo atvejis. Mažvydas žodį vartojo (p. 62), Daukša nevartojo, Sirvydas šiam žodžiui suteikė tik „vaikas“ reikšmę (p. 694).

33 *Irgaspadorių namo // labai jis skubintis meldė*. Ar bernas kvietė šeiminingą namo iš anksto gandro lieptas, ar atsitiktinai, tenka tik spėlioti. Tačiau kadangi gandras, pasak poeto, įtarė lapės klastą (15-a eil.), tai galima manyti, kad jis numatė, jog viešnagė nebus maloni ir ruošdamasis į vaišes paprašė berną jį netrukus pakviesti, kad neatrodytų nemandagus skubiai išeidamas namo. Hezametras taisyklingas. Jis sudėtas iš trijų daktilių ir dviejų spondėjų. Cezūra pentemimerinė. *Gaspadorių*. Slavizmas. Reikšmė: šeiminingą. Iš viso žodis pavartotas 19 kartų, kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas ir Daukša nevartojo, Sirvydas nepateikė. Vartojo Milkus¹¹⁴. Šulco vertime randame žodį „gaspadinė“¹¹⁵. *Namo*. Iš viso žodis pavartotas 4 kartus, kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Nei Mažvydas, nei Daukša, nei Sirvydas prieveiksmio „namo“ nepateikė. Jį randame Šimelpenigio eilėraštyje: „Teks jam vėl keliaut namo.“¹¹⁶ *Skubintis*. Iš viso įvairios šio veiksmazodžio formos pavartotos 11 kartų. Kitose pasakėčiose šio žodžio nėra, šioje – tik čia. Mažvydas šio žodžio nevartojo, Daukša vartojo (p. 722), Sirvydas užfiksavo kaip lot. „praecipito“, „festino“, „propero“ atitikmenį (p. 506). Šulco vertime randame padalyvį „skubindama“¹¹⁷.

¹¹³ Jono Šulco „Ezopo pasakėčios“, p. 193.

¹¹⁴ *Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija*, p. 215.

¹¹⁵ Jono Šulco „Ezopo pasakėčios“, p. 121.

¹¹⁶ *Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija*, p. 157.

¹¹⁷ Jono Šulco „Ezopo pasakėčios“, p. 125.

34 *Taip atsisveikinęs // jis iš urvos lapės išlindo*. Gandras ligi viešnagės galo išlieka mandagus, išeidamas atsisveikina. Hegzametras geras. Eilutę sudaro trys daktiliai ir du spondėjai. Cezūra pentemimerinė. Antroje eilutės pusėje randame epinį pakartojimą: beveik žodis žodin pakartojama antroji 25-os eilutės pusė („iš urvos greitai išlindo“). *Atsisveikinęs*. Labai retas Donelaičio žodis: kituose kūriniuose jo niekur nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Tad tai vienintelis šio žodžio vartojimo atvejis Donelaičio raštuose. Mažvydas su Daukša veiksmazodžio „atsisveikinti“ nevartojo, Sirvydas nepateikė. Šulco vertime jo irgi nėra.

35 *Ir po to česnies // bei lapės tankiai minėjo*. Tikriausiai poetas turi galvoje tai, kad gandras lapės vaišės minėjo ne geruoju, o bloguoju. Ši eilutė užbaigia vieną pasakojimo epizodą – vaišės pas lapę. Hegzametras taisyklingas. Vyrauja spondėjai, tik privaloma penkta pėda yra daktilis. Cezūra pentemimerinė. *Po to*. Retas žodis: Kabelkos duomenimis, šis prievoksmis¹¹⁸ iš viso pavartotas 3 kartus, kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas (p. 297) ir Sirvydas (p. 820) pateikė tik „potam“. Šimelpenigio kūryboje¹¹⁹ ir Šulco vertime irgi randame tik „potam“¹²⁰. Donelaitis leksemą „po tam“ irgi yra pavartojęs 43 kartus. Sunku būtų kategoriškai tvirtinti, kad jis nuosekliai įžvelgė tam tikrą šių leksemų semantikos skirtumą, bet atrodo, jog „po tam“ dažniau vartota ruošiantis nusakyti betarpiškai po kokio nors veiksmo ar įvykioėjusius veiksmus ar įvykius („O po tam kviesliai greitai daug sunešė valgių“, RG 156), o „po to“ reiškia tolesnį ir ne tokį apibrėžtą laiką: „vėliau“, „paskui“. *Bei*. Iš viso žodis pavartotas 98 kartus, pasakėčiose – 4 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia¹²¹. Daukša šio žodžio nevartojo, Mažvydas vartojo (p. 61), Sirvydas pateikė kaip jungtuko „ir“ sinonimą ir lot. „et“, „ac“, „atque“ atitikmenį

¹¹⁸ Jonas Kabelka, *op. cit.*, p. 181.

¹¹⁹ *Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija*, p. 156, 160.

¹²⁰ Jono Šulco „*Ezopo pasakėčios*“, p. 115.

¹²¹ Kabelkos žodyne vartojimo atvejis šioje pasakėčioje neužfiksuotas.

(p. 181). Šulco vertime „bei“ irgi yra¹²². *Tankiai*. Žodis pavartotas iš viso 9 kartus, visur reiškia „dažnai“, pvz., „Nės jau žilas buvo žmogus ir sirgdavo tankiai“ (ŽR 450). Pasakėčiose jį randame 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Šią žodžio „tankiai“ reikšmę vartojo ir Mažvydas (p. 375), ir Daukša (p. 729). Sirvydas ją irgi pateikė (p. 140: „dažnai“, „tunkiai“, lot. „saepe“, „saepenumero“, „frequenter“). *Minėjo*. Žodis Donelaičio kūriniuose retas: iš viso pavartotas 3 kartus, iš jų 2 kartai – pasakėčiose, šioje pasakėčioje – tik čia. Ir kitais dviem atvejais poetas žodį „minėti“ vartoja su kilmininku: „Dievo ir dangaus visai minėti paliovėt?“ (PP 153); „Ir česnies dyvinos bei turgaus tankiai minėjo“ (RJ 30). Palionis, išnagrinėjęs veiksmažodžių „atminti“ ir „užmiršti“, taip pat priklausančių *verba memoriae* grupei, vartojimą su kilmininku XVI–XVII a. raštuose, teigia, kad tokia vartosena ne visais atvejais yra atsiradusi dėl kitų kalbų įtakos¹²³. Mažvydas (p. 229) ir Daukša (p. 105, 107, 169) „minėti“ vartojo su galininku, Sirvydas užfiksavo tik vartoseną su galininku (p. 291).

36 *Bet girdėkit toliaus, // kas kitą tikosi sykį*. Žodis *girdėkit* skelbia pasakotojo pasirodymą ir jo kreipimąsi į klausytojus. Šis kreipinys tolesnę pasakojimo dalį prijungia prie ankstesnės. Autoriaus pasirodymas yra įprastas ne tik lyrinio, bet ir epinio pobūdžio kūrinių elementas: visi herojinių epų pasakotojai, pradedant Homeru, retsykais kreipiasi į mūzas, pateikia veikėjų poelgių vertinimą ar kaip kitaip tiesiogiai pasirodo tekste. Dar dažniau autoriai pasirodo didaktiniuose epuose, mokydami skaitytojus. Kadangi pasakėčia priklauso didaktiniam žanrui, tai jų pasakotojai kartkartėmis prabyla tiesiogiai į klausytojus ar skaitytojus. Hegzametas geras. Eilutė sudėta iš trijų spondėjų ir dviejų daktilių. Cezūra pentemimerinė. *Girdėkit*. Iš viso veiksmažodis „girdėti“ Donelaičio pavartotas 61 kartą. Pasakėčiose – 12 kartų, šioje pasakėčioje – tik čia. Liepiamoji forma pavartota 6 kartus, pasakėčiose – 3 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Donelaičio

¹²² Jono Šulco „Ezopo pasakėčios“, p. 193.

¹²³ Jonas Palionis, *Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a.*, p. 154.

Raštų (1977) leidėjai šio žodžio vartoseną komentuoja taip: „Čia ir kitur Donelaitis, veikiamas vokiečių kalbos, pasako ne „klausykite“, bet „girdėkit“ („hören“)¹²⁴. Teiginys dėl vokiečių kalbos įtakos apskritai tikriausiai yra teisingas, tačiau turbūt taikytinas ne visiems atvejams. Mat Donelaitis žodį „klausyti“ žino, vartoja ir liepiamąją jo formą: „Ir tikrai klausykite, ką mes jums pasakysim“ (PL 158); „O dar to negana; klausykite, kas pasidarė“ (RG 738); „Ta liepsna, klausykite tikt, kad mes nedabojam, / Daug, ak daug iškadų gal ūmai padaryti“ (ŽR 237–238). Tad susidaro įspūdis, kad žodį „girdėkit“ vartodamas vietoje žodžio „klausykite“, kartais poetas ragina ne klausyti, o išgirsti. Pavyzdžiui, Selmas ragina jaunimą išgirsti patirtimi paremtą senų žmonių nuomonę: „Klausite tikt senuosius, jūs glūpieji bebarzdžiai, / ir girdėkit, ką jie jums pasakys prisivargę“ (ŽR 583–584). Panašiai Bleberio tarnas ragina svečius per vaisių šurmulio triukšmą išgirsti garsus, skelbiančius, kad bus ir kitų vaisių: „Tikt girdėkit, kaip Bendiksas žąsina pjauja / Ir kaip Paikžentis pasiritęs aviną smaugia“ (RG 342–343). Panašiai Sirvydas *Punktuose sakymų* meldė: „teikis šaukiantį visados girdėti“¹²⁵, o Bretkūnas, vartodamas žodį „girdėti“, *Postilėje* ragino išgirsti Dievo žodį: „mylėkim Dievo šventą žodį, o mylėdami – girdėkim tą, mokinkimės to“¹²⁶. Įdomu, kad Sirvydas lotyniškiems žodžiams „fama“ ir „rumor“, reiškiantiems gandą, tai yra išgirstą ir iš lūpų į lūpas perduodamą dalyką, pateikia atitikmenį „girdėjimas“ (p. 577). Žodžio „audio“, kurį šiandien verčiame ir žodžiu „girdžiu“, ir žodžiu „klausau“, jis nurodo tik atitikmenį „girdžiu“ (p. 509), žodį „auditus“ verčia žodžiu „girdėjimas“ (p. 508), bet žodžiui „auditor“ siūlo atitikmenį „klausytojas“ (p. 508). Mažvydas šiam žodžiui irgi kai kur suteikė ne tik girdėjimo, garsų pagavimo, bet ir sužinojimo reikšmę (p. 135). Daukša garsų pagavimo reikšmę suteikia pusdalyviui „girdėdamas“ (p. 325). *Toliaus*. Iš viso žodis

¹²⁴ Kristijonas Donelaitis, *Raštai*, p. 355.

¹²⁵ *Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija*, p. 79.

¹²⁶ *Ibid.*, p. 86.

pavartotas 9 kartus, kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Panašų puseilį randame ir *Metuose*: „Bet girdėkit dar toliaus, kas čia pasidarė“ (RG 231). Mažvydo raštuose žodis vartotas (p. 389), Sirvydas jį pateikė (p. 431) junginyje „toliaus eimi“ (lot. „progredior“, „recedo ultra“, „pergo ire“, „provehor“). Palionis aiškina tokį galūnės -iaus vartojimą esant būdingą visų tarmių atstovų raštams¹²⁷. *Kitą*. Iš viso reikšmę „antras“ turi 23 kartus. Pasakėčiose jį randame 3 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas vartojo tik reikšmę „ne tas“ (p. 191), Sirvydas pateikė ir reikšmę „antras“ (p. 152). *Tikosi*. Labai retas žodis: kituose Donelaičio kūrinuose jo niekur nėra, tik čia. Mažvydas pavartojo (p. 388), Daukša nevartojo, Sirvydas „tinkasi“ pateikė kaip lot. „evenit“, „accidit“ atitikmenį (p. 543), o lot. frazė „fortuna ita tulit“ išvertė „teip tikosi“ (p. 636).

37 *Gandras jau vaikelius // užaugusius buvo išleidęs*. Žinantys Donelaičio pirmtakų papasakotų šio siužeto pasakėčių turinį skaitytojais lauktų, kad įžeistas gandras savo ruožtu pakvietė lapę vaišių, tačiau ši eilutė nuvilia jų lūkesčius pamatyti greitą gandro kerštą. Ji rodo, jog po viešnagės pas lapę galėjo prabėgti net du mėnesiai, o gandras nieko panašaus nesiėmė. Frazė „vaikelius užaugusius buvo išleidęs“ nėra metafora ar poeto prasimanytas vaizdas. Jis remiasi paukščių gyvenimo stebėjimu. Mat gandrų jaunikliai būriuojasi ir išskrenda į šiltuosius kraštus anksčiau, o seniai dar kelias dienas sukiojasi apie lizdą¹²⁸. Hegzometro eilutė taisyklinga. Ją sudaro trys daktiliai ir du spondėjai. Cezūra pentemimerinė. *Užaugusius*. Įvairios veiksmažodžio „užaugti“ formos iš viso pavartotos 5 kartus. Kitose pasakėčiose jo nėra, šioje – tik čia. Mažvydas (p. 401) ir Daukša (p. 738) žodį vartojo, Sirvydas pateikė ne tik kitas formas (p. 877), bet ir būtojo laiko dalyvį (p. 148). *Išleidęs*. Labai retas žodis: Donelaičio kūrinuose pavartotas iš viso tik 2 kartus: čia ir *Metuose* (ŽR 581). Mažvydas

¹²⁷ Jonas Palionis, *Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a.*, p. 144–145.

¹²⁸ Tadas Ivanauskas, „Baltasis gandras“, in: *Zoologijos skaitiniai*, sudarė S. Molis, Kaunas: Šviesa, 1983, p. 145.

žodį vartojo (p. 163), Daukša nevartojo, Sirvydas pateikė kaip lot. „emitto“, „dimitto“ atitikmenį (p. 601).

38 *Ir be rūpesčių // ant stogo lopė sermėgą*. Labai panašų jaunikius išleidusio gandro vaizdą pateikia ir ornitologijos žinovas prof. Tadas Ivanauskas: „Rugpjūčio pabaigoje pirmiausia išskrenda jaunikliai, o seniai, atlikę sunkią tėvų pareigą, dar kelias dienas be rūpesčio pastoviniuoja lizde, kuris kelis mėnesius teikė jiems tiek vargo. Dabar, kai jie ramiai ilsisi, kedendami savo plunksnas, juos galima palyginti su žmonėmis, atlikusiais pareigą ir jaučiančiais moralinį pasitenkinimą.“¹²⁹ Gandras lapei kalbėjo apie šeimynos auginimo ir maitinimo vargus. Dabar rūpesčių nebeliko, bet jis vis tiek apie vaišes negalvoja. Jis pamažu ruošiasi kelionei. Sermėgos lopymas – tai vaizdinga valstiečių gyvenimo detalė, rodanti, kad gandas nėra pertekęs turtų. Hegzametras taisyklingas. Randame keturis spondėjus ir tik vieną penktosios pėdos daktilį. Cezūra pentemimerinė. *Be*. Iš viso žodis pavartotas 35 kartus, pasakėčiose – 3 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas (p. 60) ir Daukša (p. 641) šį prielinksnį vartojo, Sirvydas užfiksavo kaip lot. „absque“, „sine“, „citra“ atitikmenį (p. 108). *Rūpesčių*. Žodis iš viso pavartotas 10 kartų, kitose pasakėčiose jo nėra, šioje – tik čia. Mažvydas (p. 324) ir Daukša (p. 718) žodį vartojo, Sirvydas pateikė ir žodį (p. 838), ir junginį „be rūpesties“ (p. 108). Leksema *be rūpesčių* iš viso pavartota 4 kartus. Be šios pasakėčios, ją dar randame *Metuose*: „Ir be rūpesčių šaltai sapnuodami miega“ (RG 54); „Auga be rūpesčių, kasdien iš pumpuro kopdams“ (ŽR 599); „Bet be rūpesčių jus išlaikyt pažadėjo“ (ŽR 642). Iš 4 vartojimo atvejų 3 kartus pavartota kalbant apie paukščius. *Lopė*. Iš viso žodis pavartotas 6 kartus, pasakėčiose – 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. *Metuose* parskrیدę pavasarij gandas lopė per žiemą pairusį lizdą (PL 58). Mažvydas ir Daukša šio žodžio nevartojo, Sirvydas pateikė „lopiu“ kaip lot. „sarcio“ atitikmenį (p. 247). *Sermėgą*. Slavizmas. Reikšmė: rudinė, milinė. Viršutinis milinis drabužis, siekiantis kelius arba ilgėsnis. Iš viso žodis pavartotas

¹²⁹ *Ibid.*

3 kartus, pasakėčiose – 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Palionis nurodo žodį esant Bretkūno *Biblijos* vertime¹³⁰. Mažvydas ir Daukša šio žodžio nevartojo. Pilypas Ruigys pateikė „Lietuvių kalbos tyrinėjime“, vartojo Adomas Šimelpenigis¹³¹. Sirvydas pateikė paaishkinimą „vestis crassa et vilis“ (p. 500), taip pristatydamas šį drabužį kaip šiltą paprastų žmonių apdarą. Šiuo drabužiu valstiečiai vilkdavosi, eidami iš namų, leisdamiesi į ilgesnę ar trumpesnę kelionę. Jo ryšys su kelione išryškėja kitoje pasakėčios eilutėje.

39 *Nės jau čėsas jo // keliauti artinos vėlei*. Ši eilutė jau aiškiai parodo, jog gandras jokių vaisių lapei neplanuoja. Hegzametras taisyklingas, vyrauja spondėjai: jų čia keturi, o daktilių – tik vienas. Cezūra pentemimerinė. *Keliauti*. Labai retas Donelaičio žodis: iš viso pavartotas tik 2 kartus pasakėčiose, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas šio žodžio nevartojo, Daukša vartojo (p. 673), Sirvydas pateikė kaip lot. „peregrinor“ atitikmenį (p. 390). Šulco vertime šis žodis yra¹³². Junginį „čėsas“ su bendratimi Donelaitis vartojo ir *Metuose*: „O paskui, kad čėsas jau žydėti pareina“ (VD 80); „Ypač kad javelius nuvalyt prisiartino čėsas“ (VD 232); „O kas bus, kad čėsas verpt ir aust prisiartys“ (VD 577). *Artinos*. Labai retas žodis: iš viso pavartotas tik 2 kartus. Be šios vietos, dar randame vieną kartą *Metuose* (ŽR 16). Mažvydas šio žodžio nevartojo, Sirvydas nepateikė. Daukša vartojo (p. 636). Palionio duomenimis, jį vartojo ir Baltramiejus Vilentas NT vertime¹³³. *Vėlei*. Žodis iš viso pavartotas 4 kartus, dauguma vartojimo atvejų (3) randama pasakėčiose. Šioje pasakėčioje pavartotas tik čia. Vieną kartą randame jį *Metuose* (ŽR 682). Mažvydas šio žodžio nevartojo, Daukša (p. 742) ir Sirvydas pateikė tik „vėl“ (p. 883). Šulco vertime irgi randame formą „vėl“¹³⁴.

40 *Štai laputė iš tolo // jį lankyti atbėga*. Nekviestos lapės pasirodymas yra visiškai originalus Donelaičio motyvas, visi kiti šio siužeto

¹³⁰ Jonas Palionis, *XVI–XVII a. lietuviškų raštų atrankinis žodynas*, p. 413.

¹³¹ *Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija*, p. 150, 157.

¹³² Jono Šulco „*Ezopo pasakėčios*“, p. 123.

¹³³ *Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a.*, p. 240.

¹³⁴ Jono Šulco „*Ezopo pasakėčios*“, p. 202.

pasakėčios autoriai pabrėžia, kad lapė atvyko gandro kvietimu. Hegzametras geras. Jis sudėtas iš trijų spondėjų ir dviejų daktilių. Cezūra heptemimerinė. *Laputė*. Deminutyvo daugiau niekur nėra, čia yra vienišelis jo vartojimo atvejis Donelaičio kūriniuose. Mažybinė forma čia turi dvigubą semantinę krūvį: ir primena lapės mandagumą, ir turi tam tikrą menkinimo atspalvį. *Iš tolo*. Iš viso Donelaičio kūriniuose yra 6 šio prievoksmio vartojimo atvejai. Pusė jų (3 kartai) priklauso pasakėčioms, šioje pasakėčioje jis pavartotas 1 kartą čia. Mažvydas vartojo „nuo tolo“ (p. 389), Sirvydas užfiksavo ir „iš tolo“ (p. 734). *Lankyti*. Donelaitis, atrodo, šį veiksmažodį kartais laikė „aplankyti“ sinonimu, atsisakydamas jam būdingos dažninės reikšmės. Be šios vietos, „aplankyti“ reikšmę dar randame RJ 23 („Jis pasidrasino glūpai mėsininką lankyti“) ir PL 28 („Verkdams ir dūsaudams mus lankyt nesugrįžo“). Sirvydas užfiksavo dažninę „lankyti“ reikšmę, laikydamas jį lot. „frequentio“ atitikmeniu ir nurodydamas jo sinonimą „dažnai kur esmi“ (p. 124). *Atbėga*. Iš viso veiksmažodis pavartotas 4 kartus, kitose pasakėčiose jo nėra, tik čia. Mažvydas ir Daukša žodžio nevar-tojo, Sirvydas neužfiksavo. Šulco vertime yra¹³⁵.

41 *Ir, kaip pratusi yr, meilingais sveikina žodžiais*. Eilutė pateikia tam tikrą lapės charakteristiką: nurodoma, kad mandagus ir meilus kalbėjimas yra įprastas jos bruožas, taip kalbėti ji įpratusi. Nieko gero gandrui nepadariusi, iš jo pasityčiojusi lapė dar yra ir įžūli: ji nesijaučia nusikaltusi ir kalba, lyg nieko nebūtų atsitikę. Netiesiogiai tai patvirtina ir papildoma čia pateiktas beveik toks pat jos kalbėjimo apibūdinimas, kaip 18-oje eilutėje („meilingais žodžiais sveikint pradėjo“). Be to, junginys „meilingais sveikina žodžiais“ atlieka ir epinio pakartojimo funkciją. Hegzametras taisyklingas, sudarytas iš trijų spondėjų ir dviejų daktilių. Cezūra pentemimerinė. *Pratusi*. Kitų veiksmažodžio „prasti“ formų poetas nevar-tojo, tik dalyvis. Jų vartojimo atvejų iš viso yra 5. Dauguma pasakėčiose: čia jų randame 3. Šioje pasakėčioje – tik čia. Be šio, dar du kartus dalyvis sudaro junginį

¹³⁵ *Ibid.*, 193.

su žodžiu „yr“: „Ir, kaip pratęs yr, nupliekdams provą padarė“ (PP 216); „Ir, kaip pratęs yr, tamsoj tralalaudami staugė“ (ŽR 73). Mažvydas ir Daukša nei žodžio, nei jo vedinių nevartojo, Sirvydas neužfiksavo.

42 *Ak, – tarė, – miels brolau, // bėda mane didelė spaudžia.* Lapė iš tiesų prabyla kaip visada mandagiai, ketvirtą kartą pakartodama malonų kreipinį „miels brolau“, tačiau ilgai su mandagumo raiška negaišta, tuo parodydama, kad jai iš tikrųjų rieta. Hegzametras taisyklingas. Jis sudėtas iš trijų daktilių ir dviejų spondėjų. Cezūra pentemimerinė. Eilutė prasideda epine formule. *Ak.* Iš viso šis jaustukas pavartotas 109 kartus, pasakėčiose – 6 kartus, šioje pasakėčioje – 2 kartus (LGČ 42, 48). Mažvydas ir Daukša nevartojo, Sirvydas nepateikė. *Bėda.* Iš viso žodis pavartotas 24 kartus, pasakėčiose – 3 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydo (p. 61) ir Daukšos (p. 641) vartotas, Sirvydo nepateiktas. *Spaudžia.* Retas žodis: veiksmazodžio „spausti“ įvairios formos iš viso pavartotos tik 3 kartus. Dauguma vartojimo atvejų tenka pasakėčioms: jose šį žodį randame 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas šį žodį yra vartojęs (p. 341), Daukša nevartojo, Sirvydas „spaudžiu“ pateikė kaip lot. „premo“ atitikmenį (p. 134).

43 *Aš jau tris dienas // medžiodama nieko n' užspėjau.* Tris dienas be grobio praleidusi lapė, viena vertus, galėjo būti smarkiai išalkusi, nes „trys“ Donelaičio kūriniuose dažnai reiškia didelį skaičių: net trys stori virėjai dvare verda valgyti (RG 279), atėję trys pareigūnai baisiai išgąsdina būrus (VD 651), Krizas vestuvėms papjovė tris karves (RG 143), Plaučiūnas liepia tarnams įnešti tris statines brangaus alaus svečiams atsigerti (RG 719), šykštuolis amtsrotas, davęs vargšui grašį, nemiega tris naktis (ŽR 419), pardavus javus, amtsrotui parvežama trys maišai pinigų (ŽR 451). Tačiau, antra vertus, trys gali būti ir ne realus, o simbolinis skaičius, reiškiantis keletą. Hegzametras taisyklingas. Jį sudaro trys spondėjai ir du daktiliai. Penktojoje pėdoje pritaikyta elizija: *nieko neužspėjau = n' užspėjau.* Cezūra pentemimerinė. *Tris.* Šis skaitvardis iš viso pavartotas 11 kartų, pasakėčiose – 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydo (p. 391) ir Daukšos (p. 736)

vartotas, Sirvydo užfiksuotas (p. 873). *Nieko*. Iš viso – 15 kartų, kitose pasakėčiose šio žodžio nėra, čia – vienintelis kartas. Mažvydas (p. 242) ir Daukša (p. 693) šį žodį vartojo, Sirvydas pateikė (p. 318). *N' užspėjau*. Reikšmė: neaptikau. Veiksmažodžio „užspėti“ (reikšmė: užtikti) formos pavartotos iš viso 3 kartus, visas jas randame pasakėčiose, *Metuose* nėra. Šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydo ir Daukšos žodis nevartotas, Sirvydo nepateiktas. Palionis nurodo, kad šį žodį vartojo Vaišnoras ir Chilinskis¹³⁶.

44 *Todėl iš bėdos // bandžiau tarp vištų nulįsti*. Lapė kartuoja žodį „bėda“, tuo gal net nesąmoningai pabrėždama ją ištikusią nelaimę. Hegzametras geras. Jį sudaro vien spondėjai, išskyrus penktąjį privalomąjį daktilį. Cezūra pentemimerinė. Eilutė turi metrinio (kiekybinio) hegzometro ypatybių. Žodžio „todėl“ kirčiavimas skiriasi nuo dabartinės literatūrinės kalbos kirčiavimo, bet pirmasis jo skiemuo kirčiuojamas ir *Metuose*. Pvz.: „**T**odėl ji paskiaus kasmet vis pradeda šūkaut“ (PL 82); „**T**odėl jau vežimus kaip reik taisykite kožnas“ (VD 141); „**T**odėl ir orų drungnums atvesti pagavo“ (RG 8); „**T**odėl tankiai tau reikės ugnies prasiskilti“ (ŽR 283). *Todėl*. Iš viso – 35 kartai, pasakėčiose 3 kartai, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydo žodis vartotas (p. 388), Daukšos – ne (jis vartojo „todrin“), Sirvydo pateiktas kaip „dėl to“, „drin to“ ir „todrin“ sinonimas ir lot. „propterea“, „ideo“, „idcirco“, „ob id“ „ob eam causam“ atitikmuo (p. 144). *Iš bėdos*. Ši leksema iš viso Donelaičio kūriniuose pavartota 13 kartų, pasakėčiose – 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. *Metuose* randame ir lygiai tokią pat visą pirmąją eilutės pusę: „Todėl iš bėdos nusipirkęs didelę pūčką“ (VD 255); „Todėl iš bėdos man, vargstančiam nabagėliui, / Slūžyt ir kiaules varinėt pas Bleberį teko“ (VD 323–324). *Bandžiau*. Iš viso žodis „bandyti“ pavartotas 8 kartus. Kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas ir Daukša žodžio nevartojo, Sirvydas nepateikė, Šulco vertime jo irgi nerandame. *Tarp*. Šis vietą apibūrinantis prielinksnis pavartotas iš viso 22 kartus, pasakėčiose –

¹³⁶ Jonas Palionis, *XVI–XVII a. lietuviškų raštų atrankinis žodymas*, p. 514.

6 kartus, pusė vartojimo atvejų (3 kartai) priklauso šiai pasakėčiai (LGČ 44, 57, 73). Mažvydas (p. 376) ir Daukša (p. 730) vartojo, Sirvydas pateikė kaip lotyniško „inter“ atitikmenį (p. 268). *Višty*. Žodis iš viso pavartotas 9 kartus, kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas ir Daukša nevartojo, Sirvydas užfiksavo (p. 889). *Nulįsti*. Veiksmažodžio „nulįsti“ įvairios formos pavartotos iš viso 5 kartus, pasakėčiose – 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas su Daukša nevartojo, Sirvydas neužfiksavo. Šulco vertime šio žodžio irgi nėra.

45 *O iš ten mane bobos // su kačergoms išbadė*. Eilutė nusako lapės nesėkmės pradžių. Hegzametras taisyklingas. Eilutę sudaro trys spodėjai ir du daktiliai. Cezūra reta: po šeštojo puspėdžio¹³⁷. *Iš ten*. Kituose Donelaičio kūrinuose šio prieveiksmio nėra. Mažvydo žodyne jo nėra, Sirvydas pateikia ne „iš ten“, o „iš tenai“ (p. 733). *Bobos*. Iš viso žodis pavartotas 13 kartų, kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas ir Daukša nevartojo, Sirvydas lot. „anus“ ir „vetula“ išvertė „sena žmona“, „vetuša boba“ (p. 102). *Su*. Šis prielinksnis iš viso pavartotas 344 kartus, bet pasakėčiose nėra dažnas: jį ten randame 6 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydo (p. 346) ir Daukšos (p. 723) vartotas, Sirvydo pateiktas (p. 852). *Kačergoms*. Slavizmas. Reikšmė: žarstekliais. Tarminis sutrumpintos galūnės variantas. Niekur kitur Donelaičio kūrinuose šio žodžio nėra, tik čia. Mažvydas ir Daukša nevartojo, Sirvydas užfiksavo kaip lot. „rutabulum“ ir „patilium“ atitikmenį (p. 415). Palionis nurodo, kad žodis yra ir Fridricho Pretorijaus žodyne¹³⁸. *Išbadė*. Labai retas žodis. Tai vienintelis šio žodžio vartojimo atvejis Donelaičio kūrinuose. Mažvydas ir Daukša jo nevartojo, Sirvydas neužfiksavo.

46 *Ir, šunims // pjudydamos, jau // kone visą suplėšė*. Suplėšė šunys, bet lapė, įdomiai sukeitusi akcentus, tą veiksmą priskiria moterims. Ši eilutė pateikia aukštesnį ją ištikusios nesėkmės laipsnį.

¹³⁷ Kadangi tokia cezūra yra reta ir antikiniuose kūrinuose, tai jai joks pavadinimas nebuvo duotas.

¹³⁸ Jonas Palionis, *XVI–XVII a. lietuviškų raštų atrankinis žodynas*, p. 171.

Hegzametras geras. Vyrauja daktiliai: jų trys, o spondėjų – du. Eilutė turi dvi cezūras: tritemimerinę ir heptemimerinę. *Šunims*. Tarminė sutrumpintos galūnės forma. Žodis iš viso pavartotas 17 kartų, iš jų pasakėčiose – 6 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Įnagininko forma pateikta 2 kartus: čia su kontrahuota galūne ir 1 kartą kitoje pasakėčioje – su visa galūne (ŠD 4). Mažvydas žodį „šuo“ vartojo (p. 367), Daukša nevartojo, Sirvydas užfiksavo (p. 865). Palionis nurodo jį esant ir kituose XVI a. raštuose¹³⁹. *Pjudydamos*. Labai retas žodis, tai vienintelis vartojimo atvejis, niekur kitur Donelaičio kūriniuose veiksmažodžio „pjudyti“ nėra. Mažvydas ir Daukša šio veiksmažodžio nevartojo, Sirvydas pateikė „pjudau“ kaip lot. „immitto, concito in aliquem canes“ atitikmenį (p. 532). *Kone*. Šis prieviksmais iš viso pavartotas 15 kartų, pasakėčiose – 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas ir Daukša tokio žodžio nevartojo, Sirvydas neužfiksavo, Šulco vertime jo irgi nėra. *Visą*. Iš viso – 210 kartų, pasakėčiose – 29 kartai, šioje pasakėčioje – 3 kartai (LGČ 46, 47, 61). Mažvydas (p. 427) ir Daukša (p. 745) vartojo, Sirvydas užfiksavo (p. 888). *Suplėšė*. Retas žodis, iš viso pavartotas 4 kartus. Dauguma vartojimo atvejų (3 kartai) priklauso pasakėčioms, šioje pasakėčioje pavartotas tik čia. Mažvydas vartojo (p. 354), Daukša nevartojo, Sirvydas pateikė kaip žodžio „sudraskyti“ sinonimą ir lot. „dilacerare“ ir „dilaniare“ atitikmenį (p. 856).

47 *Štai, matyk, // visos uodegos // vos galas dar liko*. Tai, kad uodega yra lapės pasididžiavimas, anksčiau minėta nebuvo, bet skaitytojai tai žino iš folkloro ir supranta, kad apdraskyta uodega – didelė nelaimė. Tad trečioji iš eilės eilutė, nusakanti lapės nesėkmės dydį, čia pasiekia kulminaciją. Hegzametras taisyklingas. Jį sudaro trys spondėjai ir du daktiliai. Eilutė turi dvi cezūras: tritemimerinę ir heptemimerinę. *Matyk*. Čia žodžiui suteikta reikšmė „pastebėk“, „žiūrėk“. *Uodegos*. Iš viso – 5 kartai, daugumą vartojimo atvejų randame pasakėčiose – 3 kartus. Šioje pasakėčioje žodis pavartotas 2 kartus (LGČ 47, 59).

¹³⁹ Jonas Palionis, *Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a.*, p. 220.

Mažvydas ir Daukša nevartojo, Sirvydas pateikė (p. 876). *Vos*. Žodis pavartotas iš viso 60 kartų, pasakėčiose – 4 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas nevartojo, Daukša vartojo (p. 746), Sirvydas pateikė tik junginyje „vos-ne-vos“ (p. 150) ir kaip lot. „postquam“, „simul ut“, „extemplo“, „vix dum“ atitikmenį (p. 504), suteikdamas dalelytei ir laiko (vos tik, tučtuojau) reikšmę. *Galas*. Žodis iš viso pavartotas 5 kartus, pasakėčiose – 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas (p. 119) ir Daukša (p. 654) žodį vartojo, Sirvydas pateikė įvairių reikšmės niuansų (p. 712). *Liko*. Veiksmažodžio „likti“ formos Donelaičio vartotos retai: iš viso 6 kartus. Kitose pasakėčiose šio žodžio nėra, šioje – tik čia. Mažvydas žodį vartojo (p. 211), Daukša vartojo tik sangražinę formą „liktis“ (p. 679), Sirvydas pateikė ir nesangražinę, ir sangražinę formas (p. 579).

48 *Ak, susimilk, meldžiu, // ir duok man kokį kąsnelį*. Smarkiai maldauti lapė moka: ji ištaria dejonę reiškiantį jaustuką ir net du prašymo žodžius. Hegzametras geras. Vyrauja spondėjai, tik penktoji pėda turi tradicinį daktilį. Cezūra pentemimerinė. *Susimilk*. Iš viso žodis pavartotas 6 kartus. Kitose pasakėčiose jo nėra, šioje – tik čia. Mažvydas nevartojo, Daukša vartojo (p. 725), Sirvydas pateikė (p. 252) kaip lot. „misereri“ sinonimą. *Duok*. Iš viso veiksmažodis „duoti“ pavartotas 47 kartus, pasakėčiose – 6 kartus, šioje pasakėčioje – 2 kartus (LGČ 48, 67). Mažvydas (p. 106) ir Daukša (p. 651) žodį vartojo, Sirvydas užfiksavo ir kitas formas (p. 708), ir imperatyvą, sakinį „utinam accidat, faciat Deus“ išversdamas „Dieve, duok tai“ (p. 337).

49 *Gandras tuojaus, aną // ištiesęs ilgąjį snapą*. Gandras nedelsdamas imasi veikti. Hegzametras taisyklingas, eilutė sudėta iš trijų spondėjų ir dviejų daktilių. Cezūra pentemimerinė. *Tuojaus*. Iš viso žodis pavartotas 51 kartą, pasakėčiose – 3 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas (p. 395) ir Daukša (p. 737) vartojo, Sirvydas užfiksavo (p. 874). Tinka komentuojuojant 24-ą eilutę pateiktas Palionio teiginys, jog senojoje raštijoje buvo paplitę prieveiksmiai su galūnėmis -iaus.

Aną. Žodis pavartotas iš viso 19 kartų, pasakėčiose – 4 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas (p. 19) ir Daukša (p. 632) vartojo, Sirvydas pateikė (p. 667). Rosinas teigia, kad senuosiuose raštuose įvardis „anas“ turi ne demonstratyvinę, o artroidinę (artikelio) funkciją¹⁴⁰. Tokią jo funkciją, matyt, ir reikėtų matyti Donelaičio junginyje „aną snapą“, nes rodymo funkcijos čia nėra. *Ištiesęs.* Veiksmažodis „ištiesti“ yra retokas Donelaičio žodis: iš viso pavartotas 5 kartus, kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čionai. Mažvydas (p. 167) ir Daukša (p. 666) vartojo, Sirvydas užfiksavo kaip lot. „distendo“, „extendo“ atitikmenį (p. 476). *Ilgąjį.* Žodis „ilgas“ Donelaičio raštuose retas: iš viso pavartotas 4 kartus, kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas ir Daukša šio žodžio nevartojo, Sirvydas pateikė kaip lot. „longus“, „prolixus“, „longinquus“ atitikmenį (p. 46). *Snąpą.* Retas Donelaičio žodis, iš viso pavartotas 4 kartus. Kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas ir Daukša žodžio nevartojo, Sirvydas neužfiksavo¹⁴¹, bet jį randame humoro kupiname Šimelpenigio eilėraštyje: „Raudonavo nosis jo / Lyg kad snapas kurkino.“¹⁴²

50 *Iš geros širdies // išvėmė rupuižę vieną.* Keršto aktas įvykdomas labai netikėtai, skaitytojams jo jau nebelaukiant. Hegzametras geras. Vyrauja spondėjai, tik penktojoje pėdoje įdėtas privalomas daktilis. Cezūra pentemimerinė. Passarge pakomentavo taip: „Is geros sirdies – aus gutem Herzen, wörtliche Übersetzung aus dem Deutschen.“¹⁴³ Šiuolaikinės mokslininkės irgi teigia, kad būdai reikšti junginys „iš“ su kilmininku atsirado dėl vokiečių kalbos įtakos¹⁴⁴. *Išvėmė.* Labai retas žodis, iš viso 2 kartus pavartotas tik šioje pasakėčioje, kituose Donelaičio kūriniuose jo daugiau niekur nėra. Mažvydas ir Daukša

¹⁴⁰ Albertas Rosinas, *op. cit.*, p. 65.

¹⁴¹ Lot. „rostrum“ jis pateikė atitikmenį „paukščio snukis“. Konstantinas Širvydas, *op. cit.*, p. 324.

¹⁴² *Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija*, p. 157.

¹⁴³ Christian Donalitiū, *op. cit.*, p. 348: „Iš geros širdies – aus gutem Herzen, pažodinis vertimas iš vokiečių kalbos.“ Vertė autorė.

¹⁴⁴ Jolanta Gelumbeckaitė, *op. cit.*, p. 207; Eglė Bukantytė, *op. cit.*, p. 70–71.

šio žodžio nevartojo, Sirvydas „išvemti“ neužfiksavo, tik „vemti“ kaip lot. „vomo“, „vomito“, „nauseo“ atitikmenį (582). Šiuo žodžiu poetas galėjo siekti sukurti lapę paniekinantį bei pažeminantį bjaurų vėmimo vaizdą, bet galėjo ir remtis gandrų fiziologijos stebėjimu: gandrai surinktą į gūžį maistą geba atryti. Taip jie maitina vaikus¹⁴⁵. Aišku tik viena: jis žinojo, kad toks maistas lapei yra netinkamas. *Vieną*. Skaitvardis iš viso pavartotas 10 kartų, pasakėčiose – 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čionai. Mažvydas (p. 418) ir Daukša (p. 743) vartojo, Sirvydas pateikė kaip lot. „unus“ atitikmenį (p. 184).

51 *Štai, – tarė, – rasi gana // bus už čestavojimą tavo*. Gandras aiškiai pasako keršijąs. Jis neruošė keršto specialiai, bet, pasitaikius progai, neatsispyrė pagundai atsimokėti tuo pačiu. Donelaičio gandro keršto priemonė labai originali: jis duoda lapei ne ašotyje jai nepasiekiamo, kaip kitų autorių pasakėčiose, o tiesiog jos neėdamo maisto. Taip jis atmoka už lapės, atnešusios jam apipuvusių kaulų, elgesį. Hegzametras taisyklingas. Vyrauja daktiliai, tik trečioji pėda turi spondėją. Cezūra pentemimerinė. *Gana*. Žodis iš viso pavartotas 28 kartus, pasakėčiose – 5 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydo (p. 121) ir Daukšos (p. 655) vartotas, Sirvydas pateikė kaip lot. „sat“, „satis“, „affatim“, „abunde“ atitikmenį (p. 148). *Čestavojimą*. Slavizmas. Reikšmė: vaišininimą. Donelaičio vartotas retai: iš viso tik 2 kartus ir tik pasakėčiose, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas (p. 78) ir Daukša (p. 644) vartojo veiksmažodį „čestavoti“, bet jo reikšmė skiriasi: abu autoriai jam suteikė ne vaišinimo, o gerbimo reikšmę. Tokia pat garbinimo reikšmė ir giesmynuose¹⁴⁶. Palionis nurodo veiksmažodį „čestavoti“ tokią pat gerbimo reikšmę turint Bretkūno *Biblijoje* ir kitų autorių raštuose¹⁴⁷. Donelaitis veiksmažodį „čestavoti“ vartoja kaip „vaišinti“ sinonimą: „Rods negražu, kad kas į česnį veržiasi lįsti, / Kur tik sukviesti bičiuliai gal čestavotis“ (RG 237–238).

¹⁴⁵ Tadas Ivanauskas, *op. cit.*, p. 146.

¹⁴⁶ *Giesmės dangaus miestui*, p. 646.

¹⁴⁷ Jonas Palionis, *XVI–XVII a. lietuviškų raštų atrankinis žodynas*, p. 79.

Kerštą konstatuojančia lakoniška gandro fraze pasakojimo dalis baigiasi. Nėra nei lapės atsakymo, nei autoriaus pasakojimo, kaip ji elgėsi, išgirdusi gandro žodžius. Tad pasakojimo pabaiga nuskamba kaip staigaus stipraus gandro smūgio garsas. Pasakojimas sudėtas iš dviejų apytikriai tokio paties ilgio (pirmasis užima 20 eilučių, antrasis – 16 eilučių) epizodų. Pirmajame pasakojama apie gandro viešnągę pas lapę, o antrajame vaizduojamas lapės kreipimasis į gandrą. Pirmasis epizodas yra nuoseklus, gražiai, simetriškai sudėtas pasakojimas: gandro atvykimas, pasveikinimas, įvedimas į trobą jame užima 5 eilutes, pagrindinė dalis (vaišinimas) – 10 eilučių, atsiveikinimas, išvykimas – 4 eilutes. Antrasis pasakojimo epizodas prasideda intriguojančiu pasakotojo kvietimu klausytis. Jo centrą sudaro lapės kalbėjimas, užimantis 7 eilutes. Jį aprėmina 6 eilučių pasakojimas apie gandro tvarkymąsi prieš išskrendant į šiltuosius kraštus ir lapės pasirodymą ir 3 jo kerštą vaizduojančios eilutės.

Toliau prasideda moralas.

52 *Eikš, žmogau, eik šen, // mokinkis šelmį pažinti*. Moralo pradžia yra labai emociinga: pasirodęs pasakotojas trimis liepiamosios formos žodžiais ir kreipiniu „žmogau“ energingai kviečia paklusti jo liepimui. Visi eilutės žodžiai yra nauji, dar šioje pasakėčioje negirdėti. Jie signalizuoja apie posūkį ir naujumą. Hegzametras taisyklingas, eilutė sudėta vien iš spondėjų, tik penktoji pėda yra daktilis. Yra metrinės (kiekybinės) eilėdaros elementų. Cezūra pentemimerinė. Be to, galima dar ir tritemimerinė: *Eikš, žmogau, // eik šen, // mokinkis šelmį pažinti. Eikš*. Liepiamoji forma „eikš“, nurodanti įsakomo veiksmo kryptį (eik šen), iš viso Donelaičio kūrinuose pavartota 6 kartus, pasakėčiose – 5 kartus, dauguma jų (3 kartai) tenka šiai pasakėčiai (LGČ 52, 74, 75). Mažvydas tokią formą vartojo (p. 115: „eikš manėsp“), Daukša nepavartojo, Sirvydas neužfiksavo. *Žmogau*. Iš viso žodžio „žmogus“ įvairių formų Donelaičio kūrinuose yra 55. Pasakėčiose – 10, šioje pasakėčioje – tik čionai. Šauksmininkas *Metuose* pavartotas 12 kartų, o pasakėčiose – 5 kartus. Hegzametro eilutėje

kreipinys kai kur užima tokią pat poziciją kaip ir šioje eilutėje: „Tu, žmogau niekings! mokinkis (mokykis) čia pasikakint“ (PL 63). „Tau, žmogau! miels Dievs daugių daugiaus dovanojo“ (PL 152); „Taigi, žmogau, dėkavok už tai kasdien savo Dievui“ (PL 508). „Ale žmogau, žmogau! Saugokis to neminėti“ (VD 683). Mažvydas ir žodį „žmogus“, ir kreipinį vartojo (p. 441), Daukša žodį vartojo, bet šauksmininko nepateikė (p. 748), Sirvydas žodį pateikė, bet šauksmininko neužfiksavo (p. 894). *Eik*. Veiksmažodis „eiti“ iš viso Donelaičio pavartotas 28 kartus, pasakėčiose – 4 kartus, šioje pasakėčioje – 2 kartus (LGČ 52, 58). Visos pasakėčiose pavartotos formos yra liepiamosios nuosakos vienaskaitos antrojo asmens. Mažvydas (p. 115) ir Daukša (p. 653) vartojo, Sirvydas užfiksavo (p. 442). *Šen*. Iš viso žodis pavartotas 12 kartų, pasakėčiose – 3 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas ir Daukša nevartojo, Sirvydas užfiksavo, išversdamas lot. „neutro“, „neutram in partem“ junginiu „nei ten, nei šen“ (p. 100). *Mokinkis*. Veiksmažodis „mokinti“ iš viso pavartotas 21 kartą, sangražinė jo forma – 8 kartus. Kitose pasakėčiose sangražinės formos nėra, šioje – tik čia. Vieta antroje eilutės pusėje panaši į randamą *Metuose*: „Tu, žmogau niekings! mokinkis čia pasikakint“ (PL 63); „Snargliau eik pirma mokinkis kakalį šildyt“ (PL 273). Mažvydas (p. 230) ir Daukša (p. 685) vartojo ir paprastą, ir sangražinę formą, Bretkūnas vartojo sangražinę formą „mokinkimės to“¹⁴⁸, Sirvydas „moku“ (= „mokau“) pateikė kaip lot. „doceo“, „instruo“, „instituo“ atitikmenį (p. 296). Šulco vertime randame ir sangražinę liepiamosios nuosakos formą „mokinkis“¹⁴⁹. *Šelmj*. Germanizmas. Reikšmė: apgavikas, niekšas. Donelaičio kūrinuose žodis iš viso pavartotas 8 kartus, pasakėčiose – 3 kartus, tad sudaro trečdalį vartojimo atvejų, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas ir Daukša nevartojo, Sirvydas neužfiksavo. Šulco vertime nėra. *Pažinti*. Žodis iš viso pavartotas 12 kartų, kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas (p. 281)

¹⁴⁸ *Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija*, p. 86.

¹⁴⁹ *Jono Šulco „Ezopo pasakėčios“*, p. 109.

ir Daukša (p. 707) vartojo, Sirvydas pateikė kaip lot. „noscere“ ir „cognoscere“ atitikmenį (p. 648).

53 *Kurs saldžioms kalboms // meilingai klastą dūmoja*. Panašią situaciją nusako Vaišnoras, kalbėdamas apie apsimitėlius kūrinio kritikus, į akis darbą giriančius, o už akių piktai jį peikiančius: „Tie kalba su savo artimuoju prieteliškai, meiliai ir saldžiai, o tačiau neprietelystę laiko širdyje savo.“¹⁵⁰ Donelaičio pasakotojas pradeda niekšiškos elgsenos žmogaus apibūdinimą, kad klausytojas ar skaitytojas išmoktų jį atskirti nuo dorųjų. Tam pasitelkiama oksimorono tipo retorinė figūra „meilingai klastą dūmoja“. Hegzametras taisyklingas. Vyrauja spondėjai, tik penktoje pėdoje įdėtas privalomasis daktilis. Eilutė turi metrinio (kiekybinio) hegzometro elementų. Cezūra pentemimerinė. *Kurs*. Tarminis sutrumpintos galūnės variantas. Iš viso įvairių linksnių pavartota 63 kartai, iš jų pasakėčiose – 5 kartai, šioje pasakėčioje – tik čia. Vienaskaitos vardininko forma visur kontrahuota. Mažvydas vartojo ir kontrahuotą, ir nekontrahuotą formas (p. 203), Daukša – tik nekontrahuotą, Sirvydas užfiksavo tik nekontrahuotą formą (p. 754). *Saldžioms*. Žodis iš viso pavartotas 6 kartus, kitose pasakėčiose jo nėra, šioje – tik čia. Mažvydas vartojo (p. 326) ir Daukša (p. 719) vartojo, Sirvydas pateikė kaip lot. „dulcis“ ir „mellitus“ atitikmenį (p. 507). *Kalboms*. Žodis iš viso pavartotas 14 kartų, kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Leksemos „saldžios kalbos“ kituose Donelaičio kūrinuose nėra. Mažvydas žodžio „kalba“ nevirtavo, Daukša vartojo (p. 670), Sirvydas pateikė šį žodį kaip lot. „sermo“, „eloquium“, „dictio“, „oratio loquela“ atitikmenį (p. 278), taip išryškindamas kalbėjimo, šnekos, pašnekesio reikšmę. *Meilingai*. Iš viso Donelaičio kūrinuose žodis pavartotas 6 kartus, pasakėčiose – 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas ir Daukša nevirtavo, Sirvydas pateikė kaip lot. „favorabiliter“, „suaviter“, „amabiliter“ atitikmenį. Žodį vartojo Jaugelis-Telega, vėliau – Šimelpenigis¹⁵¹.

¹⁵⁰ *Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija*, p. 94.

¹⁵¹ *Ibid.*, p. 81, 159.

Klastą. Šis, pasak Algirdo Sabaliausko, gana neaiškios etimologijos žodis¹⁵² iš viso pavartotas 14 kartų, pasakėčiose – 4 kartus, o dauguma vartojimo atvejų (3 kartai) tenka šiai pasakėčiai (LGČ 53, 61, 66). Mažvydas ir Daukša žodžio „klasta“ nevartojo, Sirvydas neužfiksavo. Šulco vertime yra¹⁵³. *Dūmoja.* Slavizmas. Reikšmė: mano, galvoja. Iš viso žodis pavartotas 5 kartus, pasakėčiose – 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas (p. 105), Daukša (p. 651), Bretkūnas šį žodį vartojo¹⁵⁴, Sirvydas pateikė kaip lot. „cogito“, „verso mente“, „animo agito aliquid“ atitikmenį. Šulco vertime irgi yra¹⁵⁵.

54 *Ir, bebučiuodams širdingai, // kožną kšnelį pavydi.* Eilutė panaši į ankstesnę: pirmoje jos pusėje įvardijamas malonus elgesys, o antroje – priešingas. Hegzametras taisyklingas. Vyrauja daktiliai, tik trečioji pėda turi spondėją. Cezūra – reta, po šeštojo puspėdžio (jau minėta, kad specialaus pavadinimo ji neturi). Galbūt dėl tokios cezūros G. H. F. Nesselmannui ši eilutė atrodė sunki, sustingusi ir sunkiai paskaitoma¹⁵⁶, tačiau su tuo jokių būdu neįmanoma sutikti. Niekur nerasime tokio kūrinio, kuriame būtų vien pentemimerinė cezūra. Be to, būdama vienintelė, ji skambėtų monotoniškai, tad hegzametrų rašiusieji autoriai paprastai retkarčiais įterpia ir kitokias cezūras turinčių eilučių. *Bebučiuodams.* Žodis „bučiuoti“ yra labai retas Donelaičio žodis. *Metuose* jo nėra. Jis pavartotas tik 2 kartus: PP 149 („Dievo ranką bučiuojam“) ir čia. Mažvydas vartojo (p. 68), Daukša nevartojo, Sirvydas užfiksavo kaip lot. „oscuro“, „suavior“, „basio“ atitikmenį (p. 125). *Kožną.* Slavizmas. Reikšmė: kiekvieną. Iš viso žodis pavartotas 40 kartų, pasakėčiose – 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas žodį vartojo (p. 194), Daukša nevartojo,

¹⁵² Algirdas Sabaliauskas, *Lietuvių kalbos leksika*, Vilnius: Mokslas, 1990, p. 216.

¹⁵³ Jono Šulco „Ezopo pasakėčios“, p. 107.

¹⁵⁴ *Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija*, p. 89.

¹⁵⁵ Jono Šulco „Ezopo pasakėčios“, p. 107.

¹⁵⁶ Georg Heinrich Ferdinand Nesselmann, „Vorrede“, in: Christian Donalitiū, *Litauische Dichtungen*, nach den Königsberger Handschriften mit metrischer Übersetzung, kritischen Anmerkungen und genauem Glossar herausgegeben von G. H. F. Nesselmann, Königsberg: Verlag von Hübner et Maß, 1869, p. IX.

Sirvydas neužfiksavo. Palionis nurodo žodį esant Bretkūno *Biblijoje* ir Merkelio Petkevičiaus katekizme¹⁵⁷. Jį randame Šulco vertime¹⁵⁸ ir giesmynuose¹⁵⁹. *Širdingai*. Žodis iš viso pavartotas 6 kartus, kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje pavartotas 2 kartus (LGČ 54, 64). Mažvydas su Daukša šio žodžio nevartojo, Sirvydas neužfiksavo. Šulco vertime šio žodžio irgi nėra. *Pavydi*. Labai retas Donelaičio žodis, iš viso pavartotas tik 3 kartus. Kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Tą patį žodžių „kašnelis“ ir „pavydėti“ junginį randame ir *Metuose*: „O jūs bėdžiui man kašnelį toki pavydit“ (ŽR 149). Dabartinėje literatūrinėje kalboje veiksmožodis „pavydėti“ vartojamas su kilmininku¹⁶⁰. Tad čia turbūt galima įtarti vokiečių kalbos, kurioje „pavydėti“ („beneiden“, „mißgönnen“) vartojamas su galininku, įtaką Donelaičio vartosenai. Mažvydas (p. 279) žodžio „pavydėti“ formas vartojo, Sirvydas pateikė kaip lot. „invideo“, „aemulor“, „subinvideo“ atitikmenį (p. 633), bet nė vienas nepavartojo su pavydimą objektą įvardijančiu žodžiu, tad sunku ką pasakyti apie jų vartotus šio žodžio valdymo ypatumus. Daukša pusdalyvį „pavydėdami“ pateikė su kilmininku: „nei vėl pavydami jam jo gero“ (p. 247). Šulco vertime randame „pavydėti“ su kilmininku: „Varlė, pavydėdama pelei tokių gerų daiktų.“¹⁶¹

55 *To, sakau tau, tokio // neprieteliaus skaudžiai saugokis*. Autorius vėl primygtinai liepia („sakau tau, saugokis“) vengti dviveidžių, beje, kaip ir Vaišnoras (53-ios eil. paaiškinimas) išstardamas tą patį, žodį – *neprieteliaus*. Hegzametro eilutė taisyklinga, ją sudaro trys daktiliai ir du spondėjai. Cezūra pentemimerinė. Žodžio „saugokis“ antrojo asmens kirčiavimas yra neįprastas, bet autorius taip kirčiuoja ir *Metuose*. Pvz.: „Ale žmogau, žmogau! saugokis to neminėti“

¹⁵⁷ Jonas Palionis, XVI–XVII a. lietuviškų raštų atrankinis žodynas, p. 201.

¹⁵⁸ Jono Šulco „Ezopo pasakėčios“, p. 107.

¹⁵⁹ Giesmės dangaus miestui, p. 648.

¹⁶⁰ Nijolė Sližienė, Lietuvių kalbos veiksmožodžių junglumo žodynas, t. 2 (1), Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998, p.140.

¹⁶¹ Jono Šulco „Ezopo pasakėčios“, p. 103.

(VD 683); „Tikt, minau, saugokis, kad, sau kakalį kurdams“ (ŽR 285). *To*. Parodomasis įvardis „tas“ iš viso pavartotas 144 kartus, pasakėčiose – 19 kartų, šioje pasakėčioje – 2 kartus (LGČ 55, 64). *Sakau*. Įvairios veiksmazodžio „sakyti“ formos pavartotos iš viso 29 kartus, pasakėčiose – 6 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Iš 6 vartojimo atvejų pasakėčiose 5 kartus vartojamas vienaskaitos pirmas asmuo. Kituose kūriniuose tokios formos nėra. Mažvydas (p. 326) ir Sirvydas (p. 839) pateikė įvairias „sakyti“ formas, tarp jų ir „sakau“. Daukša (p. 719) pavartojo įvairias formas, bet „sakau“ nepateikė. *Skaudžiai*. Iš viso žodis pavartotas 8 kartus, pasakėčiose – 3 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Reikšmę „labai“, „smarkiai“ žodis yra iš viso gavęs 3 kartus. Be šios vietos, ją randame *Metuose*: „Mergos visos ir visi jauninteli klapai / Tas gėrybes juk kramtydami garbina skaudžiai“ (VD 626–627). „Nės tas rupuižes mūsų ponai garbino skaudžiai“ (RG 285). Turbūt reikėtų manyti, kad tokia reikšmė yra metaforinė. Mažvydas su Daukša šio žodžio nevartojo, Sirvydas pateikė (p. 303) kaip žodžių lot. „inclementer“, „asperē“ atitikmenį, taip suteikdamas jam reikšmę „negailestingai“, „žiauriai“. Aleksandrovas aiškina, kad žodis „skaudžiai“ reiškia „grausam“, „heftig“, „sehr“¹⁶². *Saugokis*. Iš viso įvairios veiksmazodžio „saugotis“ formos pavartotos 7 kartus. Kitose pasakėčiose šio žodžio nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas sangražinės formos nevartojo, tik „saugoti“ (p. 328), Daukša vartojo ir sangražinę formą (p. 720), Sirvydas užfiksavo ir paprastą, ir sangražinę formą (p. 840).

56 *Lapių dar per daug // visur ant svieto medžioja*. Autorius ramesniu tonu pradeda dėstyti savo argumentus ir samprotavimus. Frazei „per daug lapių medžioja“ suteikta metaforinė prasmė. Hegzametro eilutė taisyklinga. Vyrauja spondėjai, tik penktoji pėda, kaip dera, yra daktilis. Cezūra pentemimerinė. *Visur*. Žodis iš viso pavartotas 60 kartų, pasakėčiose – 7 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas (p. 430) ir Daukša (p. 746) vartojo, Sirvydas užfiksavo

¹⁶² Alexander Aleksandrow, *op. cit.*, p. 57.

kaip lot. „ubivis“ ir „ubique“ atitikmenį (p. 588). *Svieto*. Slavizmas. Reikšmė: pasaulio. Iš viso pavartotas 61 kartą, pasakėčiose – 8 kartus, šioje pasakėčioje – 2 kartus (LGČ 56, 72). Dabartinės literatūrinės kalbos požiūriu netaisyklinga leksema „ant svieto“ iš viso raštuose pavartota 7 kartus. Jai taikytinas toks pat paaiškinimas, koks buvo pateiktas 1-oje eilutėje pavartotai leksemai „ant laukų“. *Metuose* leksemą „ant svieto“ randame 3 kartus: „Kaip jūsų veislės pulks ant svieto šio prasiplatys“ (PL 380); „Irgi nemaž ant svieto šiaip ir taip prisibandęs“ (VD 319); „Taip ant svieto jau, kaip mums Šventas praneša raštas“ (RG 856). Dauguma šios leksemos vartojimo atvejų tenka pasakėčioms: jose ją randame 4 kartus. Be 2 vartojimo atvejų šioje pasakėčioje (LGČ 56, 72), ji pavartota dar dviejose pasakėčiose: „Ir neturėdama jau ant viso svieto pagalbos“ (ŠD 26); „Taip ant svieto yra“ (VP 37). Mažvydas vartojo ir žodį „svietas“, ir leksemą „ant svieto“ (p. 359), Sirvydas laikė žodį „svietas“ lot. žodžių „horizon“ (p. 226) ir „mundus“ (p. 524) atitikmeniu, bet leksemos „ant svieto“ nepateikė. Daukša užfiksavo žodį „svietas“, bet leksemos „ant svieto“ nepateikė (p. 726). Palionis nurodo žodį „svietas“ dar esant Pretorijaus žodyne ir Chilinskio *Biblijoje*¹⁶³.

57 *Ir klastorių nereik // tiktai tarp būrų ieškoti*. Kadangi pasakėčios personažai vaizdavo paprastus valstiečius, dabar autorius jaučia turįs pasakyti, jog godumas ir savanaudiškumas, pridengti apgaulingu nuoširdumu ir mandagumu, yra ne socialinio sluoksnio, o konkretaus žmogaus asmenybės bruožas, pasitaikantis tarp įvairių sluoksnių žmonių. Hegzametras taisyklingas. Eilutę sudaro trys spondėjai ir du daktiliai. Cezūra pentemimerinė. *Klastorių*. Apgaviką reiškiantis hibridinės darybos (prie lietuviškos šaknies pridėta nelietuviška priešaga) žodis iš viso pavartotas 4 kartus, pusė vartojimo atvejų (2 kartai) tenka pasakėčioms, šioje pasakėčioje pavartotas tik čia. Mažvydas su Daukša šio žodžio nevartojo, Sirvydas neužfiksavo. Žodis pateiktas

¹⁶³ Jonas Palionis, *XVI–XVII a. lietuviškų raštų atrankinis žodynas*, p. 458.

Pretorijaus žodyne¹⁶⁴, jis randamas giesmynuose¹⁶⁵. *Nereik*. Žodis iš viso pavartotas 7 kartus, pasakėčiose 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Donelaitis vartojo ir sutrumpintos, ir nesutrumpintos galūnės veiksmazodžio „reikėti“ formas. Mažvydas pavartojo kontrahuotą formą be neiginio („reik“, p. 321), Daukša vartojo nekontrahuotą formą „nereikia“ (p. 691), Sirvydas tokią pat nekontrahuotą formą pateikė kaip lot. „nihil opus est“ atitikmenį (p. 309). *Tiktai*. Ši dalelytė iš viso pavartota 9 kartus, pasakėčiose 4 kartus, šioje pasakėčioje – 3 kartus (LGČ 57, 58, 69). Mažvydas (p. 387) ir Daukša (p. 735) vartojo, Sirvydas užfiksavo (p. 871). *Būry*. Germanizmas. *Raštų* (1977) komentaruose paaiškinta taip: „Būrais (vok. Bauer – valstietis, sodietis) Donelaičio laikais buvo vadinami Rytų Prūsijoje gyvenę baudžiauninkai.“¹⁶⁶ Žodis iš viso pavartotas 103 kartus, kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas ir Daukša nevartojo, Sirvydas neužfiksavo. *Ieškoti*. Retas žodis: įvairios jo formos pavartotos iš viso 4 kartus. Kitose pasakėčiose nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas (p. 145) ir Daukša (p. 660) vartojo, Sirvydas užfiksavo kaip lot. „quaero“, „inquire“, „investigo“ atitikmenį (p. 536).

58 *Eik, klausinėk tiktai, // kas pony dvaruose destis*. Autorius vėl prabyla emocingiau, pavartodamas dvi liepiamąsias formas. Apie dvaro žmonių ydas jis kalba tiesiogiai, atmetęs pasakėčios alegoriją. Leonas Gineitis nurodo, kad čia atskleidžiamas vokiškojo dvaro dvideidiškumas¹⁶⁷. Šis teiginys teisingas, nes juk lietuviškų dvarų tada Prūsijoje ir nebuvo. Hegzametas geras. Jis sudėtas iš trijų spondėjų ir dviejų daktilių. Eilutė turi metrinės (kiekybinės) eilėdaros elementų. Cezūra pentemimerinė. Dabartinės literatūrinės kalbos požiūriu nėra įprastas žodžio „dvaruose“ pirmo skiemens kirčiavimas, bet tokią pat kirčio poziciją randame ir *Metuose*: „Ak! kaip daug mieste bei dvaruo-

¹⁶⁴ *Ibid.*, p. 194.

¹⁶⁵ *Giesmės dangaus miestui*, p. 647.

¹⁶⁶ Kristijonas Donelaitis, *Raštai*, p. 355.

¹⁶⁷ Leonas Gineitis, *Prūsiškasis patriotizmas ir lietuvių literatūra*, Vilnius: Pradai, 1995, p. 88.

se prisistena“ (VD 32)¹⁶⁸. *Klausinėk*. Itin retas Donelaičio žodis, čia vienintelis jo vartojimo atvejis, kitur niekur nėra. Mažvydas ir Daukša tokio žodžio nevartojo, Sirvydas neužfiksavo. Šulco vertime jo irgi nėra. *Pony*. Slavizmas. Iš viso Donelaičio kūrinuose pavartotas 101 kartą, pasakėčiose – 5 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas vartojo gausiai (p. 294), Daukša nevartojo, Sirvydas neužfiksavo. Šulco vertime yra¹⁶⁹. *Dvaruose*. Iš viso žodis pavartotas 5 kartus, kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas žodį vartojo (p. 110), Daukša nevartojo, Sirvydas užfiksavo (p. 708). *Destis*. Tai yra veiksmažodžio „dėtis“ forma. Reikšmė: „dedasi“. Itin retas žodis, tai vienintelis jo vartojimo atvejis, daugiau tokio žodžio Donelaičio kūrinuose niekur nėra. Mažvydas su Daukša žodžio „dėti(s)“ formas, tarp jų ir formą „destis“ (p. 704). Žodį „destis“ randame ir Jaugelio-Telegos giesmėje: „Kas tatau destis, kas svieta išvaikė?“¹⁷⁰

59 *Kur švelnioms uodegoms siratų skaudulius glosto*. Aiškų tiesioginį kalbėjimą autorius keičia išradingu ir sudėtingu metaforiniu vaizdu: dviveidę saldžialiežuvių lapę primenantį švelni uodega reiškia saldžius malonius žodžius. Aleksandrovas šią vietą pakomentavo kaip išradingą poetizmą¹⁷¹. Hegzametras taisyklingas. Eilutė sudaryta iš trijų spondėjų ir dviejų daktilių. Cezūra pentemimerinė. *Kur*. Jungtukas šalutiniam vietos sakiniui prijungti iš viso pavartotas 12 kartų. Kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – 2 kartus (LGČ 59, 72). *Švelnioms*. Itin retas Donelaičio žodis: čia yra vienintelis jo vartojimo atvejis, kituose kūrinuose jo niekur nėra. Mažvydas ir Daukša žodžio „švelnus“ nevartojo, Sirvydas nepateikė. Šulco vertime jo irgi nėra. *Siratų*. Slavizmas. Reikšmė: našlaičių. Iš viso žodis pavartotas 4 kartus, dauguma vartojimo atvejų (3 kartai) priklauso pasakėčioms, šioje pasakėčioje pavartotas tik čia. Visais atvejais apie našlaičius autorius

¹⁶⁸ Galima skaityti ir taip: *Akl kaip daug mieste bei dvaruose prisistena*.

¹⁶⁹ Jono Šulco „*Ezopo pasakėčios*“, p. 199.

¹⁷⁰ *Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija*, p. 83.

¹⁷¹ Alexander Aleksandrow, p. 57.

kalba su užuojauta. *Metuose* visų būrų vardu Selmas kalba metaforiškai, našlaičių dalios žmonėmis laikydamas visus būrus: „Mes, griešni siratos, mes, biedni nabagėliai“ (ŽR 644). Mažvydas žodį „sirata“ vartojo (p. 335), Daukša nevartojo, Sirvydas užfiksavo (p. 844). Palionis nurodo žodį esant Bretkūno *Biblijoje*, Daukšos *Postilėje* ir Volfenbiutelio *postilėje*¹⁷². Žodį randame ir giesmynuose (p. 651) *Skaudulius*. Labai retas, tik 2 kartus pavartotas Donelaičio žodis. Abu vartojimo atvejai randami pasakėčiose, kituose kūriniuose šio žodžio nėra. Šioje pasakėčioje pavartotas tik čia. Mažvydas ir Daukša šio žodžio nevartojo, Sirvydas neužfiksavo. *Glosto*. Retas Donelaičio žodis, iš viso pavartotas 3 kartus, iš jų – 2 kartus metaforine prasme. Kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Nei Mažvydas, nei Daukša žodžio „glostyti“ nepavartojo, Sirvydas „glostau“ pateikė kaip lot. „mulceo“ atitikmenį (p. 166).

60. *O paseloms smarkus // neprietelius vargdienį lupa*. Eilutė atskleidžia tai, ką dangstė ankstesnės eilutės išsakytas dvideidiškumas. Netinkamas niekšo elgesys pabrėžiamas ir padidinamas epiteto „smarkus“. Epitetas stovi prieš cezūrą, tad yra itin išryškintas. Su ankstesne eilute sieja ir metaforos vartojimas: čia metaforiškai pavartotas žodis „lupa“. Hegzametras taisyklingas. Jis sudarytas iš trijų daktilių ir dviejų spondėjų. Cezūra pentemimerinė. Dabartinės literatūrinės kalbos požiūriu nėra įprastas žodžio „vargdienį“ pirmojo skiemens kirčiavimas, bet tokį pat atvejį randame ir *Metuose*: „Kas tau liepė vargdienį nuliūdusį spardyti“ (ŽR 483). *Paseloms*. Reikšmė: iš pasalų. Tai suprieveiksmėjęs tarminės kontrahuotos galūnės įnagininkas (nesutrumpinta forma: „pasalomis“)¹⁷³. Labai retas Donelaičio žodis. Be šios vietos, dar 1 kartą prieveiksminiame junginyje „iš paselų“ pavartotas kitoje pasakėčioje (ŠD 7). Mažvydas ir Daukša tokio prieveiksmio nevartojo, Sirvydas neužfiksavo. Šulco vertime jo irgi nėra. Jį vartojo Vaišnoras:

¹⁷² Jonas Palionis, *XVI–XVII a. lietuviškų raštų atrankinis žodynas*, p. 416.

¹⁷³ Zigmas Zinkevičius, *Lietuvių kalbos istorinė gramatika*, Vilnius: Mokslas, 1981, p. 174.

„pasalomis nekenčia“¹⁷⁴. *Smarkus*. Žodis iš viso pavartotas 10 kartų, pasakėčiose – 4 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas (p. 339) ir Daukša (p. 722) žodį vartojo, Sirvydas pateikė kaip lot. „severus“, „durus“, „rigidus“ atitikmenį (p. 526), kaip ir Donelaitis, suteikdamas žodžiui „smarkus“ reikšmę „griežtas“, „rūstus“, „piktas“. *Vargdienį*. Žodis iš viso pavartotas 6 kartus, pasakėčioms tenka pusė vartojimo atvejų (3), šioje pasakėčioje pavartotas tik čia. Mažvydas su Daukša šio žodžio nevartojo, Sirvydas neužfiksavo. Vincento Drotvino teigimu, „visi Donelaičio raštų sudurtiniai daiktavardžiai pagal sandų tarpusavio santykį yra determinatyviniai: vienas sandas apibrėžia, patikslina kitą, paprastai, pirmasis antrąjį“¹⁷⁵. Tad žodis „vargdientis“ itin pabrėžia vargą, pasakydamas, kad turimo omenyje žmogaus dienos yra kupinos vargo. *Lupa*. Iš viso žodis pavartotas 7 kartus, dauguma vartojimo atvejų (4) tenka pasakėčioms. Metaforinę reikšmę (engti, spausti, kamuoti, apiplėšinėti) randame iš viso 5 kartus. Šioje pasakėčioje žodis pavartotas tik čia, reikšmė metaforinė. Panašų į šį pasakymą randame *Metuose*: „Kožnas juk žioplys, vargdienių nugarą lupdams“ (ŽR 393). Mažvydas ir Daukša žodžio nevartojo, Sirvydas pateikė ir metaforinę reikšmę, iš šio veiksmazodžio padarytą būvardį „lupus“ laikydamas lot. „praedatorius“ atitikmeniu (p. 257). Panašią apiplėšinėjimo reikšmę žodžiui „lupa“ suteikia ir Donelaitis: „Rods, žėlėk Dieve! Mūs viešpatys maloningi / Būrą, vis pinigų daugiau norėdami, lupa“ (ŽR 370–371).

61 *Mesk šelmystę šalin // ir visą velnišką klastą*. Pasakotojas dabar kreipiasi į nenaudėlius, liepdamas atsikratyti ydų. Hegzametas geras. Eilutė sudėta iš trijų spondėjų ir dviejų daktilių. Cezūra pentemimerinė. *Mesk*. Čia pavartota perkeltinė žodžio reikšmė. Retas Donelaičio žodis, iš viso pavartotas 4 kartus: *Metuose* 2 kartai skirti siūlų metimui staklėse apibūdinti (PL 623 ir 624). O 1 kartą žodžiui „mesti“ suteikta

¹⁷⁴ Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija, p. 94.

¹⁷⁵ Vincentas Drotvinas, „K. Donelaičio raštuose vartojami sudurtiniai žodžiai“, in: *Kristijonas Donelaitis: Pranešimai, straipsniai, archyvinė medžiaga, (Literatūra ir kalba, t. 7)*, Vilnius: Vaga, 1965, p. 266.

sviedimo prasmė. Metaforinės prasmės ten nėra. Kitose pasakėčiose šio žodžio nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas su Daukša šio žodžio nevartojo, Sirvydas pateikė ir tiesioginę, ir siūlų metimą staklėse nusakančią reikšmę (p. 766). *Šalin*. Labai retas Donelaičio žodis: kituose kūriniuose jo niekur nėra, tik čia. Mažvydas vartojo (p. 361), Daukša nevartojo, Sirvydas pateikė kaip lot. „peregre“ ir „longe procul“ atitikmenį (p. 442). Be to, jo žodyne randame žodį „šalin“, pavartotą su tos pačios šaknies veiksmažodžiu, kaip ir Donelaičio: „šalin atmetu“ (p. 351). *Velnišką*. Labai retas Donelaičio žodis, iš viso pavartotas tik 2 kartus. Kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas ir Daukša nevartojo, Sirvydas pateikė žodį „velniškas“ kaip lot. „daemonicus“ atitikmenį (p. 138).

62 *Artymą savo mylėk, // kaip myli tu save patį*. Donelaitis čia sueilivio Naujajame Testamente skelbtą Dievo įstatymą: „Mylėk savo artimą kaip save patį“ (Mt. 19, 19; Rom. 13, 9; Gal. 5, 14)¹⁷⁶. Iš NT šis Dievo įstatymas perėjo į katekizmus. Mažvydo katekizme prisakoma: „Mylėk artimą tavo“ (p. 36), Daukšos katekizme į mokinio klausimą, ką mylėti krikščionies meile, atsakoma: „Dievą ant viso, o artimą kaip save patį“ (p. 211). Hegzometro eilutė taisyklinga, ji sudaryta iš trijų daktilių ir dviejų spondėjų. Cezūra pentemimerinė. *Artymą*. Retas žodis, iš viso pavartotas tik 3 kartus, dauguma vartojimo atvejų (2 kartai) tenka šiai pasakėčiai (LGČ 62, 63), kitose pasakėčiose jo nėra. Mažvydas (p. 36) ir Daukša (p. 636) vartojo, Sirvydas pateikė kaip lot. „proinquus“, „proximus“, „vicinus“ atitikmenį (p. 116). *Mylėk*. Įvairios veiksmažodžio „mylėti“ formos pavartotos iš viso 17 kartų, pasakėčiose – 5 kartus, iš jų šioje pasakėčioje – 4 kartus (LGČ 62, 75). Mažvydas (p. 36) ir Daukša (684) vartojo, Sirvydas pateikė kaip lot. „amo“, „amplexor“, „complector aliquem“ atitikmenį (p. 272). *Save*. Sangrąžinis įvardis „savęs“ iš viso pavartotas 59 kartus. Pasakėčiose randame tik 2 kartus pavartotą šio žodžio vns. gal., šioje

¹⁷⁶ Vertė Česlovas Kavaliauskas. Cituojama iš: *Šventasis Raštas. Senasis ir Naujasis Testamentas*, Vilnius: Lietuvos katalikų vyskupų konferencija, 1999.

pasakėčioje – tik čia. Mažvydas (p. 329) ir Daukša (p. 720) šį įvardį vartojo (p. 329), Sirvydas užfiksavo (p. 841). *Patį*. Iš viso šis įvardis pavartotas 25 kartus, pasakėčiose – 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas (p. 277) ir Daukša (p. 705) žodį vartojo, Sirvydas užfiksavo (p. 808).

63 *Kas tau nemalonu*, // *nevelyk artymui savo*. Eilutė detalizuoja ką tik išdėstytą katekizmo priesaką. Hegzametras geras, eilutę sudaro trys spondėjai ir du daktiliai. Cezūra pentemimerinė. *Nemalonu*. Labai retas Donelaičio žodis: kituose kūriniuose jo nėra, tik čia. Mažvydas ir Daukša nevartojo, Sirvydas neužfiksavo. Šulco vertime jo irgi nerandame. *Nevelyk*. Slavizmas. Reikšmė: negeisk. Retas žodis, iš viso pavartotas tik 3 kartus, kitose pasakėčiose jo nėra, šioje – tik čia. Mažvydas su Daukša nevartojo, Sirvydas neužfiksavo. Palionis nurodo žodį „velyti“ vartojus Vaišnorą, Bretkūną, Petkevičių¹⁷⁷.

64. *O kas tau malonu*, // *daryk ir jam tai širdingai*. Kaip ir anks-tesnėse eilutėse, čia sueiliuotas katekizmų priesakas. Plg.: Daukšos katekizme į mokinio klausimą, kaipgi turime mylėti artimą kaip save patį, mokytojas atsako: „Geisdami jam ir darydami tai visa, ko norėtumbime ir teiktumbime patys sau“ (p. 213). Hegzametras sudėtas gerai: eilutę sudaro trys spondėjai ir du daktiliai. Cezūra pentemimerinė. *Malonu*. Labai retas žodis: Donelaitis daugiau šio prieveiksmio niekur nepavartojo, tik čia. Mažvydas (p. 219) ir Daukša (p. 681) vartojo, Sirvydas neužfiksavo. *Daryk*. Veikimo, dirbimo reikšmę poetas šiam žodžiui suteikė iš viso 13 kartų, pasakėčiose – 4 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas (p. 85) ir Daukša (p. 646) žodį vartojo (p. 85), Sirvydas pateikė gausiai (p. 702).

65 *Lapė, kaipo // iš pasakos mūsų // mandagiai girdim*. Poetas dar sykį grįžta prie pavyzdžio. Hegzametras taisyklingas. Jis sudėtas iš trijų daktilių ir dviejų spondėjų. Cezūra po trečiojo (tritemimerinė) ir aštuntojo puspėdžio (ji pavadinimo neturi). Žodžio „mandagiai“ pirmo skiemens kirčiavimas nėra literatūrinei kalbai įprastas, bet

¹⁷⁷ Jonas Palionis, *XVI–XVII a. lietuviškų raštų atrankinis žodynas*, p. 532.

Donelaičio taip kirčiuojama visur. Pvz.: „**O** gaspadinė **jo** pūstynės **mandagai lopė**“ (PL 58); „**N**ės, prisirijęs **jau** nenumanė **mandagai elgtis**“ (RG 168); „**B**et **jau taip** kožnam Dievs **vietą mandagai taikė**“ (RG 467). *Kaipo*. Žodis iš viso pavartotas 5 kartus, dauguma vartojimo atvejų (3) tenka pasakėčioms. Šioje pasakėčioje jį randame pavartotą 2 kartus (LGČ 65, 75). Mažvydas žodį vartojo (p. 178), Daukša nevartojo, Sirvydas pateikia „kaipo“ lot. „ut“, quomodo“ atitikmenį (p. 182). *Pasakos*. Žodis iš viso pavartotas 14 kartų, pasakėčiose – 5 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Šiuo žodžiu Donelaitis vadina įvairius pasakojimus (PL 617; ŽR 127), taip pat ir pasakėčias (RJ 31; PŠ 34). Vieną savo pasakėčią jis pavadino „Pasaka apie šūdvalbį“. Šulcas, išvertęs Ezopo pasakėčias, rinkinį pavadino *Ezopo pasakos* ir tokį terminą pagrindė savo pratarinėje¹⁷⁸. Mažvydas ir Daukša žodžio nevartojo, Sirvydas pateikė kaip lotyniškų žodžių „fabula“, „neniae aniles“, „fabulositas“, „apologus“ atitikmenį (p. 107). *Mandagai*. Iš viso šis prieviks mis pavartotas 14 kartų, pasakėčiose – 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas šio žodžio nevartojo, Daukša – tik būdvardį „mandagus“ (p. 681), Sirvydas pateikė kaip lot. žodžių „apposite“, „apte“, „accommodate“, „scite“, „non inelegenter“ atitikmenį (p. 177, 321), taip akcentuodamas mokėjimo veikti tinkamu momentu, deramumo, atitinkamumo reikšmę. Panašiai šį žodį suprato Šulcas: „Gerai tau, jei išmokęs vertai, tikrai, mandagai, tikru čėsu ir tikroje vietoj ir tiems žmonėms, kuriems kokio reikia žodžio, apie tai kalbėsi, tai tavo žodis kaip auksas ar brangus akmenėlis garbėj bus laikomas.“¹⁷⁹ Donelaitis šioje eilutėje žodžiui „mandagai“ irgi suteikia reikšmę „kaip tik“, „kaip sykis“, „atitinkamai“.

66 *Iš klastos // įpuvusius kaulus // siūlijo gandrui*. Kartojama jau žinoma lapės vaišių detalė, kai lapė pasiūlė gandrui bjauraus, netinkamo valgio. Hegzametras geras, sudėtas iš trijų spondėjų ir dviejų daktilių. Eilutė turi dvi cezūras: tritemimerinę ir heptemimerinę. *Iš*

¹⁷⁸ Jono Šulco „Ezopo pasakėčios“, p. 85.

¹⁷⁹ *Ibid.*, p. 97.

klastos. Tai vienintelis šios leksemos vartojimo atvejis, kituose kūri-
niuose jos daugiau niekur nėra. Gelumbeckaitė teigia, jog konstruk-
cijos „iš“ su kilmininku priešasčiai reikšti vartosenai Bretkūno NT
vertime darė įtakos vokiečių kalba¹⁸⁰. Gal šios kalbos poveikį galima
įžvelgti ir šiuo atveju. *Siūlijo*. Tokią veiksmažodžio „siūlyti“ būtojo
laiko formą Donelaitis pavartojo tik 2 kartus, abu pasakėčiose, šioje
pasakėčioje – tik čia. *Metuose* poetas vartojo formą „siulė“ (VD 342;
RG 59, 203). Mažvydas su Daukša žodžio „siūlyti“ nevartojo, Sirvydas
jo irgi nepateikė. Šulco vertime yra tik bendratis „siūlyt“¹⁸¹.

67 *O jai gandrai vėl // išvėmęs rupuižę davė*. Kartojama jau žino-
ma gandro atsilyginimo tuo pačiu detalė, pasiūlant lapei netinkamo
valgio. Taip išreiškiama mintis, kad ir lapė, ir gandrai yra vieno galo.
Hegzametro eilutė taisyklinga. Vyrauja spondėjai, tik penktoji pėda
yra daktilis. Cezūra pentemimerinė. *Vėl*. Žodis iš viso pavartotas 77
kartus, kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvy-
das nevartojo, Daukša vartojo (p. 742), Sirvydas užfiksavo (p. 883).

68 *O tikt beklastuodami // vagys lankė kits kitą*. Eilutė atvirai ir
aiškiai pasako tai, ką buvo galima nuspėti anksčiau: abu personažai
sulyginami, jie abu yra nenaudėliai. Hegzametras taisyklingas, ei-
lutė sudaryta iš trijų spondėjų ir dviejų daktilių. Cezūra po šeštojo
puspėdžio nėra ryški. *Tikt*. Žodis iš viso pavartotas 13 kartų, kitose
pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Kabelka šį atvejį įdėjo į
dalelyčių skyrelį¹⁸², tačiau atrodo, kad čia yra priešpriešos („vis dėlto“,
„bet“) reikšmę turintis jungtukas: jie darė bloga vienas kitam, o vis
dėlto lankė vienas kitą. Panašiai jis vartotas *Metuose*: „Šypsos, rods,
o tikt mūsų šauną garbina duoną“ (ŽR 532). Mažvydas ir Daukša
šio žodžio nevartojo, Sirvydas užfiksavo tik nekontrahuotą formą
(p. 897). Šulcas vartojo gausiai¹⁸³. *Beklastuodami*. Reikšmė: klas-
tingai elgdamiesi, apgaudinėdami. Veiksmažodis „klastuoti“ iš viso

¹⁸⁰ Jolanta Gelumbeckaitė, *op. cit.*, p. 222.

¹⁸¹ Jono Šulco „Ezopo pasakėčios“, p. 115.

¹⁸² Jonas Kabelka, *op. cit.*, p. 238.

¹⁸³ Jono Šulco „Ezopo pasakėčios“, p. 200.

pavartotas 9 kartus, pasakėčiose – 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čionai. Tokią pat žodžių samplaiką poetas pavartojo ir *Metuose*: „klastuodami vagys“ (ŽR I 13); Klasta ir vagystė Donelaičio sąmonėje stovi greta: „Taip nesvietiškai klastuot ir vogt užsimano“ (ŽR 145). Mažvydas ir Daukša žodžio „klastuoti“ nevartojo, Sirvydas neužfiksavo. Palionis nurodo, kad Bretkūno *Biblijos* vertime yra žodis „klastyti“¹⁸⁴. *Vagys*. Žodis iš viso pavartotas 8 kartus, pusė vartojimo atvejų (4) tenka pasakėčioms, šioje pasakėčioje šį žodį randame tik čia. Nėra labai aišku, kodėl poetas vagimis pavadino abu pasakėčios personažus. Vištas vagianti lapė tokio apibūdinimo užsitarnavo, bet gandras anksčiau nebuvo pristatytas kaip vagišius. Galima spėti, jog žodis „vagys“ čia pavartotas kaip žodžių „nedorėliai“, „niekšai“ sinonimas. Mažvydas ir Daukša žodžio „vagis“ nevartojo, Sirvydas pateikė jį kaip lot. „fur“ ir „furunculus“ atitikmenį (p. 645). *Kits kitą*. Iš viso sintagma pavartota 4 kartus, kitose pasakėčiose jos nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Taikant dabartinių žodžių reikšmes, šios eilutės prasmė išeina nelabai aiški. Gali net kilti įtarimas, kad autorius pamiršo ankstesnį tekstą ar apsiriko, nes juk gandras atėjo pas lapę neplanuodamas klastos, o lapė apskritai nebuvo kviesta apsilankyti. Tačiau turbūt turėtume manyti, jog Donelaitis šiais žodžiais smerkia ne tik lapės, bet ir gandro elgesį: kiaurai permatydamas lapės būdą ir net jos kėslus, gandras to neparodo, su ja mandagiai elgiasi, vaišių atsisako, remdamasis išgalvota priežastimi, o paskui, nutaikęs proga, staiga atsikeršija. Tad abiem taikydamas žodį „beklastuodami“, poetas, matyt, nori pasakyti, kad personažai – abu labu tokiu, abu nedorėliai (poeto žodžiais tariant, vagys), abu bendravo (tai, matyt, ir reiškia žodžiai „lankė kits kitą“) ir apgaudinėjo vienas kitą.

69 *Bet dabokim tiktai, // ar svieto būdas geresnis*. Nurodęs ypatingus nedorėlius, poetas pereina prie visų žmonių, prie visuotinių dorovės normų. Hegzametras sudėtas gerai, eilutę sudaro trys spondejai ir du daktiliai. Cezūra pentemimerinė. *Dabokim*. Slavizmas.

¹⁸⁴ Jonas Palionis, *XVI–XVII a. lietuviškų raštų atrankinis žodynas*, p. 194.

Reikšmė: žiūrėkim, atkreipkim dėmesį. Žodis iš viso pavartotas 15 kartų, pasakėčiose – 5 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas (p. 81) ir Daukša (p. 645) šį žodį vartojo, Sirvydas jį vartojo *Punktuose sakymų*¹⁸⁵, o žodyne pateikė kaip lot. „conspicio“, „prospicio“, „tendo“, „exploro“ atitikmenį (p. 258, 556), pabrėždamas akylo žiūrėjimo, stebėjimo reikšmę. Randame šį žodį ir Bretkūno *Postilėje*: „ir tu, mano miela Lietuva, gerai dabokis“¹⁸⁶. Be to, žodis randamas ir giesmynuose¹⁸⁷. *Svieta*. Čia žodis „svietas“ reiškia žmones. *Būdas*. Iš viso papročių, nuostatų, polinkių reikšmė šiam žodžiui suteikta 7 kartus, pasakėčiose – 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas šią reikšmę vartojo (p. 68), Šulco pasakėčiose ją irgi randame¹⁸⁸. Daukša suteikė šiam žodžiui tik priemonės, tam tikros tvarkos, kelio ką nors darant reikšmę (p. 643), Sirvydas irgi žodį „būdas“ pateikė kaip lot. „via“ (p. 454) atitikmenį ir žodžių „kelias“, „patogybė“ sinonimą (p. 437).

70 *Iš burnos // išėina ūmai // „sesutė“, „brolelis“*. Pateikiami įprasti žmonių vienas kitam skirti malonūs kreipiniai. Hegzametras taisyklingas. Jį sudaro trys spondėjai ir du daktiliai. Eilutė turi dvi cezūras: tritemimerinę ir heptemimerinę. *Iš burnos*. Čia „iš“ su kilmininku pavartotas taisyklingai. *Burnos*. Labai retas Donelaičio žodis, iš viso pavartotas tik 3 kartus. Kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Panaši eilutė: „Keikesčių niekadosis jo burnos nesulaukėm“ (VD 656). Mažvydas ir Daukša žodžio „burna“ nepavartojo, Sirvydas pateikė kaip lot. „os“ „bucca“ atitikmenį (p. 165). *Išėina*. Labai retas Donelaičio veiksmažodis. *Metuose* jo nėra, tik 2 kartus pavartotas pasakėčiose. Šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas (p. 157) ir Daukša (p. 664) žodį vartojo, Sirvydas junginį „išėimi iš kur“ pateikė kaip lot. „evado“, „secedo“ atitikmenį (p. 550). *Ūmai*. Žodis iš viso pavartotas 7 kartus, „gera pusė vartojimo atvejų (4) tenka pasakėčioms, šioje pasakėčioje jis pavartotas tik čia. Mažvydas ir Daukša žodžio nevartojo,

¹⁸⁵ *Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija*, p. 69.

¹⁸⁶ *Ibid.*, p.87.

¹⁸⁷ *Giesmės dangaus miestui*, p. 646.

¹⁸⁸ *Jono Šulco „Ezopo pasakėčios“*, p. 125.

Sirvydas pateikė kaip lot. „repente“, „subito“, „ex tempore“ atitikmenį (p. 286). *Sesutė*. Tokia deminutyvo forma pavartota tik čia, kituose kūrinuose jos niekur nėra. Mažvydas ir Daukša jos nevartojo, Sirvydas mažybinės formos irgi neužfiksavo. *Brolelis*. Žodis iš viso pavartotas 7 kartus, kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje randame 2 kartus (LGČ 70, 74). Mažvydas ir Daukša deminutyvo nevartojo, Sirvydas pateikė kaip lot. „fraterculus“ atitikmenį (p. 119). Abu šie deminutyvai („sesutė“ ir „brolelis“) reiškė mandagų kreipimąsi į tos pačios pasaulietinės ar religinės bendruomenės narį ir Lietuvoje buvo paplitę, nes kreipiniai „pone“ ir „ponia“ nebuvo vartojami. Straipsnio autorei dar teko girdėti žodžiu „sesute“ kreipiantis vieniems į kitas to paties kaimo senas moteris XX a. aštuntajame dešimtmetyje.

71 *O iš rankų tiesiog // pasislėpęs budelis kerta*. Eilutė ir paraleli, ir kontrastuoja su ankstesne. Hegzametras taisyklingas. Jame randame tris daktilius ir du spondėjus. Cezūra pentemimerinė. *Iš rankų*. Retorinė paralelizmo figūra: *Iš burnos [...] iš rankų. Iš rankų [...] kerta*. Darinys nėra taisyklingas lietuvių kalbos požiūriu, bet galima pritarti *Raštų* (1977) komentarui, teigiančiam, kad jis gali būti taisyklingas, laikant jį dėl paralelizmo atsiradusia metafora: „*Iš burnos [...] iš rankų*; dvi vienodos konstrukcijos, paremtos analogija; kalbiniu požiūriu antroji nėra taisyklinga. Tačiau vaizdinė prasmė gali būti tokia: kaip iš burnos iššoka sesutė, brolelis, taip iš rankų – budelis.“¹⁸⁹ *Rankų*. Iš viso žodis „ranka“ pavartotas 21 kartą, pasakėčiose – 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas (p. 317) ir Daukša (p. 716) žodį vartojo, Sirvydas užfiksavo (p. 834). *Tiesiog*. Šis prievoksmis iš viso pavartotas 5 kartus. Kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas ir Daukša jo nevartojo, Sirvydas neužfiksavo, jis pateikė tik „tiesiogiai“ (p. 871). *Pasislėpęs*. Iš viso veiksmažodžio „pasislėpti“ įvairios formos pavartotos 16 kartų. Kitose pasakėčiose šio žodžio nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas ir Daukša nevartojo, Sirvydas užfiksavo tik „slėptis“ (p. 847). *Budelis*. Labai retas Donelaičio

¹⁸⁹ Kristijonas Donelaitis, *Raštai*, p. 355.

žodis, tik 2 kartus pavartotas pasakėčiose, šioje pasakėčioje – tik čia. *Metuose* jo nėra. Mažvydas su Daukša nevartojo, Sirvydas pateikė kaip lot. „carnifex“ ir „tortor“ atitikmenį (p. 197). *Kerta*. Iš viso žodis pavartotas 5 kartus, kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas ir Daukša žodžio nevartojo. Sirvydas užfiksavo kaip lot. „seco“ ir „caedo“ atitikmenį (p. 500).

72 *Taip ant svieto yra, // kur velnias abažą valdo*. Po raginimo pažiūrėti į žmonių dorovę pateikiama to žiūrėjimo išvada, kad piktošioms jėgoms tarnauja daug žmonių. Hegzametras taisyklingas. Eilutė sudėta iš trijų spondėjų ir dviejų daktilių. Cezūra pentemimerinė. *Yra*. Iš viso nesutrumpinta forma „yra“ pavartota 4 kartus, pasakėčiose – 3 kartus, šioje pasakėčioje – tik čionai. *Velnias*. Žodis iš viso pavartotas 15 kartų. Kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas vartojo irgi tokią pat formą (p. 416), Daukša vartojo „velinas“ (p. 742), Sirvydas irgi žodį „velinas“ pateikė kaip lot. „cacodaemon“ atitikmenį (p. 138). Nekontrahuotą formą randame giesmynuose¹⁹⁰, ją vartojo ir Šulcas¹⁹¹. *Abažą*. Slavizmas. Kabelka pateikia reikšmes: pulkas, būrys, kariuomenė¹⁹². Labai retas Donelaičio žodis, kituose kūriniuose jo niekur kitur nėra, tik čia. Mažvydas ir Daukša nevartojo, Sirvydas neužfiksavo. Palionis pateikia formą „abazas“, rastą Bretkūno *Biblijoje* ir Jokūbo Morkūno *Postilėje* ir nurodo, kad žodis turi stovyklos, guolio, naktigulto reikšmę¹⁹³. *Valdo*. Veiksmažodis „valdyti“ iš viso pavartotas 6 kartus. Kitose pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas žodį vartojo (p. 409), Daukša vartojo „valdžioti“ (p. 741), Sirvydas tarp kitų šio žodžio reikšmių nurodo ir susijusią su karyba, pateikdamas junginį „karią (kariuomenę) vedu, valdau“ kaip lot. „duco exercitum, agmen, ordines“, „administro rem bellicam“ atitikmenį (p. 180).

¹⁹⁰ *Giesmės dangaus miestui*, p. 652.

¹⁹¹ Jono Šulco „*Ezopo pasakėčios*“, p. 103.

¹⁹² Jona Kabelka, *op. cit.*, p. 49.

¹⁹³ Jonas Palionis, *Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a.*, p. 278; Jonas Palionis, *XVI–XVII a. lietuviškų raštų atrankinis žodynas*, p. 16.

73 *Ir tarp savo tarnų //savo didelę kaimenę gano.* Tęsiama anks-
tesnės eilutės mintis. Hegzametras sudėtas taisyklingai. Jame vy-
rauja daktiliai: jų čia yra keturi, o spondėjai – tik vienas. Cezūra
pentemimerinė. *Tarnų.* Žodis iš viso pavartotas 33 kartus. Kitose
pasakėčiose jo nėra, šioje pasakėčioje – tik čia. Mažvydas (p. 375) ir
Daukša (p. 730) žodį vartojo, Sirvydas užfiksavo (p. 868). *Kaimenę.*
Iš viso žodis pavartotas 10 kartų, pasakėčiose – 2 kartus, šioje pasa-
kėčioje – tik čia. Mažvydas su Daukša žodžio „kaimenė“ nevar-
tojo, Sirvydas neužfiksavo. Donelaitis dažniausiai šiuo žodžiu apibūdina
kiaulių arba galvijų bandą: „Kam išbėgai taip, prastojęs kaimenę
kiaulių?“ (PL 281); „Slūžyt ir kiaules varinėt pas Bleberį teko. / Taip
aš, valandą viernai jo kaimenę ganęs“ (VD 324–325); „O kad jie
pagirij užpuola kaimenę linksma, / Tai nesirūpin, ar liesa, ar tukusi
kiaulė“ (ŽR 80–81); „Rodės man išties, kad jaučių kaimenė bliovė“
(VD 506); „Bet ir juodo jie daugysk n’atbodami buliaus, / Plėšyt ir
mėsos prisiest į kaimenę šoka“ (ŽR 92–93). Be to, žodį „kaimenė“
poetas taiko ir vabzdžių, ir velnių tuntams: „Musės ir vabalai, uodai
su kaimene blusų“ (PL 16); „Nės jis velnius ir velniūkščių kaimenę
visą / Dievą bluznydams taip baisiai šaukti pagavo“ (PL 214). Tad čia
žodį „kaimenė“ taikydamas velnio tarnais pavadintiems nevykėliams
krikščionims, nutolusiems nuo krikščionybės principų žmonėms, jis
juos pažemina, prilygina gyvūnams. *Gano.* Labai retas Donelaičio
žodis, pavartotas iš viso tik 2 kartus: 1 kartą čia ir 1 kartą *Metuose*.
Ten randame tą patį junginį *kaimenę ganęs* (VD. 325). Mažvydas žodį
var-
tojo (p. 121), Daukša nevar-
tojo, Sirvydas pateikė junginį „ganau
pekų“ kaip lot. „servo pecudem“ atitikmenį (p. 384).

74 *Eikš, mano miels gentie, //mano išrinktasis broleli.* Pasakotojas
vėl kreipiasi į doruosius. Hegzametras taisyklingas. Eilutę sudaro
trys daktiliai ir du spondėjai. Cezūra pentemimerinė. *Gentie.* Žodis
nedažnas: iš viso pavartotas 4 kartus. Kitose pasakėčiose jo nėra,
šioje pasakėčioje – tik čia. Kitur Donelaitis žodžiui suteikia tos
pačios giminės žmogaus, giminaičio reikšmę: „Gentys ir kaimynai“

(RG 134); „Irgi bičiulių bei genčių mums numuša daugel“ (PL 187), bet čia autorius kreipiasi į tos pačios moralės, tokių pat tikybinių nuostatų žmogų, laikydamas jį gimine. Mažvydas (p. 127) teikė žodžiui giminaičio reikšmę, Daukša (p. 385) žodį vartojo, kaip ir Donelaitis, taikydamas ir dvasios giminaičio, artimo žmogaus reikšmę. Sirvydas žodį „gentis“ pateikė kaip lot. junginio „cognatorum multitudo“ atitikmenį, tad jis suteikė jam socialinio darinio, giminės, reikšmę (p. 476). *Išrinktasis*. Veiksmazodis „išrinkti“ iš viso pavartotas 4 kartus, pasakėčiose jį randame 2 kartus, šioje pasakėčioje – tik čia. Drįsčiau manyti, kad frazės „mano išrinktasis broleli“ sakinio prozinė žodžių tvarka būtų tokia: „išrinktasis mano broleli“, kad „mano“ yra savybinis įvardis, nereiškiąs agento. Kitaip tariant, poetas kviečiasi ne savo pasirinktą, o Dievo išrinktą žmogų. Taip teigti verčia religinių tekstų veiksmazodžio „išrinkti“ reikšmė. Daukša žodžiu „išrinktasis“ apibūdina tik Dievo išrinktuosius: „gerųjų ir išrinktųjų jo“ (p. 159), „angelai ir išrinktieji jo“ (p. 179) „pagirtiems ir išrinktiems“ (p. 177). Mažvydas sako: „Dievs tave est išrinkęs“ (p. 166).

75 *Eikš, mylėkivos taip, kaipo mylėdavos broliai*. Paskutinėje eilutėje vėl nuskamba krikščioniškos artimo meilės tema, išreikšta emocingu kvietimu. Hegzametras taisyklingas. Eilutė sudaryta iš trijų spondėjų ir dviejų daktilių. Cezūra pentemimerinė. *Eikš*. Pakartojimo figūra. *Mylėkivos*. Archainė dviskaitos liepiamoji forma („mudu mylėkivos“). Dabar dviskaita, deja, yra išnykusi ir vartojama daugiskaita: „mylėkimės“. *Mylėdavos broliai*. Akcentuojama tradicija, matyt, turint galvoje geranoriškus, meilės kupinus ne tik šeimos ar kaimo bendruomenės, bet ir krikščionių bendruomenės narių santykius.

Moralas skiriasi nuo kitų to paties siužeto autorių pasakėčių tuo, kad Donelaitis ne tik neragina keršyti už skriaudą, ne tik nekonstatuoja, jog kasdamas duobę kitam kasėjas paprastai įgriūva pats, bet nedvejodamas pasmerkia bet kokį keršto norą ar veiksmą ir skelbia artimo meilės idėją. Beveik pusę moralo, užimančio 24 eilutes, sudaro eilutės, turinčios emocingą primygtinį autoriaus raginimą reiškiančių

liepimo formų. Iš pradžių jas randame kas trečia eilutė, paskui viduryje moralo jos pabyra kiekvienoje eilutėje, o moralo ir pasakėčios pabaigoje matome dvi paralelias eilutes su raginimu ateiti į dorųjų tarpą. Energingą autoriaus siekį demaskuoti ir mokyti piktyjų jėgų galioje atsidūrusius žmones pasitelkus krikščioniškosios doktrinos principus galėjo įkvėpti ir pietizmo idėjos. Moralas neturi vaizdų, bet čia daugiau metaforų ir kitų poetizmų.

IŠVADOS

Pateikto tyrimo medžiaga leistų daryti tokias išvadas:

1. Akcentinės (dar vadinamos tonine) eilėdaros požiūriu, pasakėčios hegzametras yra taisyklingas. Visos eilutės turi po šešias pėdas, nėra turinčių penkias ar septynias pėdas (tokių atvejų pasitaiko antikinių kūrinių vertimuose). Taisyklingo hegzometro požymis yra penktoji daktilinė pėda. Šioje pasakėčioje penktoji pėda visur yra daktilis. Užsiminus apie daktilius, reikia pasakyti, kad jų pasakėčioje „Lapės ir gandro česnis“ nėra daug. Poetui labiausiai patinka spondėjas. Alekso Girdenio duomenimis, spondėjai vyrauja ir *Metuose*¹⁹⁴. Būtent spondėjinės eilutės Donelaitis dažniausiai sėkmingai derina senovinės metrinės ir naujoviškos akcentinės eilėdaros principus. Šioje pasakėčioje spondėjai sudaro daugumą 5-ose eilutėse (iš jų 15 eilučių iš jų turi vien spondėjus, išskyrus privalomą penktosios pėdos daktilį). Tad „Lapei ir gandrui“ būdingas lėtas ir neskubus vyksmas. Nerandame nė vienos ištisai daktilinės eilutės. Tik 19-oje eilučių daktiliai teturi persvarą (15-oje eilučių randame po tris daktilius ir 3-ose – po keturis). Vadinasi, tik 19 eilučių yra greitesnio tempo, dinamiškesnės. Kai kur toks tempas itin tinka. Pavyzdžiui, gandras, numetęs lapei rupūžę, skubiai išpyškina savo sakinį (LGČ 51), tarytum siekdamas kuo greičiau atsikratyti ir lape, ir visa nemalonia situacija. Ne visų žodžių kirčiavimas atitinka dabartinės literatūrinės kalbos taisykles,

¹⁹⁴ Aleksas Girdenis, *op. cit.*, p 71.

bet tokių žodžių nėra daug. Be to, visi jie taip pat kirčiuojami ir *Metuose*. Vyrauja nuo antikinių laikų laikoma gražiausia ir ypač romėnų itin pamėgta pentemimerinė cezūra. Retsykliais įterpiama kitos rūšies cezūrų. Tarp 75 pasakėčios eilučių kitokias cezūras randame 12-oje eilučių. Kai kur poeto sąmoningai ar nesąmoningai sukonzentruotos vienoje vietoje jos puikiai atlieka tam tikrą semantinį vaidmenį. Pavyzdžiui, trys iš eilės einančios eilutės (45, 46 ir 47), turinčios skirtingas cezūras ir suteikiančios skirtingus ritmo niuansus, padeda išsakyti lapės nesėkmę, tam tikrą jos sutrikimą bei sumišimą. Taigi, pasakėčios „Lapės ir gandro česnis“ eilėdara yra brandi ir nusipelniusi gero įvertinimo. Tad pirmiausia Nesselmanno¹⁹⁵ pasakytas ir vėliau kitų mokslininkų jokių tyrimu neparemtas, bet kažkodėl atkakliai kartojamas teiginys, jog hegzometro atžvilgiu Donelaičio pasakėčios yra menkesnės už *Metus*¹⁹⁶, šiai pasakėčiai netinka. Joje neradome nė vienos nevykusios eilutės.

2. Lygiai taip pat šiai pasakėčiai netinka irgi nuo Nesselmanno laikų iš vienos į kitą knygą keliaujantis jokiais įrodymais neparemtas teiginys¹⁹⁷, kad pasakėčios atsilieka nuo *Metų* kalbos požiūriu. Kadangi teiginio autoriai jo nesukonkretina, sunku pasakyti, ką jie turi galvoje. Iš tiesų, esama kelių nelietuviškų konstrukcijų, refleksyvinės savybinių įvardžių vartosenos, kelių netaisyklingo vardažodžių vartojimo su kai kuriais veiksmažodžiais atvejų, tačiau jų tikrai nėra daug, be to, kaip parodyta straipsnyje, ši pasakėčia nėra jokia išimtis, visi šie dalykai būdingi ir *Metams*, ir senajai literatūrai apskritai. Svetimybų

¹⁹⁵ Georg Heinrich Ferdinand Nesselmann, *op. cit.*, p. IX.

¹⁹⁶ Mykolas Biržiška, *Duonelaičio gyvenimas ir raštai*, Kaunas: „Vairo“ bendrovės leidinys, 1927, p. 26; *Idem*, „Duonelaitis Kristijonas“, in: *Lietuviškoji enciklopedija*, t. 7, Kaunas: Spaudos fondas, 1939, p. 207–208. *Lietuvių literatūros istorija*, t. 1: *Feodalizmo epocha*, redagavo Kostas Korsakas, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1957, p. 257; Motiejus Miškinis, *Lietuvių literatūra*, Kaunas: Šviesa, 1990, p. 135; Leonas Gineitis, *Kristijonas Donelaitis ir jo epocha*, Vilnius: Vaga, 1990, p. 265.

¹⁹⁷ Georg Heinrich Ferdinand Nesselmann, *op. cit.*; Mykolas Biržiška, *op. cit.*; Motiejus Miškinis, *op. cit.*; *Lietuvių literatūros istorija*; Leonas Gineitis, *op. cit.*

šioje pasakėčioje randame mažiau nei kituose kūrinuose. Tarp 290 pasakėčioje „Lapės ir gandro česnis“ pavartotų žodžių svetimžodžių yra tik 24. Tad jie sudaro apie 8,3 proc. visų pasakėčios žodžių. Šis rodiklis yra gerokai žemesnis už bendrą Donelaičio kūrinių svetimų žodžių rodiklį: Kabelka nurodo, jog kitų kalbų žodžiai sudaro apie 18 proc. visų poeto pavartotų žodžių¹⁹⁸. Be to, reikia turėti galvoje, kad Donelaičio žodžiai „čas“, „gaspadorius“, „svietas“ ar „sermėga“ buvo jo laikais įprasti taip, kaip dabar įprasta vartoti svetimžodžius „kompiuteris“, „kokteilis“, „futbolas“ ar „automobilis“. Nors stokodami senosios rašijos žodyno ne visada galėjome nustatyti visų šios pasakėčios žodžių vartojimo aplinkybes, bet straipsnyje pateikta iš šen bei ten sulasiota, kad ir nepilna, medžiaga vis dėlto leidžia daryti išvadą, jog kūrinėlio leksika apskritai ne itin skiriasi nuo Donelaičio pirmtakų ir jo amžininkų, jog didžioji dauguma kūrinėlio žodžių jau buvo pavartoti anksčiau.

Daugiau kaip trečdalis visų pasakėčios „Lapės ir gandro česnis“ žodžių (102 iš 290) kitose pasakėčiose nerandame: jie pavartoti tik šioje pasakėčioje ir *Metuose*. Tad šios pasakėčios leksika prie *Metų* leksikos yra prisišliejusi itin stipriai: daugiau kaip trečdalis jos žodžių sieja ją tik su *Metais*, o likusieji – ir su *Metais*, ir su kitomis pasakėčiomis. Tokių žodžių, kurių nėra *Metuose* ir kurie pavartoti vien tik „Lapės ir gandro česnyje“ ir kitose pasakėčiose, terandame tik 8. Tačiau nepaisant tokio artimo ryšio su *Metais*, pasakėčios „Lapės ir gandro česnis“ leksika turi savo specifiką: pasakėčioje nėra nė vieno *Metų* skaitytojus ir tyrėjus žavinčio vaizdingojo veiksmožodžio, vaizdingų konstrukcijų, nedaug teradome perkeltinės reikšmės žodžių ar junginių. Visa tai rodytų, kad autorius orientuojasi į pasakėčios žanro leksiką. Nuo Ezopo laikų pasakėčia kalbėjo nepuošniu, paprastu stiliumi. Tačiau būtume visiškai neteisūs, teigdami, kad šios pasakėčios leksika yra skurdi. Toks teiginys būtų didelė klaida. Pasakėčios „Lapės ir gandro česnis“ leksikos grožis slypi kitur. Šios pasakėčios žodžiai paprasti, bet ji yra labai žodinga: didžioji dauguma, net per du trečdalius jos

¹⁹⁸ Jonas Kabelka, *op. cit.*, p. 22.

žodžių (202 iš 290), nesikartoja, jie pavartoti tik po vieną kartą. Apie 40 žodžių pavartota po 2 kartus. Pasakojimo ir moralo leksika skiriasi: didžioji dauguma (80 iš 115, tad apie du trečdalius) moralo žodžių yra nauji, šioje pasakėčioje dar negirdėti. Apskritai, pasakojimui būdingesnė valstiečių buities, o moralui – krikščionies pamokslininko leksika. Itin retų, kituose kūrinuose niekur nerandamų, tik šioje pasakėčioje vieną ar du sykius pavartotų žodžių yra 21. Šie žodžiai nėra kuo nors ypatingi, bet jie reikšmingi jau tuo, kad yra reti: nesikartoja ne tik šioje pasakėčioje, bet jų nerandame kituose kūrinuose. Čia yra vienintelis jų vartojimo atvejis visoje Donelaičio kūryboje. Tai žodžiai „žvejoti“, „ginti“, „prisipirti“, „prašyti“, „ipūti“, „atsisveikinti“, „tiktis“, „kačerga“, „iš ten“, „išbadyti“, „pjudyti“, „išsvemti“, „klausinėti“, „dėtis“, „švelnus“, „šalin“, „nemalonu“, „malonu“, „seselė“, „sesutė“, „abažas.“ Dažniausiai (16 kartų) pavartotas jungtukas „ir“. Be dažniau vartotų kai kurių prielinksnių („ant“ – 6 kartai; „iš“ – 9 kartai), asmeninių įvardžių („aš“ – 10 kartų; „tu“ – 9 kartai; „jis“ – 15 kartų), iš daiktavardžių dažniausiai vartoti „gandras“ (10 kartų), „lapė“ (8 kartai) ir įvairios žodžio „brolis“ formos (8 kartai). Žodis „tarė“ irgi pavartotas 8 kartus. Po to eitų žodis „mielas“, pavartotas 5 kartus. Kiti žodžiai pavartoti rečiau.

3. Pasakėčia „Lapės ir gandro česnis“ yra epinio pobūdžio. Pagrindinio teksto neskubus, nuoseklus dėstymas, epinių formulių kartojimas ir Donelaičio pasirinkta hegzometro eilėdara sudaro nepakartojamą vienį. Tokiam dėstymui tinka tyrėjus žavinčios¹⁹⁹ vaizdingos valstiečių buities detalės. Ramiam pagrindinio teksto pasakojimui priešpriešą sudaro ilgas, trečdalį pasakėčios užimantis emocingas moralas. Kai kurie mokslininkai jo ilgumą laiko pasakėčios trūkumu, be to, teigia, kad moralas yra atitrūkęs nuo dėstymo dalies²⁰⁰.

¹⁹⁹ Jurgis Lebedys, *Senoji lietuvių literatūra*, parengė Juozas Girdzijauskas, Vilnius: Mokslas, 1977, p. 214; Albinas Jovaišas, *Kristijonas Donelaitis*, Kaunas: Šviesa, 1992, p. 44.

²⁰⁰ Jurgis Lebedys, *op. cit.*, p. 215; Eugenija Ulčinaitė, Albinas Jovaišas, *Lietuvių literatūros istorija: XIII–XVIII amžius*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, p. 445.

Tačiau ir ankstesnių laikų, ir XVIII a. pasakėčių ne visi moralai trumpi. Pavyzdžiui, minėtos Gellerto pasakėčios apie šokantį lokį moralas sudaro trečdalį teksto, o to paties autoriaus pasakėčioje „Dagilis“ moralas užima beveik pusę teksto: 13 eilučių iš 31²⁰¹. Donelaičiui reikėjo ilgo moralo dėl kelių dalykų. Pirmiausia turbūt reikėtų turėti omenyje tai, kad šio kūrinėlio įtampa remiasi dviejų pagrindinių dalių – pasakojimo ir moralo – nuotaikų kontrastu, tad, kad būtų išlaikyta pusiausvyra, kūrėjo prigimtis Donelaičiui pašnibzdėjo parašyti ilgą moralą. Jo reikėjo ir dėl kitos, dar svarbesnės priežasties. Donelaičio pasakėčia yra labai originalus kūrinys. Svarbiausia yra ne tai, kad ji skiriasi nuo tradiciniu, iš Fedro atėjusiu siužetu parašytų kitų autorių kūrinėlių valstiečių buities detalėmis ar antrojo, vaišės pas gandrą vaizduojančio epizodo siužetinės linijos atsisakymu. Būtina pabrėžti, kad jos sumanymas iš esmės yra kitoks nei visų lietuvių poeto pirmtakų. Visi ligi jo rašiusieji autoriai stengėsi įrodyti, kad visuomet atsiliepiama taip, kaip šaukiama, o kai kurie net ragino keršyti skriaudėjui bei įžeidėjui. Tik mūsų Donelaitis vienintelis teigė, kad negera yra ne tik nedorai elgtis, bet ir keršyti už patirtą įžeidimą, vienintelis skelbė krikščioniškąją brolybę ir meilę, tam tikslui sueliuodamas Naujojo Testamento raginimą mylėti savo artimą kaip save patį. Jis reikalavo ne tik nevykdyti suplanuotos klastos ar keršto, bet ir nepasiduoti impulsyviems jų protrūkiams. Juk atrodo, jog būtų užtekę pavaizduoti nekvietusį lapės vaišių, jokios klastos nerezgusį gandrą, ir pamokymų skaitytojams būtų užtekę, bet Donelaitis pasmerkia ir netikėtą gandro keršto aktą. Jis puikiai išmano žmogaus prigimtį ir suvokia, kad jo širdyje dažnai glūdi slaptos aistros, prasiveržiančios atsiradus progai. Darbštus, rūpestingas ir kitokiomis teigiamomis ypatybėmis apdovanotas jo gandas, pasirodo, irgi yra nuodėmingas. Poetas morale vėl grįžta prie pasakėčios siužeto, 65–68 eilutėmis parodydamas, kad abu jos personažai yra vienodo moralinio lygmens. Beje, tokio pobūdžio nuodėmės būdingos įvairių luomų žmonėms.

²⁰¹ Christian Fürchertgott Gellert, *op. cit.*, p. 10–11.

Norint visa tai pasakyti, reikėjo parašyti ilgą moralą. Ji tikrai vertėjo sukurti tam, kad originali, netikėtai pakreipianti tradicines siužeto linijas pasakėčia „Lapės ir gandro česnis“ būtų novatoriška, kaip ir dera talentingo XVIII a. kūrėjo pasakėčiai.

Dalia Dilytė

THE OLD AND THE NEW IN KRISTIJONAS DONELAITIS'S
FABLE „THE FOX'S AND THE STORK'S FEAST“

Resume

The article presents a comprehensive study of Kristijonas Donelaitis's fable „The Fox's and the Stork's Feast“ („Lapės ir gandro česnis“). The fable's text is analysed from different aspects: versification, lexis, stylistics, etc. The article examines the relation of the fable's text to „The Seasons“ („Metai“), to the other fables and to the writings of Donelaitis's precursors and contemporaries. The research material enables the author to offer conclusions as to the most characteristic traits, traditional and original features of „The Fox's and the Stork's Feast“.

From the standpoint of accentual (tonic) versification, the fable hexameter is regular. All lines have six feet; five-foot and seven-foot lines, which can be found in translations of classical poetry, are absent here. A distinguishing trait of good hexameter is the dactylic fifth foot. In this fable the fifth foot is always a dactyl. In general, dactyls in „The Fox's and the Stork's Feast“ are not numerous. The prevailing foot is the spondee, which makes for a slow and unhurried pacing. Some words are accentuated not by the rules of the contemporary literary language, but they are few. It should be noted that in „The Seasons“ all such words are accentuated in the same way. Pentametric caesura, considered the finest one since the classical times and especially favoured by the Romans, prevails in the fable. Occasionally caesurae of other types are inserted. It may be concluded that the versification in „The Fox's and the Stork's Feast“ is accomplished and deserves high estimation.

The analysis of the fable language shows the existence of several non-Lithuanian constructions, reflexive usage of possessive pronouns, a few cases of incorrect use of denominatives with some verbs. Such instances are not numerous; moreover, they can be found not only in this fable, but also in „The Seasons“ and in old literature in general. Foreign words are less frequent in this fable than in other Donelaitis's writings. Out of 290 words used in the fable „The Fox's and the Stork's Feast“ only 24 (8,3 %)

are foreign. This indicator is considerably lower than the average of 18 % of foreign words (according to Kabelka) in Donelaitis's writings.²⁰²

It also has to be kept in mind that Donelaitis's words „čėsas“ (time), „gaspadorius“ (master), „svietas“ (world) and „sermėga“ (coat) were at his time used as widely as today are, for example, the foreign words „kompiuteris“ (computer), „kokteilis“ (cocktail) „futbolas“ (football) or „automobilis“ (automobile). The fable lexics in general is not too different from that of Donelaitis's forerunners and contemporaries. However, a half of all the words used in „The Fox's and the Stork's Feast“ are absent from other Donelaitis's fables: they are present only here and in „The Seasons“. There are only eight words found in „The Fox's and the Stork's Feast“ and in the other fables, but absent from „The Seasons“.

In spite of such a close relation to „The Seasons“, the vocabulary of „The Fox's and the Stork's Feast“ is rather original: the fable lacks a single descriptive verb such as those that the readers of „The Seasons“ so admire, it is devoid of descriptive constructions and has but few figurative words or combinations. All this indicates the author's inclination towards the fable genre vocabulary. Since Aesop's times, fable language has been simple and unadorned. However, it would be incorrect to suggest that the vocabulary of „The Fox's and the Stork's Feast“ is meagre. The lexical beauty of this piece is elsewhere: the words are simple, but abundant, the vast majority (202 out of 290) are not repeated even once. About 40 words are used twice. The fable contains 21 particularly rare words, used only here (once or twice) and absent from other Donelaitis's writings.

„The Fox's and the Stork's Feast“ is an epic fable. The unhurried, internally consistent narration, the repetition of epic formulae and hexametric versification blend into an inimitable whole. Vivid details of peasant life perfectly fit into such a narrative. The calm narration is offset by the long and emotional moral lesson, which takes up a third of the fable. The tension of the text results from the mood contrast in the two main elements: the narrative and the moral. This Donelaitis's fable is a very original piece of writing. It differs from other authors' traditional fables (written using Phaedrus's plot), and not just by the description of peasant life's details or by the omission of the second episode – the feast at the stork's. The very conception of Donelaitis's fable essentially differs from those of the poet's forerunners.

²⁰² Jonas Kabelka, *op. cit.*, p. 22.